№. 92. ПЯТНИЦА, 24 НОЯБРЯ. 1861. PIĄTEK, 24 LISTOPADA. Nr. 92.

ВИЛЕНСКІЙ ВѢСТНИКЪ

ОФФИЦІАЛЬНАЯ ГАЗЕТА.

„ВИЛЕНСКІЙ ВѢСТНИКЪ“ выходитъ по ВТОРНИКАМЪ и ПЯТНИЦАМЪ.

УСЛОВІЯ ПОДПИСКИ:

Цѣна за годъ	10 р.
„ „ съ пересылкою	12 „
„ за полъ года	5 „
„ „ съ пересылкою	6 „
„ на четвертъ года	2 „ 50 к.
„ „ съ пересылкою	3 „
„ за 1 мѣсяцъ	1 „

За объявленія плотятся за строку 17 к. сер.

Контора редакціи въ Вильнѣ, на Дворцовой улицѣ, въ Гимназіальномъ домѣ.

KURYER WILEŃSKI

GAZETA URZĘDOWA.

„KURYER WILEŃSKI“ wychodzi co WTOREK i PIĄTEK.

WARUNKI PRZEDPŁATY.

Cena rocznа	rs. 10
„ „ z przesyłką	„ 12
„ półroczna	„ 5
„ „ z przesyłką	„ 6
„ kwartalna	„ 2 k. 50.
„ „ z przesyłką	„ 3
„ miesięczna	„ 1

Za ogłoszenia płaci się za każdy wiersz druku po kop. 17.

Biúro redakcji w Wilnie, przy ulicy Biskupiéj (Dworcowéj), w murach po-uniwersyteckich.

СОДЕРЖАНІЕ:

Часть оффиціальная: Внутр. извѣстія: Высочайшее повелѣніе объ учрежденіи совѣта министровъ.—Назначенія по царству Польскому.—Отъ государственнаго банка.—Циркуляръ г. министра финансовъ.

Часть неоффиціальная: Иностранныя извѣстія: Общее обозрѣніе.—Италія.—Франція.—Англія.—Австрія. Пруссія.—Телеграфныя депеши.

Литерат. отдѣлъ: Объ устройствѣ земскихъ повинностей.—Четыре идеала— Збигнева. — Земледѣльческое обозрѣнія.—Выдержки изъ газетъ и журналовъ.—Критика: Исторія Польской литературы Бартошевича—Розпятовскаго.— Замѣтки о необходимости распространенія трезвости.—Письма: изъ Варшавы, изъ Украйны изъ Риги и изъ Кенигсберга.—Смѣсь.— Текущ. извѣстія.—Виленскій дневникъ.—Объявленія.

TREŚĆ.

Dział urzędowy: Wiadomości krajowe. — Najwyższy rozkaz o urządzeniu rady minietrów.—Mianowania w Królestwie Polskiém.—Od banku państwa.—Cyrkularz ministra skarbu.

Dział nieurzędowy: Wiadomości zagraniczne: Pogląd ogólny.—Włochy.—Francja.—Anglja.—Austrja.—Prusy.—Depesze telegraficzne.

Dział literacki: O urządzeniu ziemskich powinności. — Cztery ideały — Zbigniewa. — Przeglądy: rolniczy i pism czasowych. — Krytyka: Historja literatury polskiéj J. Bartoszewicza przez Rozniatowskiego. — Uwagi o konieczności rozpowszechnienia trzezwości.—Listy: z Warszawy, z Ukrainy, z Rygi i z Królewca. — Rozmaitości.— Wiadomości bieżące. — Dziennik Wileński.—Ogłoszenia.

Часть оффиціальная.

Ст.-Петербургъ, 21 ноября.

Высочайшее повелѣніе объ учрежденіи совѣта министровъ и о порядкѣ движенія дѣлъ въ оном.

На подлинномъ Собственною ЕГО ИМПЕРАТОРСКАГО ВЕЛИЧЕСТВА рукою написано: *„Исполнить.“*

ГОСУДАРЬ ИМПЕРАТОРЪ, имѣя въ виду, что кромѣ дѣлъ государственнаго управленія, требующихъ Высочайшаго разрѣшенія или утвержденія, и представляемыхъ ЕГО ВЕЛИЧЕСТВУ чрезъ государственный совѣтъ, комитетъ министровъ и другія высшія государственныя учрежденія, есть много дѣлъ, по существу своему представляемыхъ ЕГО ИМПЕРАТОРСКОМУ ВЕЛИЧЕСТВУ непосредственно министрами и главноуправляющими отдѣльными частями государственнаго управленія,— изволилъ признать полезнымъ, для соблюденія общей системы и единства при разрѣшеніи дѣлъ сего рода, подвергать предварительному, въ высочайшемъ присутствіи ГОСУДАРЯ ИМПЕРАТОРА, обсужденію и разсмотрѣнію всѣхъ министровъ и главноуправляющихъ тѣ изъ сихъ дѣлъ, кои, по роду ихъ требуютъ общаго соображенія.

Въ сихъ видахъ, ЕГО ИМПЕРАТОРСКОЕ ВЕЛИЧЕСТВО изволилъ учредить, подъ личнымъ предсѣдательствомъ Своимъ, особый, изъ министровъ и главноуправляющихъ, совѣтъ для исключительнаго разсмотрѣнія въ высочайшемъ присутствіи ЕГО ВЕЛИЧЕСТВА всѣхъ подобнаго рода дѣлъ. Дабы соблюсти общую систему и единство дѣйствій всѣхъ министерствъ и главныхъ управленій, ГОСУДАРЬ ИМПЕРАТОРЪ изволилъ повелѣть для руководства означеннаго выше совѣта принять къ исполненію слѣдующія правила:

1) На предварительное разсмотрѣніе совѣта министровъ въ Высочайшемъ присутствіи ГОСУДАРЯ ИМПЕРАТОРА поступаютъ изъ министерствъ и главныхъ управленій:

а) Виды и предположенія къ устройству и усовершенствованію разныхъ частей, ввѣренныхъ каждому министерству и главному управленію.

б) Свѣдѣнія о ходѣ работъ по устройству и усовершенствованію разныхъ частей, завѣдываемыхъ министерствами и главными управленіями, и предположенія объ устраненіи тѣхъ затрудненій, кои при производствѣ сихъ работъ могутъ встрѣтиться.

в) Первоначальныя предположенія, возникающія въ министерствахъ и главныхъ управленіяхъ, о необходимости отмѣнить или измѣнить какой-либо изъ дѣйствующихъ законовъ, съ тѣмъ, чтобы проектъ закона, составленный въ слѣдствіе разсмотрѣннаго такимъ порядкомъ предположенія, былъ министерствомъ или главнымъ управленіемъ внесенъ на разсмотрѣніе государственнаго совѣта.

г) Тѣ мѣры, требующія общаго содѣйствія разныхъ вѣдомствъ и управленій, кои по своему существу не подлежатъ разсмотрѣнію другихъ высшихъ государственныхъ учрежденій.

д) Свѣдѣнія о важнѣйшихъ распоряженіяхъ каждаго министерства и главнаго управленія по его вѣдомству, требующихъ общаго соображенія. Свѣдѣнія сіи должны быть заявляемы въ совѣтъ министровъ съ тою цѣлью, чтобы каждому министру и главнокомандующему были извѣстны главнѣйшія дѣйствія и распоряженія другихъ министровъ и главныхъ управленій.

Dział urzędowy.

St. Petersburg, 21 listopada.

Najwyższy rozkaz o ustanowieniu rady ministrów i o toku spraw w niéj.

Na oryginale własną JEGO CESARSKIEJ MOŚCI ręką napisano: *„Wypełnić.“*

CESARZ JEGO MOŚĆ, mając na względzie, że prócz spraw zarządu państwa, Najwyższego rozstrzygnienia lub utwierdzenia potrzebujących i przedstawianych JEGO CESARSKIEJ MOŚCI przez radę państwa, komitet ministrów i inne wyższe urządzenia państwa, jest wiele spraw, według istoty swojéj bezpośrednio przez ministrów i głównozarządzających oddzielnemi wydziałami zarządu państwa JEGO CESARSKIEJ MOŚCI przedstawianych,— raczył uznać za rzecz pożyteczną, dla zachowania ogólnego systematu i jednostajności przy rozstrzyganiu spraw tego rodzaju, poddawać pod uprzednie, w Najwyższej obecności NAJJAŚNIEJSZEGO PANA, rozważenie i rozpatrzenie wszystkich ministrów i głównozarządzających te sprawy, które z natury swojéj łącznego zgłębienia potrzebują.

W tych widokach, JEGO CESARSKA MOŚĆ raczył ustanowić, pod osobistą prezydencją Swoją, osóbną z ministrów i głównozarządzających radę dla wyłącznego rozpatrywania w Najwyższej NAJJAŚNIEJSZEGO PANA obecności wszystkich spraw tego rodzaju. Dla zachowania ogólnego systematu i jednostajności działań wszystkich ministrów i głównych zarządów CESARZ JEGO MOŚĆ raczył rozkazać, by wyżéj rzeczona rada za instrukcję trzymała się przepisów następujących:

1) Na uprzednie rozpatrzenie rady ministrów w Najwyższej NAJJAŚNIEJSZEGO PANA obecności, z ministerstw i głównych zarządów wchodzą:

a.) Widoki i zamiany ku urządzeniu i udoskonaleniu różnych powierzonych każdemu ministerstwu i głównemu zarządowi wydziałów.

b.) Wiadomości o toku czynności względem urządzenia i udoskonalenia różnych wydziałów przez ministerstwa i główne zarządy zawiadywanych, i projekta o uchyleniu tych trudności, jakie przy uskutecznieniu tych czynności mogą być napotkane.

c.) Początkowe pomysły w ministerstwach i głównych zarządach powzięte o potrzebie zniesienia lub odmienienia jakiegokolwiek prawa obowiązującego, z zastrzeżeniem, iżby projekt do prawa, ułożony w skutek rozpatrzonego tą koleją pomysłu, przez ministerstwo lub przez zarząd główny wniesiony był na rozpatrzenie rady państwa.

d.) Te środki, ogólnego współdziałania różnych wydziałów i zarządów potrzebujące, które z istoty swojéj nie podlegają rozpatrywaniu innych wyższych urządzeń państwa.

e.) Wiadomości o ważniejszych rozporządzeniach każdego ministerstwa i głównego zarządu w swoim wydziale, łącznego roztrząśnienia potrzebujących. Wiadomości te powinne być podawane do rady ministrów w tym celu, iżby każdemu ministrowi i głównozarządzającemu znane były główniejsze czynności i rozporządzenia innych ministrów i głównych zarządów.

ДОКЛАДЪ ПЕРВАГО ОТДѢЛЕНІЯ КОММИССІИ,

ВЫСОЧАЙШЕ УЧРЕЖДЕННОЙ

для пересмотра системы податей и сборовъ.

(Продолженіе).

Порядокъ исполненія и отчетности по земскимъ повинностямъ.

По полученіи въ губерніи отъ правительствующаго сената указа, съ выпискою изъ общей росписи, и выписокъ изъ утвержденныхъ смѣтъ и раскладокъ повинностей отъ министерства финансовъ:

1) Губернское правленіе публикуетъ чрезъ губернскія вѣдомости указъ сената и выписку изъ росписи.

2) Казенная палата, по сей выпискѣ и по выпискамъ изъ смѣтъ и раскладокъ, отъ министерства финансовъ полученнымъ, составляетъ подробный для каждаго уѣзда окладной листъ, съ точнымъ означеніемъ по скольку съ каждаго числа ревизскихъ душъ и десятинъ земли, а равно и свидѣтельствъ на торговлю и промышленность, и на какой родъ земскихъ повинностей каждое общество плательщиковъ или каждое владѣніе должны вносить въ свое уѣздное казначейство въ теченіе новаго трехлѣтія, раздѣляя платежъ по годамъ на три разныя части.

Окладные листы, составленные казенною палатою, утверждаются особымъ о земскихъ повинностяхъ присутствіемъ и потомъ въ печатныхъ объявленіяхъ разсылаются губернскимъ правленіямъ, чрезъ городскую и земскую полиціи, по принадлежности, для исполненія.

Для дѣйствительнаго взысканія земскаго сбора, постановлено: что счетъ сего сбора никогда не смѣшивается со счетомъ податей, и потому сперва покрываются всѣ слѣдующіе съ плательщика земскіе сборы (по полугодовому разсчету), а потомъ уже казенныя подати и особыя взысканія; что недоимки по земскому сбору взыскиваются неослабно, безъ всякихъ разсрочекъ и не взирая на давность, и что казеннымъ палатамъ предоставлено слагать: 1) недоимки окладныя по земскимъ сборамъ съ душъ и предметовъ до 10 р., и 2) взысканія и пачеты по земскимъ повинностямъ до 50 рублей.

Суммы земскаго сбора и остатки отъ нихъ расходуются лишь на тѣ предметы повинностей, на которые они именно назначены въ утвержденныхъ смѣтахъ и общей росписи, съ тѣмъ, что суммы государственныхъ земскихъ повинностей переводятся для отпусковъ, кому слѣдуетъ, изъ одной губерніи въ другую, по мѣрѣ надобности и по распоряженію министра финансовъ, а суммы повинностей мѣстныхъ изъ предѣловъ губерніи не выходятъ и перемѣщаются изъ одного уѣзднаго казначейства въ другое по распоряженію казенной палаты.

Что касается самаго исполненія земскихъ повинностей, то онѣ отправляются или посредствомъ публичныхъ торговъ, или посредствомъ отдачи на коммиссію (чрезъ хозяйственныя распоряженія); подробныя для всѣхъ сихъ способовъ правила изложены въ ст. 103—134 устава.

Общій надзоръ въ губерніи за счетоводствомъ по земскимъ сборамъ, а также и за точнымъ исполненіемъ обязательствъ по исправленію земскихъ повинностей, принадлежитъ губернатору, которому и обязаны содѣйствовать въ этомъ всѣ губернскія, городскія и уѣздныя сословныя власти.

Присемъ въ частности соблюдается: а) что если сумма, назначенная по смѣтѣ, окажется при исполненіи не совсѣмъ достаточною, или если откроются въ теченіе трехлѣтія расходы, въ смѣту невнесенные, по предметамъ, въ уставѣ поименованнымъ, то особое о земскихъ повинностяхъ присутствіе можетъ, увѣдомивъ министровъ финансовъ и внутреннихъ дѣлъ, употребить на сіе необходимое количество денегъ изъ остатковъ, а въ случаѣ неимѣнія таковыхъ, изъ особо предназначенной для сего запасной суммы, но никакъ не болѣе 5 тысячъ рублей по смѣтѣ каждаго разряда повинностей; б) что въ теченіе трехлѣтія, изъ имѣющихся остатковъ, или изъ особо назначенной запасной суммы, министръ финансовъ, по соглашенію съ подлежащимъ министромъ, можетъ разрѣшить по смѣтѣ каждаго разряда повинностей и по каждой губерніи, отпускъ въ распоряженіе особаго о земскихъ повинностяхъ присутствія до 10,000 рублей, на расходы непредвидѣнные, нетерпящіе отлагательства; на отпускъ же суммъ болѣе того количества испрашивается высочайшее разрѣшеніе.

Засимъ никакіе дополнительные денежные съ земства сборы, послѣ высочайшаго утвержденія смѣтъ, раскладокъ и общей онымъ росписи, во все продолженіе трехлѣтія, не допускаются, равно воспрещаются всякія представленія о позаимствованіи денегъ изъ казны.

Счетоводство по суммамъ земскаго сбора производится мѣстными уѣздными казначействами и казенными палатами и министерствомъ финансовъ, по установленнымъ на сіе правиламъ.

Годовые генеральные отчеты о суммахъ земскаго сбора раздѣляются на контрольные и хозяйственные.

Контрольные отчеты составляются и, вмѣстѣ съ подлинными кассовыми книгами и документами, представляются каждымъ мѣстомъ и лицомъ, производившимъ расходы изъ земскихъ суммъ, на ревизію въ счетныя инстанціи, въ сроки, для того опредѣленные въ общемъ или особенномъ уставѣ счетномъ.

Составленные казенною палатою генеральные счеты за минувшій годъ и изъ нихъ хозяйственный отчетъ по губерніи разсматриваются и повѣряются въ общемъ ея присутствіи и потомъ, вмѣстѣ съ подлинными періодическими отчетными свѣдѣніями, вносятся на ревизію въ особое о земскихъ повинностяхъ присутствіе, которое препровождаетъ свое заключеніе въ губернское дворянское депутатское собраніе, не позднѣе первой четверти новаго года, для ревизіи совокупно съ городскимъ головой губернскаго города. Затѣмъ губернаторъ означенное заключеніе, замѣчанія собранія и объясненія на нихъ, представляетъ министру финансовъ, а копію съ онаго министру внутреннихъ дѣлъ, и, если нужно, принимаетъ мѣры къ исправленію неправильностей и взысканію съ виновныхъ.

Содержаніе разсмотрѣннаго хозяйственнаго отчета включается въ общую вѣдомость о земскихъ повинностяхъ, представляемую ГОСУДАРЮ ИМПЕРАТОРУ отъ губернатора по окончаніи каждаго года.

Предъ открытіемъ комитета земскихъ повинностей для смѣтъ и раскладокъ денежныхъ земскихъ повинностей на новое трехлѣтіе, составляется заблаговременно, по распоряженію губернатора, изъ хозяйственныхъ отчетовъ, въ послѣдніе три года представленныхъ и особымъ о земскихъ повинностяхъ присутствіемъ обревизованныхъ, одинъ общій хозяйственный отчетъ, въ двухъ экземплярахъ, по той же формѣ, какъ и отчеты годовые. По пересмотрѣ особымъ о земскихъ повинностяхъ присутствіемъ, о днѣ экземпляръ сего отчета предъявляется комитету земскихъ повинностей, а другой дворянскому депутатскому собранію, при первомъ съѣздѣ дворянства въ губернскій городъ для выборовъ, на разсмотрѣніе, въ хозяйственномъ отношеніи, въ общемъ его присутствіи съ депутатами отъ городовъ.

Наконецъ о всякой чрезвычайной повинности, исполненной земствомъ, губернаторы обязаны доносить непосредственно ЕГО ИМПЕРАТОРСКОМУ ВЕЛИЧЕСТВУ, въ собственныя руки, по установленной формѣ, съ приложеніемъ къ донесенію подробнаго исчисленія, во что повинность обошлась губерніи, уѣзду или городу, и какая въ томъ числѣ сумма должна падать, по соразмѣрности, на каждое торговое свидѣтельство или ревизскую душу, или землю, и какой способъ вознагражденія отправлявшихъ ту чрезвычайную повинность представляется наилучшимъ, если не всѣ губерніи, уѣзды и города равно участвовали въ ея отправленіи.

Общее и совокупное соображеніе вышеизложеннаго очерка положительнаго законодательства о земскихъ повинностяхъ, съ предъидущимъ историческихъ обзоромъ развитія этихъ повинностей, законченнаго статистическими о нихъ данными, приводитъ къ тому заключенію, что ни въ одинъ изъ указанныхъ выше періодовъ ихъ развитія, законоположенія правительства нисколько не соотвѣтствовали дѣйствительному значенію земскихъ повинностей въ общей системѣ государственнаго хозяйства, и потому естественно повели за собою тѣ вредныя послѣдствія для земства, какія очевидны изъ историческо-статистическихъ данныхъ. И дѣйствительно, въ эпоху до-петровской Руси, при отсутствіи правильной государственной жизни, нельзя было и ожидать ничего болѣе, кромѣ требованія повинностей безъ всякой заботы о порядкѣ ихъ исполненія. При Петрѣ I и преемникахъ его въ XVIII-мъ столѣтіи, которое преимущественно требовало развитія внѣшней политики и вмѣстѣ съ тѣмъ военныхъ силъ государства, высшее правительство само почти непосредственно распоряжалось главными земскими повинностями; оттого многія изъ нихъ перешли на казну, въ качествѣ общихъ государственныхъ повинностей, оттого же участіе сословій въ отправленіи повинностей не могло (какъ бы слѣдовало) имѣть мѣста, тѣмъ болѣе, что даже частные интересы состояній и земства незамѣтно подчинены были общему контролю правительства. Съ изданіемъ, въ началѣ XIX вѣка, временныхъ правилъ о земскихъ повинностяхъ, казалось, что правительство само сознало необходимость участія сословій въ исполненіи земскихъ повинностей, такъ-какъ въ составъ учрежденій о сихъ повинностяхъ назначены были и представители, или депутаты отъ земства: но дальнѣйшій опытъ показалъ безрѣлесть и потому несостоятельность сего сознанія. Переводы многихъ издержекъ казны на земство, произволъ въ составленіи смѣтъ и раскладокъ въ теченіе XIX столѣтія осязательно доказываютъ преобладаніе правительственныхъ властей надъ земствомъ и это преобладаніе, хотя въ меньшей уже мѣрѣ, развито и въ послѣднемъ уставѣ 1851 г., по которому распоряженіе и контроль по земскимъ повинностямъ оставлены существенно подъ вліяніемъ высшихъ правительственныхъ властей. Такимъ образомъ потерялся на практикѣ всякій дѣйствительный характеръ земства, повинности коего, смѣшанныя съ государственными и частными

е) Заключенія особыхъ коммиссій, учреждаемыхъ по Высочайшимъ ЕГО ИМПЕРАТОРСКАГО ВЕЛИЧЕСТВА повелѣніямъ, для разсмотрѣнія отчетовъ министерствъ и главныхъ управленій.

и ж) Тѣ дѣла, кои по особымъ повелѣніямъ ЕГО ВЕЛИЧЕСТВА будутъ назначены для предварительнаго разсмотрѣнія и обсужденія въ совѣтѣ министровъ.

2) Всѣ сіи дѣла вносятся въ совѣтъ министровъ по особымъ каждый разъ Высочайшимъ разрѣшеніямъ ЕГО ИМПЕРАТОРСКАГО ВЕЛИЧЕСТВА. Разрѣшеніе на внесеніе сихъ дѣлъ въ совѣтъ министровъ испрашивается каждымъ министромъ и главноуправляющимъ непосредственно.

3) Совѣтъ министровъ составляется подъ личнымъ предсѣдательствомъ ЕГО ИМПЕРАТОРСКАГО ВЕЛИЧЕСТВА изъ всѣхъ министровъ и тѣхъ главноуправляющихъ отдѣльными частями государственнаго управленія, кои пользуются правами министровъ и присутствуютъ на этомъ основаніи въ комитетѣ министровъ.

4) Въ совѣтѣ министровъ присутствуютъ и другія лица по непосредственному назначенію ЕГО ИМПЕРАТОРСКАГО ВЕЛИЧЕСТВА.

5) При всѣхъ засѣданіяхъ совѣта министровъ присутствуетъ государственный секретарь. Ему предоставляется по всѣмъ предметамъ, касающимся законодательныхъ вопросовъ, представлять свѣдѣнія, заимствованныя изъ дѣлъ государственнаго совѣта, и свои соображенія, на этихъ свѣдѣніяхъ основанныя. То же право предоставляется ему по вопросамъ, касающимся дѣлъ завѣдываемыхъ имъ нынѣ: Кавказскаго и Сибирскаго комитетовъ и главнаго комитета объ устройствѣ сельскаго состоянія.

6) Завѣдываніе дѣлами совѣта министровъ возлагается на управляющаго дѣлами комитета министровъ.

7) Дѣла, предназначаемыя ЕГО ИМПЕРАТОРСКИМЪ ВЕЛИЧЕСТВОМЪ къ докладу въ совѣтѣ министровъ, препровождаются къ завѣдывающему его дѣлами за три дня до того дня, который ЕГО ВЕЛИЧЕСТВОМЪ назначенъ для засѣданія. Если министръ или главноуправляющій имѣетъ въ виду представить изустный докладъ, то онъ обязанъ сообщить завѣдывающему дѣлами совѣта, въ тотъ же самый срокъ, краткую справку о предметѣ доклада.

8) Вмѣстѣ съ повѣстками о предстоящемъ засѣданіи, къ членамъ совѣта препровождается краткій реестръ дѣламъ, назначеннымъ къ докладу.

9) Дѣла въ совѣтъ министровъ представляются и докладываются самими министрами и главноуправляющими. Въ тѣхъ случаяхъ, когда министръ или главноуправляющій не можетъ принять доклада лично на себя, дѣло докладывается завѣдывающимъ дѣлами совѣта министровъ.

10) Если по разсмотрѣніи дѣла въ совѣтѣ министровъ ГОСУДАРЮ ИМПЕРАТОРУ благоугодно будетъ постановить окончательное по оному рѣшеніе, то Высочайшая резолюція пишется самимъ министромъ, по принадлежности, на его докладѣ. Но въ случаѣ многосложности резолюціи и необходимости особаго изложенія всѣхъ бывшихъ въ совѣтѣ сужденій, проектъ резолюціи изготовляется завѣдывающимъ дѣлами совѣта министровъ, по соглашенію съ подлежащимъ министромъ, и затѣмъ представляется завѣдывающимъ дѣлами совѣта на Высочайшее утвержденіе. Такія резолюціи по вопросамъ законодательнымъ или касающимся дѣлъ Кавказскаго и Сибирскаго комитетовъ и главнаго комитета для устройства сельскаго состоянія, завѣдывающій дѣлами совѣта министровъ изготовляетъ по предварительномъ соглашеніи съ государственнымъ секретаремъ. Подлинная резолюція, Высочайшаго утвержденія удостоенная, остается при дѣлахъ совѣта министровъ, а списокъ съ оной препровождается къ подлежащему министру. Въ тѣхъ случаяхъ, когда резолюція отмѣчена рукою министра на его докладѣ, онъ передаетъ списокъ съ оной къ дѣламъ совѣта. Въ томъ и другомъ случаѣ состоявшееся Высочайшее повелѣніе исполняется подлежащимъ министромъ и тѣмъ самымъ порядкомъ, какимъ исполняются Высочайшія повелѣнія, послѣдовавшія по личнымъ всеподданнѣйшимъ докладамъ.

11) Если ЕГО ИМПЕРАТОРСКОМУ ВЕЛИЧЕСТВУ благоугодно будетъ, не постановляя въ совѣтѣ министровъ окончательнаго по дѣлу рѣшенія, обратить дѣло къ ближайшему обсужденію внѣ Высочайшаго присутствія, то для сего составляется особое совѣщательное собраніе или коммиссія изъ членовъ совѣта или комитета министровъ или лицъ, ГОСУДАРЕМЪ ИМПЕРАТОРОМЪ особо для сего назначаемыхъ. Въ семъ собраніи, или коммиссіи предсѣдательствуетъ старшій изъ членовъ. О результатахъ совѣщаній представляются ЕГО ВЕЛИЧЕСТВУ краткія меморіи чрезъ завѣдывающаго дѣлами совѣта министровъ. Высочайшія резолюціи, на меморіяхъ послѣдовавшія, объявляются членамъ, участвующимъ въ совѣщаніи, и подлежатъ исполненію порядкомъ, выше сего изъясненнымъ, кромѣ случая, когда ГОСУДАРЮ ИМПЕРАТОРУ благоугодно будетъ повелѣть вновь обсудить дѣло въ Своемъ присутствіи въ совѣтѣ министровъ.

Правилами сими нисколько не измѣняется порядокъ разсмотрѣнія дѣлъ въ государственномъ совѣтѣ, комитетѣ министровъ и другихъ высшихъ учрежденіяхъ, кои сохраняютъ настоящій кругъ занятій и порядокъ дѣлопроизводства на прежнемъ основаніи.

ЕГО ИМПЕРАТОРСКОМУ ВЕЛИЧЕСТВУ благоугодно было повелѣть изложенныя выше правила о порядкѣ движенія дѣлъ подлежащихъ разсмотрѣнію совѣта министровъ, сообщить въ общее свѣдѣніе чрезъ правительствующій сенатъ.

Вмѣстѣ съ тѣмъ ЕГО ВЕЛИЧЕСТВО, признавая полезнымъ, въ видахъ сокращенія переписки, уменьшить число дѣлъ и облегчить, по возможности, правила и формы дѣлопроизводства, какъ въ комитетѣ министровъ, такъ и вообще въ министерствахъ и главныхъ управленіяхъ, Высочайше соизволилъ поручить, какъ комитету, такъ и всѣмъ вообще министрамъ и главноуправляющимъ, каждому по своей части, составить подробныя по этому предмету соображенія, кои и внести на Высочайшее утвержденіе установленнымъ порядкомъ. Сокращеніе дѣлопроизводства по министерствамъ и главнымъ управленіямъ ГОСУДАРЬ ИМПЕРАТОРЪ изволилъ признавать особенно необходимымъ съ тою еще цѣлію, чтобы не обременять министровъ множествомъ дѣлъ, не имѣющихъ достаточной важности и отнимающихъ у нихъ всякую возможность обращать своевременно надлежащее вниманіе на дѣла важныя и направлять ихъ съ тою настойчивостію, которой они требуютъ.

— Статсъ-секретарь при совѣтѣ управленія Царства Польскаго, тайный совѣтникъ Иванъ *Карницкій*, согласно прошенію, по разстроенному здоровью, всемилостивѣйше увольняется отъ настоящей должности.

— Государственный совѣтникъ государственнаго совѣта Царства Польскаго, сенаторъ тайный совѣтникъ *Крузенштернъ* назначается главнымъ директоромъ предсѣдательствующимъ въ правительственной коммиссіи внутреннихъ дѣлъ Царства, со всѣми правами, должности этой присвоенными, и съ оставленіемъ въ званіи сенатора.

Г. министръ финансовъ согласно съ мнѣніемъ г. управляющаго министерствомъ внутреннихъ дѣлъ и главноуправляющаго II отдѣленіемъ Собственной ЕГО ИМПЕРАТОРСКАГО ВЕЛИЧЕСТВА канцеляріи, циркулярно отъ 10 ноября далъ знать казеннымъ палатамъ, что для перечисленія мѣщанъ изъ одного общества или сословія въ другое достаточно предъявленія одного свидѣтельства думы или магистрата о томъ, что къ переходу изъ одного общества или сословія въ другое препятствій нѣтъ; что отвѣтственность за неправильное въ этомъ случаѣ удостовѣреніе должна быть возложена на городскія общественныя управленія, такъ какъ имъ извѣстны всѣ обстоятельства, которыя могутъ препятствовать перечисленію, и они, не имѣя сихъ свѣдѣній, могутъ ихъ потребовать отъ самыхъ обществъ, и что затѣмъ казенныя палаты не обязаны повѣрять правильность выдачи увольнительныхъ свидѣтельствъ.

Отъ государственнаго банка.

Правленіе государственнаго банка назначило проценты, съ 17-го ноября 1861 г., по учету векселей и по ссудамъ подъ залогъ товаровъ и процентныхъ бумагъ, по разсчету 7% со ста въ годъ.

Управляющій, *баронъ Штиглицъ.*

---

f.) Wnioski osóbnych kommisij, ustanawianych, w skutek Najwyższych JEGO CESARSKIEJ MOŚCI rozkazów, do rozpatrywania sprawozdań ministerstw i głównych zarządów.

i g.) Sprawy, które w skutek osóbnych rozkazów JEGO CESARSKIEJ MOŚCI naznaczone będą ku uprzedniemu rozpatrzeniu i rozważeniu w radzie ministrów.

2) Wszystkie te sprawy wnaszane są do rady ministrów za osóbném każdą razą Najwyższém JEGO CESARSKIEJ MOŚCI upoważnieniem. O upoważnienie na wniesienie tych spraw do rady ministrów, każdy minister i głównozarządzający stara się bezpośrednio.

3) Rada ministrów składa się, pod osobistą prezydencją JEGO CESARSKIEJ MOŚCI, ze wszystkich ministrów i tych głównozarządzających oddzielnemi częściami zarządu państwa, którzy używają praw ministrom służących i zasiadają na téj zasadzie w komitecie ministrów.

4) W radzie ministrów zasiadają także inne osoby z bezpośredniego JEGO CESARSKIEJ MOŚCI naznaczenia.

5) Na wszystkich posiedzeniach rady ministrów zasiada sekretarz państwa. We wszystkich przedmiotach prawnych pytań tyczących się, służy mu prawo składania wiadomości ze spraw rady państwa czerpanych, i swoich uwag na tych wiadomościach osnutych. Toż samo prawo służy mu co do kwestij tyczących się zawiadywanych przezeń obecnie spraw: komitetu Kaukazkiego i Syberyjskiego, oraz głównego komitetu o urządzeniu stanu wiejskiego.

6) Zawiadywanie sprawami rady ministrów wkłada się na zarządzającego sprawami komitetu ministrów.

7) Sprawy, naznaczane przez JEGO CESARSKĄ MOŚĆ do przełożenia w radzie ministrów, przesyłają się do zawiadującego jéj sprawami trzema dniami pierwiéj przed dniem, który przez CESARZA JEGO MOŚCI wyznaczony został na posiedzenie. Jeżeli minister lub głównozarządzający ma zamiar uczynić przełożenie ustne, tedy obowiązany jest zakommunikować zawiadującemu sprawami rady, w tymże samym terminie, krótki wywód rzeczy o przedmiocie przełożenia.

8) Wraz z obwieszczeniami o przyszłém posiedzeniu do członków rady przesyła się krótkie wymienienie spraw mających się przekładać.

9) Sprawy w radzie ministrów wnoszą i przekładają osobiście ministrowie i głównozarządzający. W tych zdarzeniach, kiedy minister lub głównozarządzający nie może wziąć na siebie osobistego przełożenia, sprawę przekłada zawiadujący sprawami rady ministrów.

10) Jeżeli po rozpatrzeniu sprawy w radzie ministrów CESARZOWI JEGO MOŚCI podoba się rozstrzygnąć ją ostatecznie, tedy rezolucję Najwyższą właściwy minister pisze osobiście, na swém przełożeniu. Atoli w razie wieloskładności rezolucji i potrzeby szczególnego wykładu wszystkich zaszłych na radzie rozumowań, projekt rezolucji sporządza zawiadujący sprawami rady ministrów, po porozumieniu się z właściwym ministrem, i następnie zawiadujący sprawami rady podaje go na Najwyższe utwierdzenie. Rezolucje takie w kwestjach prawodawczych lub tyczących się spraw komitetu kaukazkiego i syberyjskiego, oraz głównego komitetu do urządzenia stanu rolniczego, zawiadujący sprawami rady ministrów sporządza po uprzedniem porozumieniu się z sekretarzem państwa. Rezolucja autentyczna Najwyżéj utwierdzona, pozostaje przy sprawach rady ministrów, a kopja jéj przesyła się właściwemu ministrowi. W razach, kiedy rezolucja napisana jest ręką ministra na jego wywodzie sprawy, tenże minister kopję téj rezolucji udziela do spraw rady, w tym i owym razie nastały rozkaz Najwyższy spełnia właściwy minister i tą samą koleją, jaką się wypełniają Najwyższe rozkazy, w skutek osobistego najpoddanniejszego przełożenia nastałe.

11) Jeżeli JEGO CESARSKIEJ MOŚCI podoba się, by niestanowiąc w radzie ministrów ostatecznego w sprawie zdecydowania, wziąć sprawę do bliższego rozpatrzenia w nieobecności Najwyższéj, tedy naznacza się na to osóbne naradcze zebranie czyli kommissja z członków rady albo komitetu ministrów lub też osób, przez CESARZA JEGO MOŚCI osóbno ku temu wyznaczonych. W tém zebraniu lub kommissji prezyduje starszy z członków. O skutkach narad przedstawiają się CESARZOWI JEGO MOŚCI krótkie memorjały przez zawiadującego sprawami rady ministrów. Najwyższe rezolucje, na memorjały nastałe, objawiają się członkom w naradzie uczestniczącym, i ulegają wypełnieniu koleją wyżéj opisaną, prócz zdarzenia, kiedy CESARZOWI JEGO MOŚCI będzie się podobało rozkazać na nowo rozważyć sprawę w Swojéj obecności w radzie ministrów.

Przepisy obecne nie odmieniają wcale porządku rozpatrywania spraw w radzie państwa, komitecie ministrów, i innych wyższych urządzeniach, które zachowują obecny obręb czynności i porządek przewodu spraw na zasadzie dotychczasowéj.

JEGO CESARSKIEJ MOŚCI podobało się rozkazać wyłożone wyżéj przepisy o porządku toku spraw podlegających rozpatrzeniu rady ministrów, podać do powszechnéj wiadomości przez senat rządzący.

Zarazem CESARZ JEGO MOŚĆ, uznając rzeczą pożyteczną, w zamiarze zmniejszenia korrespondencji, zmniejszyć liczbę spraw i o ile można ułatwić przepisy i formy przewodu spraw tak w komitecie ministrów, jako też w ogólności w ministerstwach i głównych zarządach, raczył Najwyżéj poruczyć, iżby tak komitet, jako i wszyscy w ogólności ministrowie i głównozarządzający, każdy w swoim wydziale, ułożyli szczegółowe w tym przedmiocie pomysły, które podać na Najwyższe utwierdzenie koleją ustanowioną. Uproszczenie przewodu spraw w ministerstwach i głównych zarządach CESARZ JEGO MOŚĆ raczył uważać za szczególniéj konieczne i w tym jeszcze celu, by nieobciążać ministrów mnóstwem spraw, dostatecznéj ważności nie mających i pozbawiających wszelką możność zwracania w swoim czasie należytéj uwagi na sprawy ważne i nadawania im kierunku z tém naleganiem, jakiego potrzebują.

— Sekretarz Stanu przy radzie administracyjnej Królestwa Polskiego, radca tajny Jan *Karnicki*, na własną prośbę, dla zrujnowanego zdrowia, najłaskawiej został uwolniony z tego obowiązku.

— Radca państwa rady stanu Królestwa Polskiego, senator, radca tajny *Kruzensztern*, naznaczony został dyrektorem głównym prezydującym w kommisji rządowej spraw wewnętrznych Królestwa, ze wszystkiemi prawami do tego obowiązku przywiązanemi, i z pozostaniem w godności senatora.

P. minister skarbu, zgodnie z opinją p. zarządzającego ministerstwem spraw wewnętrznych i głównozarządzającego II wydziałem Własnéj JEGO CESARSKIEJ MOŚCI kancellarji, okolnie 10-go listopada uwiadomił izby skarbowe, że do przeniesienia mieszczan z jednéj gminy lub stanu do innéj dość jest złożenia samego poświadczenia miejskiéj rady lub magistratu, w którem jest powiedziano, że do przejścia z jednéj gminy do drugiéj przeszkody nie ma; że odpowiedzialność za fałszywe w tym razie poświadczenie powinna być włożona na zarządy gmin miejskich, ponieważ im wiadome są okoliczności, mogące być przeszkodą ku przejściu do gmin innych, a nie mając tych wiadomości, mogą od gmin wypotrzebować, i że przeto izby skarbowe nie są obowiązane do sprawdzania rzetelności wydanych względem uwolnienia poświadczeń.

Od banku Państwa.

Zarząd banku państwa oznaczył procenta od d. 17 listopada przy eskontowaniu wexli i przy pożyczkach na zastaw towarów i procentowych papierowych na 7% od sta rocznie.

Zarządzający, *baron Stieglitz.*

потребностями, не имѣютъ еще донынѣ законодательства, вполнѣ соотвѣтствующаго ихъ значенію.

Въ настоящее время, за изданіемъ новаго положенія о крестьянахъ, вышедшихъ изъ крѣпостной зависимости, земство и его повинности еще болѣе обращаютъ на себя вниманіе, по совершенному разъединенію мѣстныхъ интересовъ дворянства и сельскихъ обывателей. Послѣ этого нельзя сомнѣваться въ томъ, что земскія повинности безотлагательно требуютъ кореннаго, радикальнаго преобразованія, для соблюденія какъ интересовъ правительства, такъ и въ особенности сословныхъ. Какимъ образомъ и на какихъ именно началахъ должно совершиться такое преобразованіе?—изложеніе сего относится въ слѣдующей третьей части этого доклада.

III.

Соображенія о началахъ для новаго устройства земскихъ повинностей.

Изъ историческаго обзора развитія земскихъ повинностей въ нашемъ отечествѣ видно, что земскія повинности, въ настоящемъ ихъ составѣ, произошли изъ тѣхъ повинностей, которыя лежали не на цѣломъ государствѣ, а только на извѣстной мѣстности: губерніи, уѣздѣ, городѣ, селеніи и которыя отправлялись жителями этой мѣстности. Въ основаніи различія земскихъ повинностей отъ государственныхъ сборовъ лежало не свойство потребностей—или мѣстныхъ, или государственныхъ—а преимущественно способъ отправленія: натурой или деньгами. Многія изъ повинностей, отправлявшихся натурой, слѣдовательно принадлежавшихъ къ земскимъ, назначались на удовлетвореніе государственныхъ потребностей, именно тѣхъ, удовлетвореніе коихъ требовалось на извѣстномъ опредѣленномъ мѣстѣ, посредствомъ поставки въ натурѣ: рабочихъ, матеріяловъ, припасовъ, помѣщеній и т. п.

Отправленія повинностей натурою были возможны, не представляли чрезмѣрной обременительности и даже имѣли свои удобства, при маломъ хозяйственномъ и коммерческомъ развитіи страны, когда жители имѣли много свободнаго времени, когда матеріялы почти ничего не стоили, а жизненные припасы были дешевы, когда наконецъ самыя государственныя потребности являлись въ простой несложной формѣ. Однако, по мѣрѣ развитія гражданской и государственной жизни, натуральныя повинности неминуемо дѣлались болѣе и болѣе обременительными; обременительность эта особенно падала на нѣкоторыя мѣстности, потому-что натуральныя повинности не могутъ подлежать уравнительной раскладкѣ. Это повело къ общему стремленію правительства и мѣстныхъ обывателей, замѣнять натуральный способъ отправленія земскихъ повинностей денежнымъ; вмѣстѣ съ симъ, оказывалась возможность взимать денежный сборъ, взамѣнъ натуральной повинности, именно съ тѣхъ, на чьи нужды онъ назначался.

Такъ, мало по малу, большая часть земскихъ повинностей перешла на денежный сборъ, который мѣстныя власти постепенно и незамѣтно обращали въ постоянный и общій для всего государства. Но какъ въ числѣ повинностей земства заключалось много потребностей государственныхъ, то, съ обращеніемъ сихъ повинностей въ денежный сборъ, удовлетвореніе послѣднихъ принималось на казну, получавшую конечно и сборъ по тѣмъ предметамъ. Такимъ образомъ, въ XVIII вѣкѣ, обращены на счетъ казны: постройка главныхъ дорогъ, удовлетвореніе большей части потребностей мѣстнаго управленія, равно многія воинскія потребности съ учрежденіемъ подушной подати. Другія государственныя потребности хотя тоже обращены были въ деньги, однако оставались въ общемъ составѣ земскихъ. Само собою разумѣется, что, при такой системѣ, почти весь контроль земства сосредоточился въ рукахъ правительства, которое для этого включило даже частныя, сословныя повинности въ составъ земскихъ.

Съ теченіемъ времени и развитіемъ государственной жизни, земскія потребности, удовлетворяемыя казною, возросли и притомъ несоразмѣрно съ возрастаніемъ общихъ государственныхъ доходовъ. Посему, имѣя въ виду, съ одной стороны, неудобства, соединенныя со введеніемъ новыхъ или съ увеличеніемъ существующихъ казенныхъ сборовъ, съ другой—относительную легкость и возможность увеличенія земскихъ сборовъ, правительство, съ началомъ XIX вѣка, пришло къ противоположному направленію: вмѣсто окончательнаго сложенія съ земства на казну государственныхъ потребностей, на немъ лежавшихъ, оно наоборотъ стало переводить удовлетвореніе нѣкоторыхъ государственныхъ потребностей съ казны на земство. Такимъ образомъ, въ первой половинѣ XIX столѣтія на земскіе сборы перешли: большая часть расходовъ по дорожной повинности, содержаніе этапныхъ командъ и арестантовъ, препровождаемыхъ въ Сибирь, содержаніе арестантскихъ ротъ гражданскаго вѣдомства и исправительныхъ отдѣленій при гарнизонныхъ и линейныхъ батальонахъ и выставка подводъ для войскъ. Очевидно, что, отъ обращенія на земство всѣхъ сихъ расходовъ, земскій сборъ значительно усилился; тогда правительство, опасаясь чрезмѣрнаго возрастанія сего сбора, равно ссылаясь на злоупотребленія въ исполненіи повинностей деньгами, начало, вопреки прежнимъ своимъ предположеніямъ, стѣснять переходъ натуральныхъ повинностей въ денежныя. Подъ этимъ вліяніемъ образовался рядъ постановленій (вошедшихъ въ нынѣ дѣйствующій уставъ), допускающихъ обращеніе натуральной повинности въ денежную: лишь по согласію на то обывателей, по разсмотрѣніи дѣла во всѣхъ губернскихъ и центральныхъ инстанціяхъ и наконецъ по законодательномъ утвержденіи. Правила эти, составляющія донынѣ послѣднюю существенную мѣру правительства по отправленію земскихъ повинностей, сдѣлали обращеніе натуральной государственной или губернской повинности въ денежную почти невозможнымъ.

Обращаясь отъ сихъ предварительныхъ соображеній къ ближайшимъ разсужденіямъ о началахъ для будущаго устройства земскихъ повинностей, предлежитъ разрѣшить слѣдующіе вопросы:

1) Правильно ли къ денежнымъ земскимъ повинностямъ отнесены потребности: 1) государственныя и 2) частныя (сословныя), или же первыя слѣдуетъ отнести къ общимъ государственнымъ налогамъ, а вторыя къ завѣдыванію сословныхъ учрежденій?

2) На какомъ началѣ надлежитъ основать дѣйствительный составъ денежныхъ земскихъ повинностей!

3) Какое значеніе должны имѣть натуральныя повинности въ общемъ составѣ земскихъ повинностей?

4) Какимъ образомъ должно быть устроено управленіе земскими повинностями, для распредѣленія ихъ на мѣстахъ по смѣтамъ и раскладкамъ и засимъ, въ чемъ можетъ состоять вліяніе высшей правительственной власти на дѣла земства?

5) Какому порядку должны подлежать исполненіе и контроль по земскимъ повинностямъ? и

6) Съ отнесеніемъ государственныхъ земскихъ повинностей въ общую сумму государственныхъ налоговъ, можетъ ли быть допущено и въ какой именно мѣрѣ участіе мѣстныхъ земскихъ учрежденій въ смѣтахъ и раскладкахъ общихъ государственныхъ податей и налоговъ?

Къ разрѣшенію *перваго вопроса* представляются слѣдующія данныя.

Изъ предъидущихъ общихъ соображеній видно, что за обращеніемъ государственныхъ потребностей, удовлетворявшихся прежде натуральными мѣстными повинностями, на денежный сборъ всего государства, сей сборъ не вошелъ однако въ систему общихъ государственныхъ налоговъ, а остался въ разрядѣ земскихъ повинностей безъ всякаго дѣйствительнаго основанія, ибо въ сущности общій государственный сборъ, идущій на общія потребности имперіи, имѣетъ значеніе государственнаго налога, и земскимъ уже, по буквальному смыслу этого слова, быть не можетъ и не долженъ. Оставленіе же сего сбора въ составѣ земской повинности совершилось частію отъ историческаго его происхожденія, частію отъ нѣкоторыхъ причинъ практическихъ, именно:

1) Хотя помянутый сборъ обращается на удовлетвореніе потребностей государственныхъ, но исполняющихся на мѣстахъ, съ различными мѣстными условіями, посему опредѣленіе размѣра расходовъ того сбора (съ мѣста) можетъ быть сдѣлано лишь въ каждой губерніи отдѣльно.

2) Если количество расходовъ государственнаго земскаго сбора измѣняется отъ мѣстныхъ условій, то и количество самаго сбора должно измѣняться; значитъ онъ не можетъ имѣть характера постоянной государственной подати, а напротивъ совпадаетъ съ свойствомъ земскихъ повинностей.

3) Дѣйствительное выполненіе потребностей, удовлетворяемыхъ тѣмъ сборомъ, большею частію, возлагалось, и до образованія сего сбора, на мѣстныя власти, завѣдывавшія вообще земскими повинностями. Способъ дѣйствій, порядокъ и отчетность по такому исполненію установились рядомъ узаконеній, возникшихъ въ теченіе многихъ лѣтъ изъ практическихъ потребностей и составили цѣлую систему, общую для всѣхъ повинностей; слѣдовательно затруднительно и едва ли полезно измѣнить этотъ порядокъ.

4) Въ число потребностей, государственнымъ земскимъ сборомъ покрываемыхъ, вошли уплаты заимствованій, сдѣланныхъ изъ государственнаго казначейства въ пособіе земскимъ суммамъ разныхъ губерній, а потому присоединеніе того сбора къ общимъ государственнымъ суммамъ произвело бы запутанность въ счетахъ по тѣмъ заимствованіямъ.

(Продолженіе впредь).

ПРОИСШЕСТВІЕ.

15 августа с. г. Свенцянскаго уѣзда въ деревнѣ Королевцахъ помѣщицы Малевской вр. обла. крестьянка Франциска Хржизоновичъ, 35 л., будучи беременною, послѣ кратковременной болѣзни умерла. По истеченіи нѣсколькихъ дней послѣ погребенія мужу покойной, Андрею Ержчановичу приснилась покойная жена, которая просила разрыть могилу и осмотрѣть ея тѣло, что онъ и исполнилъ на другой день, созвавъ своихъ сосѣдей. При вырытіи гроба она найдена мертвою, но разрѣшившеюся отъ бремени, а при ней мертвый младенецъ мужескаго пола.

Dział nieurzędowy.

Wiadomości zagraniczne.

POGLĄD OGÓLNY.

Zapowiedzieliśmy, że pisma barona Ricasoli złożone w parlamencie włoskim wywołają najrozmaitsze sądy. Już rozpoczęła się ta dziennikarska wyprawa i zapewne nie prędko umilknie. Przyznać należy, że rozpoczęła się przedwcześnie, bo czekać przynajmniéj potrzeba było, dopóki parlament postępowania swojego ministra nie osądzi; lubo z drugiéj strony, dola papiestwa obchodząca nie tylko Włochy, nie tylko wszystkie państwa katolickie i niekatolickie, lecz będąca najwyższém, współczesném zadaniem ludzkości, daje wszystkim prawo głosu w téj sprawie, dziwić się więc nie należy, że dzienniki naprzód z tego prawa skorzystały.

Dotąd dziennik Kraj rozpisał się najszerzéj o rękojmiach przedstawionych przez barona Ricasoli stolicy świętéj. Zdaje się atoli, że publicysta francuzki wpadł w błąd dobrowolny czy mimowolny, biorąc te rękojmie za ostatnie słowo włoskiego narodu. Warunki w jedynastu artykułach zawarte, są tylko osnową przyszłych rokowań, jeśliby ojcu ś. zdało się je zagaić; dotychczas cała waga sprawy rzymskiéj spoczywa w liście prezesa rady do Piusa IX; ale gdy nam często do tego przedmiotu wracać przyjdzie, posłuchajmy tymczasem co główniejsze dzienniki w téj mierze wyrzekły. Zaczniemy od rozumowań dziennika Kraj, który w następny sposób zdanie swoje objawił:

„Odczytaliśmy z największą uwagą, na jaką zasługują, papiery złożone parlamentowi włoskiemu przez barona Ricasoli. Moglibyśmy powiedzieć, żeśmy kilkakrotnie do nich wracali, tak silnie pragnęliśmy w nich znaleźć nowy pomysł, politykę jasno określoną, cokolwiek nakoniec, wskazującego stanowcze wyjście, mogące doprowadzić do rozwiązania rzymskiéj zawiłości. Lecz powiedzmy bez ogródki; nie znaleźliśmy ani tego nowego pomysłu, ani téj polityki, ani tego punktu wyjścia.

„W obec tego rzymskiego zadania, minister włoski spraw zagranicznych pozostał tém, czém jest w obec wszystkich zadań zasadniczych, miotających półwyspem: myślicielem, ale nie człowiekiem praktycznym; szczerym patryotą, ale nie mężem stanu.

„List do papieża powtórzył wszystkie dowody już i dawniéj przytaczane; projekt w jedynastu artykułach jest robotą gabinetową, może ciężko wypracowaną, lecz która nic nie rozwiązuje, nic nie ustala, nic nie zaręcza.

„Nic nie zaręcza! To stanowi właśnie słabą stronę nowéj organizacji: a jednak wszystkim najwięcéj na tém zależało, aby ta strona opartą została na silnych niewzruszonych podstawach. Baron Ricaosli zdaje się zapominać, że jego projekt nie mógł różnić się od poprzedzających, tylko przez nowe rękojmie niepodległości papieskiéj; lecz tych rękojmi nie znalazł i to właśnie projekt jego potępia.

„Co do uwag, któremi baron Ricasoli nowy plan złożyć się mający papieżowi poprzedza lub które zeń wyprowadza, chętnie przyznajemy, że te uwagi są godne syna pełnego uszanowania dla kościoła i Włocha prawdziwie ojczyznę miłującego. Ale uszanowanie i miłość nie są właściwą bronią do odwrócenia niebezpieczeństw od papiestwa. Tak we Włoszech jak gdzieindziéj, głowa kościoła ma nieprzyjacioł, nad tymi nieprzyjaciołmi, świat katolicki obowiązany jest statecznie czuwać, bo w ich szeregi wciskają się ludzie pędzeni przez patrjotyzm, zbłąkani polityczną gorączką która ich mimowiednie unosi do grożenia temu, co z głębi serca najwyżéj szanują.

„O nich to bez wątpienia p. Ricasoli mówi wyznając, iż niepodobna mu dłużéj hamować pewnych niecierpliwości. Czyż sądzi, że też niecierpliwości uszanują nowe urządzenia papiestwa? Jakąż ma na to rękojmię? Jeślibyśmy mieli ją widzieć w religijném uczuciu Włochów, p. Ricasoli popełnił niebaczność a nawet błąd, oznajmując, że już uczucie religijne Włochów jest silnie zachwiane.

„Nie chcemy temu wierzyć, ale sam domysł jest już groźbą, na któréj odwrócenie p. Ricasoli nie daje najmniejszéj rady w swoim projekcie. Jeśliby to zachwianie było rzeczywistem, jeśliby wiara katolicka we Włoszech była podkopaną, próżno myśléć o obronie władzy świeckiéj i owszem należałoby użyć wszelkich środków do ocalenia powagi duchownéj. Powtarzamy raz jeszcze, prezes gabinetu włoskiego nie był dość bacznym na nauki politycznego doświadczenia.

„Nie chcemy dłużéj rozwodzić się dziś nad tym przedmiotem; może rozprawy parlamentu i udział jaki w nich p. Ricasoli weźmie, rzucą większe światło na doniosłość jego przełożeń. Czekajmy tych rozpraw.“

I my wstrzymamy się z dalszemi uwagami nad dzisiejszym stanem królestwa włoskiego; dość nam na ostatniéj depeszy turyńskiéj z przeszłego czwartku (28 listopada) że stosunki rządu włoskiego z francuzkim są zupełnie serdeczne.

Zwracamy uwagę czytelników naszych na umieszczoną dziś w Kurjerze depeszę ze Skutari o odniesionych korzyściach przez Czarnogórzan nad Turkami, tudzież na wyjątki, któreśmy podali z dziennika serbskiego Widowdan. Sprawa hercogowińska jest sprawą wiary i ludzkości; lecz nigdy nie była ona tak zamgloną, jak w téj chwili. Po depeszach i listach, zwiastujących liczne zwycięztwa powstańców, dzienniki umieściły nowe doniesienia, podług których Omer-Pasza miał pobić Słowian pod Piwa dnia 25 października, t.j. w tym samym dniu, w którym powodzenie oręża chrześcijańskiego, pod Gacko i Trebinją, było ogłoszone.

Cokolwiek bądź, zima nadchodzi, stan powstańców słowiańskich obudza wielkie obawy. Zapewne wojsko ottomańskie jest źle urządzone; ma dowódzców niezdolnych, niepłatne i upadłe na duchu; ale z drugiéj strony trudno oddawać się złudzeniom i co do położenia powstańców. Mieszkańcy Hercogowiny doprowadzeni do rozpaczy przez krzywdy i zdzierstwa tureckie, mogli w chwili uniesienia zapalić powstanie, zebrać wojsko i opatrzyć się w zapasy; mogli nawet postrachem pospolitego ruszenia odeprzeć serdara i odnieść nad nim niemałe korzyści. Ale inna jest rzucić się gromadnie na ciemiężców, inna urządzić, utrzymać i kierować powstanie.

Sam tylko zapał nie wystarcza do jego żywotności. Kiedy przyjdzie do stanowczéj walki z nieprzyjacielem, potrzeba niezbędnie wodza, potrzeba zwierzchniego kierunku i potężnéj dyktatury; potrzeba licznych zapasów w żywności i broni, potrzeba nakoniec porządnéj skarbowości, kredytu i pieniędzy, téj dźwigni wszystkich dzisiejszych przedsięwzięć.

Powstanie hercogowińskie znajduje się dziś właśnie w chwili przesilenia, w któréj powinnoby zmienić swoje znamię, urządzić się, znaleźć wodza i dla zapewnienia tryumfu, z dorywczego powstania stać się wojną o niepodległość.

W tym stanie rzeczy, tylko stanowcze wystąpienie książęcia Michała serbskiego może ocalić i Czarnogórzan i Bośniaków. Bo ci ostatni nie mają wodza; Łukasz Wukałowicz, jako dowódzca podjazdowy, zdolny jest poruszyć gminy, ale nie otacza go urok najwyższéj władzy, ręce więc jego nie dźwigną ogólnego kierunku. Hercogowina nie jest krajem zamożnym, ostatnie żniwa prawie stracone grożą głodem, Dalmacja i straż austryjackich okrętów odcina ją od morza; na pieniądzach zbywa zupełnie, a książe Mikołaj czarnogórski, lękając się wyjść ze swego neutralnego stanowiska, działa tak chwiejnie, że wątpliwość o jego szczerości dla sprawy słowiańskiéj poczyna się do serc wkradać. Jeżeli więc ani książe serbski, ani książe czarnogórski nie wystąpią bądź jak obrońcy, bądź jak rozjemcy, lękać się należy, aby nie przyszło im być niemymi świadkami klęski spółbraci.

Dziś znowu szczęście uśmiecha się powstańcom, ale mogą nadciągnąć świeże posiłki z Konstantynopola, a wówczas biada chrześcijanom.

Do najważniejszych zdarzeń ostatniego tygodnia, należy gwałt domierzony przez okręt Stanów Zjednoczonych San Jacinto pocztowemu statkowi angielskiemu zwanemu Trent. Na tym ostatnim, kommissarze Stanów oderwanych płynęli do Europy, dowódzca wojennego rządowego okrętu schwytał go na pełnem morzu i nie zważając na flagę angielską, pod któréj opieką znajdowali się kommissarze, uwięził ich i do portu Stanów Zjednoczonych Monroe, jak jeńców odprowadził. Ta obelga fladze angielskiéj wyrządzona, ze zgrozą przyjętą została przez rząd i ludność Wielkiéj Brytanji. Wezwani prawnicy koronni wyrzekli, że Stany Zjednoczone Ameryki północnéj winne złamania prawa narodów, muszą kommissarzów uwolnić, rząd angielski przeprosić, straty poniesione przez okręt Trent wynagrodzić i nigdy na przyszłość podobnego występku nie ponawiać. Półurzędowy dziennik Ranna poczta w patryotycznem oburzeniu woła: że Anglja posiadająca na morzach amerykańskich flotę tysiącem dział zbrojną, powinnaby oczyścić morze z amerykańskich statków, zablokować wszystkie porty Stanów Zjednoczonych, wetując za swą krzywdę i położyć koniec bratobójczéj wojnie na lądzie nowego świata.

Ale ta wojna poczyna przybierać obrót przerażający zgrozą każde uczciwe serce. Oto podług najświeższych wiadomości, oderwańcy na zagrożonych twierdzach swoich wywiesili czarne chorągwie na znak że, odtąd wojnę na zabój toczyć będą, że bitwy bez jeńców zostaną, bo ani sami życia nie przyjmą ani nieprzyjaciół oszczędzać nie myślą. Oto ośmnastu oficerom jeńcom swoim oderwańcy zapowiedzieli, że skoro który z ich korsarzów powieszonym zostanie, wnet ciż jeńcy haniebną śmierć na szubienicy poniosą. Lecz nad te objawy dzikości nierównie okropniéj brzmią słowa półkownika Cochrane, który na wielkim waszyngtońskim meetingu nie wahał się wystąpić z barbarzyńską radą uzbrojenia na południu murzyńskich niewolników przeciw właścicielom. Co najboleśniejsza, to że minister rzeczypospolitéj, (depesza nie nazwała go po imieniu) jawnie tę piekielną myśl pochwalił. Dla ocalenia swéj sławy, dla uniknienia pogardy całego cywilizowanego świata, Abraham Lincoln powinien zadać kłamstwo tym bezbożnym wyrazom i w obec świata zapowiedzieć, że niewolnicy murzyńscy pod gwiaździstą chorągwią jedności wolność odzyszczą, ale nigdy z nożami zbójeckiemi w ręku dobić się jéj nie potrafią. Bogdajby następna depesza doniosła, że wiadomość o mowie pułkownika Cochrane, jest godnym najwyższego potępienia wymysłem europejskiego dziennikarza.

Włochy.

Turyn, 22 listopada. Minister skarbu złożył izbie trzy ważne projekta do prawa. Pierwszy potwierdza dekret królewski, dozwalający w całem państwie wolnego handlu zbożem; dwa inne urządzają organizację izby obrachunkowéj, tudzież rachunkowość ogólną państwa.

Minister zapowiedział w izbie, że wkrótce złoży ogólny wykaz stanu skarbowości Włoskiéj. Rzeczony wykaz oczekiwany niecierpliwie ukaże się w poniedziałek lub we wtorek to jest 25 lub 26 listopada.

Budżet nadzwyczajny 1862, obejmujący głównie wydatki na uzbrojenie i na roboty publiczne, wyniesie 170 miljonów. Pokryty on jest z góry pożyczką 500 miljonów, któréj rozporządzalna pozostałość wynosi 180 miljonów. Co do budżetu zwyczajnego 1862 będzie on przedstawiony i zagłosowany z zachowaniem równowagi, dzięki podatkom doradzanym przez ministra, a składającym się głównie z praw wpisowych i dochodów z dóbr rządowych, mających rozciągnąć się na całe Włochy w ten sam sposób, jak to istnieje już w Piemoncie; taryffa niższą jest od Francuzkiéj, lecz wprowadzoną będzie nowa opłata od majątku ruchomego, mająca wynieść rocznie około 50 miljonów.

Rzeczą więc jest pewną, że Włochy obejdą się w roku 1862 bez pożyczki, chociaż silnie uzbrajać się będą i robotom publicznym nadany zostanie dzielny popęd. Dodać też należy, *że dług ruchomy* nie jest bynajmniéj tém we Włoszech, czém jest we Francji; składa się on prawie wyłącznie z bonów królewskich, których obieg ogranicza się na 50 miljonów. Nadto skarbowość Francuzka już najumiejętniéj poodkrywała wszystkie źródła dochodów, we Włoszech zaś pod tym względem ziemia jest jeszcze dziewicza. Kraj posiada zbyt wielką ilość dóbr narodowych, mogących corocznie dostarczyć od 25 do 30 miljonów dochodu bez wielkich wysileń.

Z tego pokazuje się, że skarbowość włoska jest nierównie lepszą niż powszechnie sądzą i niż domyślać się wolno ze stopy papierów rządowych, będącéj pod wpływem niesłusznych uprzedzeń.

Czytamy w dzienniku *Movimento*:

Jenerał Bixio, którego rana już goi się, miał niedawno posłuchanie u ministra wojny i otrzymał od niego wyraźne oznajmienie, że dowództwo czterech dywizij ochotniczych będzie oddane jenerałowi Garibaldi.

Jenerał della Rovere miał dodać, że gdy będzie zapytany, gotów jest ponowić to oświadczenie w parlamencie.

Neapol, 18 listopada. Dziennik paryzki *Czas* otrzymał następne pismo:

Burbonizm bardzo przycichł; wziął nową naukę na pograniczu.

Francuzi postanowili położyć koniec łupieztwom Chiavonistów, uderzyli więc na nich we własnym ich obozie i bagnetami zmusili do rozproszenia się. Skutkiem tego uderzenia, tudzież dla wymknięcia się Francuzom, Chiavone zamyślał o nowéj napaści na prowincje Neapolitańskie.

W nocy z dnia 10 na 11 banda pod dowództwem samego herszta przeszła rzekę Liry po moście naprędce zbudowanym przez wieśniaków, niewiadomo czy dobrowolnie, czy z przymusu.

Chiavoniści są to zbójcy umundurowani, w czerwone spodnie i błękitne kapoty, takie, jakie niegdyś nosili żołnierze Burbońscy. Organizacja ich jest wojskowa, dzielą się na drużyny dowodzone przez oficerów cudzoziemskich. Co do ich liczby trudno coś pewnego wiedzieć, jedni ją podają na 300, drudzy na 700 ludzi.

Przebywszy rzekę, Chiavoniści rzucili się naprzód na Isoletta, gdzie znaleźli tylko mały oddział z 18 ludzi, którzy przez kilka godzin wytrzymali napad całéj bandy. Sierżant téj garstki żołnierzy włoskich własną ręką położył trupem 9-ciu zbójców. Nakoniec postrzegłszy, że wsi nie obronią, przebili się przez tłum napastników, którzy poszli na San-Giovanni,-in Carico, gdzie spalili trzy domy, wprzódy zaś zupełnie złupili Isolettę; ale wojsko i gwardja narodowa dowiedziały się już o ukazaniu się zbójców.

Intendent Homodei osobiście pośpieszył do Arce; zebrał gwardje narodowe z Arce, Ponte-Corvo, San-Germano i stanął na ich czele. Wojska nadbiegły z Pine i Ponte-Corvo. Uderzono tak nagle na Sangiovanni, że Chiavoniści nie mieli czasu do ucieczki; rzeź była straszliwa.

W liczbie tych wisielców znalazł się przypadkiem człowiek, którego w tę zgraję wpędziło szczere przekonanie. Był nim Belgijczyk zwany Alfred de Tregnies, krewny domu Montalto, siestrzan jenerała Saint-Arnaud, domniemany dziedzic majątku przynoszącego 300 tysięcy liwrów dochodu. Któż temu winien? Oto dzienniki rojalistowskie, które ośmielają się usprawiedliwiać i uświęcać rozboje popełnione w imieniu Franciszka II-go. Są szaleńcy, którzy tym słowom wierzą i rzucają się na śmierć niesławną, haniebną w szeregach zbójców i zbiegów.

CZTERY IDEAŁY.

(KARTKI Z ŻYCIA JMĆ PANA FULGENTEGO).

wydał

Zbigniew.

(Trzeci ideał).

(Ciąg dalszy, ob. N. 91.)

Miłość moja.

Tu kilka kart było wyrwanych z Silva rerum Jmć Pana Fulgentego.

. . . . . „I taka to okoliczność śród Paryża zbliżyła mnie do Emila. Przegrał on wszystko co miał z sobą i był blizkim strzelenia w łeb sobie; za nadto dumny, by się udawał z prośbą o pomoc do przyjaciół rozpusty, któremi gardził — za szlachetny jeszcze, by uciekał pokryjomu... nie miał więc innéj alternaty, jak z życiem i honorem umknąć z placu!... tak mu się przynajmniéj zdawało najwłaściwsze. I pewnieby szalony zamiar w czyn zamiemił, gdybym ja, jak ów Deus ex machina nie przybył mu w pomoc ze stu tysiącami złp. Emil z początku wzdragał się przyjąć pomoc od człowieka mało mu znanego, a może bardziéj trapiło go, że się stawał dłużnikiem tego, co o tyle stopni stał niżéj od niego w hierarchji rodowéj!... a może i lękał się natrętnéj obowiązkowéj przyjaźni, którą dług wdzięczności obarcza!... Nie wiem, nie chcę zgadywać jakie uczucia, jakie myśli walczyły w głowie i sercu Emila, ale długo ręki nie wyciągnął po zbawczy kruszec, w końcu jednak, chęć życia, a może wyższa nad nią, chęć niesplamienia świetnego nazwiska (bo Emil był księciem) przezwyciężyła skrupuł i przyjął pieniądze jako pożyczkę, zadeklarowawszy swą wdzięczność i przyjaźń!!...

Bez dumy przyjąłem pierwsze, z życzliwością drugie.

Następnie o Emilu i jego rodzinie powiem słów kilka. Był to szczep ostatni najstarożytniejszego domu książąt O. Od pra-pra-dziada, wszyscy byli hetmani, senatory, książęta. Emil ostatnim był potomkiem nazwiska i splendoru, dziedzicem znacznych dóbr na Wołyniu, ale fortuny mającéj się ku schyłkowi. Był to młodzieniec trzydziesto-kilko-letni, pięknéj rassowéj postawy, rąk idealnie delikatnych, o długich palcach i różowych paznogciach — czoła wyniosłego, oczu niebieskich, szlachetnego wyrazu i ruchów prawdziwie książęcych. Dla utrzymania blasku rodowego, żył nad dochody, przeżywał i przegrywał wszystko, miał ogromne długi, jak prawdziwy „pan“ i mało się o nie troszczył, jako książe natus. Dla honoru i poszanowania nazwiska, nie chciał robić mezaljansu i brać miljony z jaką świeżą patrycjuszką, a znowuż miljony z mitrą nie często chodzą w parze, szczególnie temi czasy!... Ożenienie więc było trudne, trudniejsze niż się zdawać może komu... a tymczasem cała fortuna Emila już prawie była nadpowietrznem ciałem, którą lada silniejsza burza wierzycieli mogła sprowadzić na ziemię i zamienić w potok łez!...

Ale co nam do tego — mówmy o czém innem.

Dom Emila składał się z trzech osób rodziny. On, siostra dwudziesto-pięcio-letnia i siedmdziesięcioletnia kasztelanowa, rodzona siostra matki, rodzice bowiem od dawna już nie żyli, i ciotka wychowywała od lat dziecinnych księżniczkę Marję-Klarę. Kasztelanowa była to niegdyś sławna piękność i uosobiona duma — dziś, jak łatwo zgadnąć, zostało tylko ostatnie. Owóż godła heraldyczne kładła na równi z prawdami ewangelicznemi i kto wié jeszcze, o których by snadniéj przepomniała?... Ona to zaszczepiała pierwsze zasady siostrzenicy, ona ją uczyła poznawać wartość człowieka, ona zresztą strzegła jak westalka świętego ognia dumy w piersiach Marji-Klary. Cały swój fundusz zapisała także księżniczce, ale dzięki opiece Emila i jego dbałości o splendor domu, już i ten należał do ciężarów nieboszczki fortuny.

Mimo to jednak, dom, a raczéj pałac piątrowy jaśniał jeszcze całym przepychem i świetnością znakomitego rodu; — wszędzie złoto, bronzy, herby, lokaje, konie i t. d. — wszystkie ornamenta zbytku i konieczności książęcéj...

Ja, poznawszy się z Emilem, w owéj krytycznéj dla niego chwili, dałem mu uroczyste słowo, że skoro tylko powrócę do kraju z obczyzny, natychmiast pośpieszę do dóbr jego na Wołyń.

I dotrzymałem słowa.

Było to przy końcu lutego: mróz smalił ogniście, sanna była szklista, i sanki moje z dzielną czwórką gniadoszów wpadły pod filary pałacowe jak strzała z procy wypuszczona.

Wyleciało czterech lokai liberjowych przyjąć moje futro, jeden po drugim otwierał podwoje, nim ostatni zameldował nowo-przybyłego gościa.

Emil uprzejmie, ale bez zbytniego wylania, postąpił kilka kroków na moje przyjęcie, a uścisnąwszy serdecznie dłoń moją, dziękował, żem nie zapomniał danego słowa.

Po odbytéj zamianie zwyczajnéj frazeologji powitania, wziął mię pod ramię i poprowadził przed kanapę, na któréj siedziała kasztelanowa.

Była to malutka, zwiędła staruszka, pargaminowéj twarzy, w lokach płowych nad skroniami, wysznurowana, dekoltowana, w perłach na szyi i w szalu tureckim cytrynowym, spuszczonym z ramion; natychmiast przyłożyła lornetkę do oczu, ciekawie wpatrując się w nieznaną figurę.

— Pan Fulgenty N. — rzekł gospodarz.

— Kto pana rodzi? — było całą odpowiedzią.

Wielką miałem ochotę odrzec „kobiéta“, alem przygryzł usta i wymówiłem starannie i z przyciskiem imię i nazwisko mojéj matki.

— A! a! S....ska, znałam kiedyś tę familję, znałam, była to gniazdowa szlachta, karmazynowie, ale podupadła jak tylu innych w kraju naszym!...

I staruszka westchnęła aż się loki poruszyły. Usiadłem opodal kasztelanowéj i odpowiadając monosyllabami, rozglądałem się po salonie, Emil tymczasem wyszedł do drugiego salonu, w którym przez drzwi nieco uchylone, widziałem kilka czarnych figur suwających się z kąta w kąt i szmer głuchy, niewyraźny, podobny do rozmowy, a raczéj do brzęku komarów.

Znać, była to jakaś recepcja kawalerska.

Kasztelanowa wciąż mi prawiła o prozapji książąt O., a ja wodziłem oczyma po ścianach.

Salon ogromny w stylu gotyckim, obicia ciemne adamaszkowe, portjery z karmazynowego aksamitu ozdobione sutą frendzlą i kutasami, lustra weneckie od stropu do ziemi, wazony z marmuru karraryjskiego w których korony heljotropów i rododendronów majestatycznie sklepiały się u szczytu; meble wszystkie różanne, starożytnego stylu, wysadzane perłową konchą i bronzami.

Był to salon „pamiątkowy,“ jak go nazywano.

W tém, kiedy błądzę dokoła oczyma, roztwierają się drzwi od gabinetu po lewéj stronie i okazuje się oczom moim postać... postać, na określenie któréj niema słowa podziwu w narzeczu ludzi, chyba, otworzenie ust, oczu i uderzenia przed nią czołem! Była to Marja-Klara.

Wiem, że nie podołam opisać jéj wdzięków, sprobuję jednak, jak malarze probują oddać blask słońca.

Marja-Klara była słuszną, wiotką i tak majestatycznie wspaniałą, że gotów byłem przysiądz, że to weszła królowa, co nawykła rządzić ludem. Ubrana była czarno, suknia aksamitna najświeższego kroju, rękawy greckie pozwalały widzieć cudnych kształtów rękę, wytoczoną jak z marmuru, a niknącą w koronkowych rękawkach jak w nadpowietrznéj fali, włosy jasno-blond, zaczesane à la Pompadour i przytwierdzone ogromnemi złotemi szpilkami, jakich używają Rzymianki, twarz owalna najidealniejsaych linij, przezroczysto biała, jak światło księżyca i oczy szeroko rozwarte... szafirowe? zielone? płowe? nie nie wiem, ale cudne jak u Madonny Murilla.

Ah! ależ czy to dostateczne do określenia tego obrazu? — bo to był „obraz“ wyjęty z ram, a utworzony ręką mistrza, natchnionego ideałem piękna.

(D. c. n.)

Chiavone i na ten raz jeszcze uciekł, ale nie mógł wrócić skąd przyszedł, bo Francuzi osadzili granicę od Ceprano; rzucił się więc w góry na przeciw Fondi. Nadesłana dziś rano depesza donosi, że wzięto już ślad jego kryjówki. Jeżeli Francuzi nie pozwolą im wrócić do państwa papieskiego, ani jeden z Chiavonistów nie uniknie zasłużonéj kary. Zdaje się, że żołnierze Francuzcy mają stanowcze rozkazy. Podług otrzymanéj z Rzymu we Frozinone depeszy, zalecono im ścigać i wytępić zbójców.

W Basilicate potwierdziło się zjawienie Borgesa, banda jego pomnożona została wylądowaniem niewielkiéj garstki przybłędów z Adrjatyku. Złupił on Trivigno, Salandra, ale odparty został od Casal-Magiore, od Castel-mezzano i Albano. Hiszpan może mieć najwięcéj 500 ludzi; z temi to siłami zamierza opanować Neapol i związawszy całe wojsko włoskie oddać je Burbonom.

Podług najświeższych wiadomości o wyprawie w Chiavone opowiadają, że oprócz Belgijczyka schwytanego w liczbie zbójców wziętych z bronią w ręku, znajdował się jeden półkownik Bawarski i piękny młodzieniec bardzo miłego układu. Chciał on sobie żartować, mówiąc, że był Francuzem i walczył jak *amator*. Będziesz więc rozstrzelany jak *amator*, odpowiedział mu kapitan. Wyrok spełniono, bo wojsko włoskie znajdowało się właśnie na dymiących się zwaliskach spalonego miasteczka przez bandę Chiavone, ale te żarty wśród pożogi i trupów przerażają zgrozą.

Chiavone był na koniu z chorągwią w ręku, ale skoro niebezpieczeństwo stało się widoczném, natychmiast uciekł. W ręce wojska wpadł jego namiestnik Li Unello, wnet go rozstrzelano; w téj rozprawie poległo około 70 zbójców.

Turyn 24-go. Izba poselska zagłosowała wczoraj ogromną większością rozciągnienie podatku tak zwanego dziesięciną wojny na prowincje, dotąd jeszcze wolne od tego ciężaru, to jest na kraje neapolitańskie, sycylijskie i należące dawniéj do składu państwa papieskiego. Uznano za niezbędne pociągnąć do uczęstnictwa w ciężarach krajowych wszystkie prowincje włoskie, ponieważ Włochy północne są niemi niewymiernie przeciążone. Gotowość, z jaką posłowie wszystkich odcieni zagłosowali tę nową ofiarę, jest dobréj wróżby na przyszłość. Za kilka dni nierównie większe poświęcenia zostaną od Włoch zażądane: chodzi o utworzenie nowych podatków aż do wysokości 155,000,000, co zapewne jest bardzo uciążliwe; ale wielkie państwo nie da się stworzyć bez wielkich ofiar krwi i pieniędzy. Pierwsze już poniesiono i młodzież co dzień zbierająca się pod chorągwie dowodzi, że gotowa jest znowu je przynieść. Dziś chodzi o ofiarę pieniędzy, i spodziewać się można, że Włosi nie okażą się oszczędniejszymi pieniędzy jak krwi.

Szlachetny popęd, z jakim posłowie południowi oświadczyli chęć przyczynienia się do ofiar dotąd ponoszonych przez same tylko Włochy wyższe, jest dobréj wróżby i pozwala spodziewać się, że z podobną gotowością zostaną zagłosowane prawa, na które minister skarbu liczy, iż będzie mógł przyprowadzić swój budżet w roku przyszłym do równowagi.

Gdy nic więcéj nie przygotowano na prace sejmowe, posiedzenia odroczono do poniedziałku, 2 grudnia. Porządek dzienny zapowiada rozprawy nad papierami, złożonemi izbie przez prezesa rady, ściągającemi się do sprawy rzymskiéj. Będzie to wielkie polityczne roztrząśnienie, oczekiwane z taką niecierpliwością i skończy się zapewne uchwałą, od któréj zawisło istnienie gabinetu Ricasoli. Wielu mówców zapisało się już do zabrania głosu w tym przedmiocie; będzie to posiedzenie na schwał uroczyste. W liczbie tych mówców znajduje się p. Ratazzi. Na czas rozpraw ustąpi on krzesło prezesowskie wice-prezesowi Tecchio, i wejdzie na mównicę tylko jak poseł. Izba usłyszy pierwszą mowę, od roku, jaką p. Ratazzi wyrzeknie. Oczekiwanie jest ogromne.

Jenerał Cialdini odjechał wczoraj wieczorem do Bolonji. Porożnienie jego z ministrami załatwiło się szczęśliwie. P. Ratazzi, widząc zły obrót, jaki to zajście przybiera, podjął się przytłumić zgorszenie. Zawczoraj jen. Cialdini otrzymał bardzo miły listek od króla, z wezwaniem, aby cofnął prośbę o uwolnienie od służby i wracał do Bolonji. Jenerał odpowiedział, iż niema nic do odmówienia swemu królowi i natychmiast wybrał się w drogę, nie do Paryża lecz do Bolonji. Na nowy rok wielki łańcuch orderu Zwiastowania, którego odmowa wywołała to zajście, dany będzie zwycięzcy Gaety. Szlachetne i wspaniałe żądanie królewskie, zostanie więc ziszczone i dzięki staraniom pana Ratazzi, który chociaż nie należy do rządu, nie przestaje jednak skutecznie służyć królowi i państwu, to nasienie niezgody, mogące mieć smutne następstwa, będzie wyplenione.

Kilka dzienników doniosło, że jen. Garibaldi został mianowany głównodowodzącym korpusu ochotników. Ta wiadomość jest zupełnie bezzasadną. Głównodowodzącym 4-ch dywizij ochotniczych jest jen. Sirtori, dziekan jenerał-poruczników wojska południowego. Co do Garibaldiego, wszyscy wiedzą, że dowództwo siły zbrojnéj ochotniczéj należy mu z prawa, i żeby tylko chęć oświadczył, oddano by mu je natychmiast.

Dziennik *Ojczyzna* otrzymał list pełen szczegółów, o zbójectwie trapiącém wiele miejscowości. Podajemy ten list w treści:

„Żalono się na opieszałość rządu w udzielaniu wiadomości o zbójectwie w różnych stronach a mianowicie w Bazylikacie. Wieści najprzesądniejsze krążyły i nabawiały ogólnym niepokojem.

„Rzeczą jest udowodnioną, że bandy Crocco, Namo, Nanco, podlegają rozkazom hiszpana Borgesa. Pod jego dowództwem zbójcy złupili i spalili Castel-mezzano, oraz uprowadzili, zagrażając śmiercią, jak zakładników 80-u główniejszych mieszkańców.

„Salandra została złupioną przez bandę, liczącą przynajmniéj 400 zbójców. Dowodził nią jeden z żuawów papieskich. Pozabijano w Salandra wielu znaczniejszych mieszkańców. Między innymi, wymieniają bogatego właściciela ziemskiego Spaziante, znanego z wyzwolonych zasad. Po zadaniu mu najokropniejszych męczarni, zbójcy trup jego spalili.

„W Garagusa, zbójcy zebrawszy się w liczbie więcéj niż 400 rozpędzili miejscową narodową gwardję. W téj rozprawie stracili jednego ze swych hersztów zwanego Angelo Seravole, ugodzonego kulą w czoło. Zbójcy rzucili się potém na Calciano, gdzie dopuścili się wszelkiego rodzaju zbrodni.

„W całéj téj okolicy zbójectwo przeraża największym przestrachem. W Lorenzano obywatele najmajętniejsi i najwzięts utworzyli kolumnę ruchomą, która zamierza przebiegać okolice najwięcéj zagrożone.

„Gminy Viggiano, Portici i Oliveto, prosiły o pomoc i obronę od bandytów.

„Dnia 14 Stigliano zostało zajęte przez zbójców, po krwawéj bitwie 180-ciu żołnierzy, z 500 bandytami. Kapitan Palizzi dowodził wojskiem, mając pod rozkazami 70 żołnierzy 62 pułku linjowego. Zajmowali oni środek, oba skrzydła składały gwardje ruchome. Kapitan pędził już zbójców bagnetami ku Sauro, gdy gwardje narodowe zachwiały się i poczęły się cofać. 20-tu tych nieszczęśliwych schwytano i natychmiast rozstrzelano. Żołnierze zdołali ustąpić w porządku, zostawując piętnastu poległych. Kap. Palizzi ugodzony kulą w lędźwie został zabity. Liczył on dopiéro 28 lat wieku; dosłużył się swych stopni w Krymie i w wojnach włoskich; był to oficer bardzo mężny, którego oczekiwał świetny zawód.

„Przerażenie panowało w całym obwodzie melfijskim. Las Bantucchio stał się jaskinią łotrów, odzianych po większéj części w mundury włoskie.

„Liczne zgraje zbójców poczęły pokazywać się w dolinach Lofanto i Lavello.

„Otrzymany list z Corletto potwierdza wiadomość o wielkiéj bitwie stoczonéj niedaleko od Garagusa. Miano zupełnie rozbić zbójców, którzy około 500 ludzi stracili w zabitych i rannych. Żołnierze wzięli 40 jeńców, a między nimi kilku ważnych hersztów. Zapewniano, że w ich liczbie znajdowali się Borges i Crocco.

Neapol, 20 listopada. Jenerał La Marmora, po odbyciu przeglądu gwardji narodowéj neapolitańskiéj, przesłał dowódcy jéj, jenerałowi Tupputti list następny:

„Jenerale,

Duch patryotyczny porządku i zaprzania gwardji narodowéj neapolitańskiéj, znany jest całym Włochom; dla tego też w słowach wyrzeczonych wnet po przybyciu mojém do mieszkańców téj prowincji, wyraziłem jak wysoko cenię jéj spółdziałanie.

Miałem już zręczność w Medjolanie podziwiać postawę téj znakomitéj obywatelskiéj siły zbrojnéj, w téj cząstce, jaką Neapol przed 10-ciu miesiącami wyprawił był do Włoch północnych.

Ale uroczystość, którą dałeś mi dzisiaj jenerale, sprawiła we mnie najradośniejsze zdumienie: postawa rycerska, żywość, swoboda ruchów, każdego pojedyńczo i wszystkich razem uderzający widok tego obywatelskiego wojska, przewyższyły wszelkie moje oczekiwanie. Dzięki wam za to jenerale.

Prosząc was o wynurzenie mego zadowolenia oficerom i żołnierzom, zechciéj jenerale, dać im do zrozumienia, że zupełną ufność moję we wszystkich pokładam, że liczę na nich, nietylko co do utrzymania porządku, ale nawet wówczas, gdy przyjdzie stawić czoło trudnościom, wśród pełnego powodzenia sprawy włoskiéj.

Przyjmij jenerale wyrazy mojego najwyższego poważania i przyjaźni.

podpisano: Jenerał Broni *Alfonso La Marmora.*

Francja.

Paryż, 24 listopada. Dziennik *Ojczyzna* wystąpił z uwagami o niepodobieństwie rozbrojenia. Ta jego odezwa sprawiła tém silniejsze wrażenie, że jest w zupełnéj sprzeczności z pogłoskami puszczonemi w obieg, przez ministerstwo spraw wewnętrznych. *Konstytucjonista* mówił już o planie rozbrojenia, planie razem wojskowym, politycznym i skarbowym, przedstawionym cesarzowi przez hrabiego Persigny. Mówią, że minister spraw wewnętrznych przez londyńskich przyjaciół swoich starał się wyrozumieć lorda Palmerstona, czy nie można byłoby zagaić układów o jednoczesne rozbrojenie i Anglji; ręcząc pierwszemu ministrowi za najlepsze w téj mierze chęci cesarza i obowiązując się skłonić go do swych pomysłów, skoro rząd angielski okaże gotowość do ich przyjęcia. Lord Palmerston odpowiedział bardzo ostróżnie, a lord John Russel, z którym szlachetny wice-hrabia miał w tym względzie naradę, zawiadomił o wszystkiem lorda Cowley, który ze swéj strony natychmiast rozmówił się w tym przedmiocie z panem Thouvenel. Minister rpraw zagranicznych zdziwił się i uraził „że hr. Persigny wchodzi w porozumienia tego rodzaju z obcym rządem, widział bowiem w tym kroku wdzieranie się w obręby swéj władzy; nie zamilczał więc donieść o tém cesarzowi, któremu podobnież nie podobał się ten krok hr. Persigny. Być bardzo może, że odezwa dziennika *Ojczyzna*, dowodząca niemożliwości rozbrojenia, wyszła w skutek tych nieporozumień. Dziś znowu tenże dziennik wraca do tegoż przedmiotu z powodu umieszczonéj przez jeden z dzienników tulońskich, wieści o rozbrojeniu floty. Dziennik *Ojczyzna* twierdzi w swoich *najświeższych wiadomościach*, że wojsko morskie równie jak lądowe nie ulegnie żadnemu zmniejszeniu.

Głównem zdarzeniem dnia dzisiejszego jest uchylenie opłaty po franku od osoby, za wejście na giełdę. P Fould i prefekt policji, zapowiedzieli dziś urzędowie, że w następny poniedziałek krętki umieszczone we 4-ch wejściach na giełdę dla łatwiejszego poboru opłaty, zostaną zdjęte.

Giełda odpowiedziała na to podwyższeniem kursu na kilka centimów. Oczekiwano lepszego skutku z tego rozporządzenia; chociaż z drugiéj strony uroczystość, z jaką je zapowiedziano, nie jest wcale usprawiedliwioną przez jéj podrzędną doniosłość i trudno oczekiwać, aby toż rozporządzenie wywarło stanowczy wpływ na podniesienie kredytu.

Dnia 26 listopada. Powszechnie tu mówią o projekcie do uchwały senatu i o tém, że nie którzy senatorowie wystąpić mają z ważnemi poprawami. Rzeczony projekt uchwały wywołał silną oppozycję; środek radykalny mogący wyzuć rząd z możności doraźnego działania bez zwołania ciała prawodawczego przeraża; bo zdarzyć się mogą wypadki najniespodziewańsze i tak nagłe, że natychmiast odwracać je przyjdzie. Niektórzy wpadają na myśl, aby w drodze wyjątkowéj wolno było ministrom: wojny i marynarki zasilać się wzajemnie przeznaczonemi na ich wydziały pieniędzmi, lecz trudno aby to zaradziło złemu, bo potrzeby siły zbrojnéj lądowéj i morskiéj zostają w tak ścisłym między sobą związku, że gdy minister wojny ujrzy się zniewolonym pomnażać swoje wydatki, toż samo spółcześnie mieć musi miejsce i we flocie. Mówią także o summie stałéj zagłosować się mającéj przez ciało prawodawcze, na pierwsze wydatki w czasie wojny, aby można działać nim izba zwołaną zostanie. Lecz wówczas izba znalazłaby się w najdziwniejszém położeniu; zebrana na ton aby obmyśliła wydatki na rozpoczętą już wojnę, nie mogłaby w żeden sposób odmówić żądanéj summy; widocznie więc miałaby związane ręce. Trudności są ogromne, wywołają one zapewne zajmujące rozprawy w senacie; to wszakże pewna, że cesarz niezłomnie postanowił pójść wytkniętą przez siebie drogą i zrzec się niebezpieczeństw, które pociąga za sobą władza otwierania nadzwyczajnych kredytów.

Marszałek Randon gorąco popiera reformy skarbowe i jeżeli, jak niektóre dzienniki twierdzą, nie zgodzi się na to co nazywają rozbrojeniem, można wszakże być pewnym, że czasowe uwolnienia z pod chorągwi gotów jest zaprowadzić na tak wielki rozmiar, że to wyrówna niemal częściowemu rozbrojeniu; a nadto nie zaniedba wszelkich innych oszczędności. W wydziale marynarki chcianoby podobnież zaprowadzić oszczędność, lecz w tym jedynie celu aby summ oszczędzonych pożyteczniéj użyć. Myśl rozszerzenia ram marynarki jest przedmiotem silnie zajmującym ministra; potrzeba tego rozszerzenia okazała się najwidoczniéj, przy teraźniejszéj Meksykańskiéj wyprawie. Otwarcie o tym mówią w portach cesarskich; potrzeba dodania jeszcze nowych 4-ch posad wice-admiralskich, dziewięciu kontr-admiralskich, utworzenia drugiego pułku artylerji 5-go piechoty. Zdaje się, że budżet pana de Chasseloup-Laubat będzie wzorowie wypracowanym.

Jener. hr. de Goyon wyjechał zawczoraj z małżonką do Rzymu; margr. de Lavalette wyjechał podobnież wczoraj wieczorem. Po złożeniu pożegnania cesarzowi i cesarzowéj, którzy, jak zapewniają, poruczyli mu być w Rzymie u królowéj neapolitańskiéj i wynurzyć ich najprzyjaźniejsze dla niéj uczucia.

Nie przestają krążyć pogłoski o zmianach w ministerstwie. P. Fould czynnie pracuje nad reformami; już kilkakrotnie zgromadzał u siebie urzędników obrachunkowych rozmaitych ministerstw i wydatki wszystkich wydziałów są najtroskliwiéj roztrząsane. Budżet mający przedstawić się izbom będzie zapewne bardzo ciekawy.

Marszałek Canrobert od niejakiego czasu mocno zapada na zdrowiu.

Dziennik *Kraj* ogłasza następne nowiny: Jenerał Miramon powróciwszy z Hiszpanji pisał do cesarza, wskazując mu swoje zamiary w sprawach Mexyku. Zdaje się, że gabinet madrycki przyjął jego pomysły, a mianowicie wylądowania na brzegach mexykańskich spólcześnie z troistem wdaniem się mocarstw. Miramon postanowił obalić prezydenta Juaresa; w tym celu zakupił 15,000 strzelb gwintowanych w Belgji.

Według otrzymanych przez nas zapewnień, cesarz wręcz odmówił jenerałowi Miramon posłuchania, mimo najusilniejszą o to prożbę. Ta odmowa znaczy, że cesarz wcale nie pochwala zamysłów młodego jenerała.

Mylnie utrzymywano, że Hiszpanja chce w Mexyku popierać sprawę Miramona, Marqueza, Santa-Anny i innych wodzów, dobijających się władzy nad mexykańskim bezrządem. Przeciwnie zasięgnięte przez nas wiadowości dowodzą, że Hiszpanja uczyniła wyprawę do Mexyku, aby dopomódz temu krajowi w utworzeniu z zupełną swobodą rządu zgodnego z jego podaniami i wyobrażeniami, przemagającemi dziś na świecie.

Anglja.

Londyn, 20-go listopada. Wczoraj kanclerz szachownicy (minister skarbu p. Gladstone) objeżdżający obecnie swoich mocodawców, mówił na publicznym meetingu o korzyściach projektu, niedawno wniesionego założenia szkół publicznych, dla dzieci stanu średniego. Meeting odbył się w Sheldonien Theatre. Zacny dżentelmen przedstawił przedmiot najwielostronniéj i ze zwykłą sobie wymową. Uchwalono projekt jednomyślnie.

Lord Stanley, miał wczoraj do swoich wyborców w Kings-Lyn długą i treściwą mowę, w któréj przebiegła politykę i obecne położenie kraju, tak zewnętrzne jak wewnętrzne; uczynił to jednak więcéj jak filozof gabinetowy, niż jak członek politycznego stronnictwa. Jego dostojność potępił wojnę francuzką we Włoszech, utrzymując, że lubo jedność włoska jest pożądaną lecz daleką jeszcze od ziszczenia, że teraz dopiero poczynają się czuć jéj trudności, naganiał też niecierpliwość objawiającą się w Anglji do wdania się w wojnę amerykańską. Co do skarbowości, jest za zniżeniem opłat od herbaty, cukru i zabezpieczeń; podatek od dochodów (income tax) może być zniżony ale nie obalony.

Londyn 24 listopada. Mniemanie powszechne zostało żywo poruszone w Anglji, zawinieniem do Southampton wojennego statku pod flagą skonfederowanych amerykańskich Stanów, a to z powodu gwałtownego sposobu, w jaki ten statek rozpoczął kroki nieprzyjacielskie w Europie, łatwości jaką znalazł opatrywania się w żywność i wodę w portach osad angielskich, nakoniec możliwości rozszerzenia się wojny aż do wstępu do portów Wielko-Brytańskich. Nie zapomniano, że kiedy statek związkowy zawinął do Southampton dla naprawy, podobnież żwawy niepokój opanował umysły, i rozbiegła się wówczas pogłoska, że p. Adams minister Stanów Zjednoczonych przy rządzie angielskim, protestował przeciw zamiarom przypisywanym temu okrętowi. Ale to, że statek Stanów skonfederowanych przybył z jeńcami do Southampton i zabierał się do powiększenia swych uzbrojeń, musiało być rzeczą większéj wagi dla handlu i narodu angielskiego.

Z drugiéj strony donoszą, że rząd Stanów Zjednoczonych, uwiadomiony o obecności ajentów Stanów skonfederowanych w Europie, postanowił wysłać własnego poufnego ajenta, p. Weed, męża wielkiego politycznego znaczenia, znanego z reorganizacji republikanckiego stronnictwa, który jednak nie wystąpił dotąd ani na widowni dyplomatycznéj ani politycznéj.

Dla pamięci tylko wspominamy o tém co zaszło na uczcie w Birmingham, bo było to przedmiotem różnych wykładów dziennikarstwa angielskiego i francuzkiego. Lecz godzi się zauważać, że napaść p. Hornblower przeciw cesarzowi Francuzów, została jednomyślnie odpartą. Wszyscy mówcy odwołali się natychmiast do traktatu handlowego, jako najtrwalszego węzła łączącego obadwa narody.

Birmingham jest miastem liczącém 300,000 mieszkańców, uwaga jego nie jest podrzędną na szali politycznéj i społecznéj Anglji. Stanowi on wielkie skupienie handlowe i łatwo wziąść miarę uczuć tego potężnego stanu w narodzie z odczytania mów mera, aldermanów i znakomitszych obywateli tego wielkiego miasta. Wymieńmy nakoniec ten szczegół, że mówca, który wystąpił z napaścią na Francję, nie jest kupcem.

Sir Jerzy Lewis, minister wojny, udał się na konferencję do Windsor-Castle. Powód do téj wycieczki przypisują reformom mającym się zaprowadzić w wojsku, szczególniéj w dowództwach półkowych. Rzeczone reformy niecierpliwie oczekiwane przez powszechność musiały ujść w odwłokę, dla długiéj choroby lorda Herberta, a następnie dla zmiany ministra. Zdaje się, że ostatecznie przedstawione zostały królowéj podczas bytności sir Jerzego Lewis w Windsor-Castle. Jeśliby jednak oczekiwanie powszechne było zawieszone i nic nie uczyniono w tym względzie przed otwarciem parlamentu, ministrowie naraziliby się na żwawe wyrzuty; bo jeżeli mniemanie ogólne opiera się wytoczeniu na stół reform parlamentarnych, jeden tylko głos odzywa się: o reformy administracyjne i wojskowe.

Lord Palmerston już stale zamieszkał w Londynie, ministrowie odbywają dwa razy na tydzień narady gabinetowe, w dniach oznaczonych, to jest we wtorki i piątki, a to wygadzając tym członkom gabinetu, którzy pragną korzystać jeszcze z ostatnich dni jesiennych. Zdrowie p. Cardwell, lubo poprawiło się, nie pozwala mu jednak dotąd znajdować się na tych naradach.

P. Layard, podsekretarz stanu spraw zagranicznych, miał mowę do swoich mocodawców obwodu wyborczego Southwarck: przemówił do nich po raz pierwszy od wejścia w urzędowanie. Chodziło o to czy deputowany ultra-wyzwolony nie był winnym, przyjmując stanowisko drugorzędne w gabinecie, którego mniemania nie idą tak daleko, a następnie czy wybraniec bardzo ważnego zgromadzenia rozsądnie czyni, przyjmując posadę ministerjalną drugiego rzędu. P. Layard znajdujący się w obu wymienionych przypadkach, przystąpił wprost do rzeczy, oświadczając, iż byłoby nierozumném ze strony ultra-wyzwolonych, wyłączać samych siebie ze spraw krajowych, z téj tylko przyczyny, że nie podobna im wejść do nich, zmieniając stan rzeczy stosownie do ich roszczeń. Posada ministerjalna nastręcza im niejedną zręczność przeprowadzenia swych wyobrażeń i że nakoniec obwód wyborczy choćby najważniejszy, winien popierać tego ze swych członków co poświęcił się rządowi kraju, jakiekolwiek byłoby jego stanowisko w gabinecie, byleby nie czynił ofiary ani ze czci politycznéj, ani z godności osobistéj. Mocodawcy najzupełniéj potwierdzili sposób widzenia p. Layard, który otrzymał podobneż powodzenie w obronie gabinetu.

P. Gladstone miał jednę z tych wielkich mów, które są zwykle przyjmowane z najżywszém zajęciem w Anglji; ale na ten raz mówił tylko o wychowaniu publiczném, pomijając zupełnie politykę. W Anglji zbywa na zakładach dobrze organizowanych, dla dzieci tak zwanego średniego niższego stanu. Stan wyższy i średni bogaty, ma dawne zakłady narodowe i uniwersytety; gmin ma szkółki początkowe którym rząd dopomaga. Między temi dwóma rodzajami zakładów jest przerwa, którą chcianoby zapełnić; uniwersytet oxfordzki zachęcany jest, aby się tém zajął. P. Gladstone poświęcił temu ważnemu zadaniu potęgę swéj wymowy.

Austrja.

Wiedeń 21 listopada. Dekretem z d. 19, cesarz uwolnił na własną prośbę ks. arcy-biskupa Erlauskiego Bartakowicza, od obowiązku dziedzicznego naderspana komitatu heweskiego, tudzież naderspanów komitatów szatmarskiego i ugockiego; hr. Karolyi i p. Lonyay, mianował zaś pana Foeldvary administratorem komitatu heweskiego i p. Szerdahely naderspanem komitatu szatmarskiego. Kommisarzami zaś królewskimi mianowano w komitacie ugockim p. Ferenczy; w komitacie nogradzkim hr. Desewffy; w komitacie biharskim, p. Petrak: a w komitacie aradzkim p. Hoffbauer. Dla zastąpienia hr. Zichy, hr. Haller i p. Rochusa, którym odjęto posady. Dekretem 18 listopada, hr. saski p. Salmen, mianowany został radcą referendarzem przy kancellarji siedmiogrodzkiéj, zastąpił go w dawniejszym obowiązku radca Schmidt.

P. Mahler redaktor dziennika *Głos ludu*, wydawanego w Gratz, schronił się do Węgier, unikając spełnienia zapadłego nań wyroku uwięzienia. W całym kraju doznał serdecznéj gościnności. Ale od czasu ogłoszenia rządu wojskowego, znaleziony przytułek w zamku jednego z magnatów węgierskich, o mało nie stał się dla niego zgubnym. Już oddział wojska otoczył był zamek i rozpoczął, lecz nadaremnie najdrobiazgowsze poszukiwania. P. Mahler opuścił już Węgry, schronił się do księstw naddunajskich, zkąd ma przepłynąć do Marsylji.

Redaktor *Gońca pogranicznego*, wychodzącego w Temeswarze, oznajmuje swoim czytelnikom, że z rozkazu gubernatora węgierskiego, dziennik jego został zawieszony na trzy miesiące.

Peszt, 21 listopada. Rząd powoli osadza administratorami, albo kommisarzami królewskimi naderspanów komitatowych, musiał ich szukać między urzędnikami będącymi w rozporządzalności. Nie łatwo można ich było skłonić do objęcia posad, tylko groźba, że stracą pobieraną dotąd połowę płacy lub wysłużoną pensję, zniewoliła ich do powolności. Kommisarze królewscy znajdują się w położeniu jenerałów bez żołnierzy. Przykład komitatu peszt'ańskiego, a osobliwie komitatów Borsodkiego i Szabolckiego jest zaraźliwszy. W komitecie Szabolckim siedm z kolei osób odmówiło przyjęcia posady alispana; dotąd zaś nie udało się jeszcze uzupełnić liczby urzędników. Dla wyjścia z tego drażliwego położenia kanclerz, porozumiawszy się z namiestnikiem, hrabią Palfy, poruszył ostatnie sprężyny dla utworzenia w Peszcie i jego komitacie jakiegokolwiek zarządu.

Namiestnik wezwał dawniejszych urzędników, przełożył im, aby zapomnieli nienawiści i niezgod i weszli na drogę pojednania. Trudno jest pojąć, jak rząd dowolny i niekonstytucyjny, jak zaprowadzenie sądów wojskowych, zawieszenie wszystkich zgromadzeń i organów konstytucyjnych, mogą otworzyć drogę pojednania.

Ponieważ za rozwiązaniem sejmu węgierskiego, poszło rozwiązanie sejmu Zagrzebskiego, podobnież zawieszenie zgromadzeń kommitatowych węgierskich, pociągnie za sobą zawieszenie komitatów kroackich. Rząd wiedeński nakazał zaciąg wojskowy w Kroacji; trudno pomyślić, aby urzędnicy lub zgromadzenia komitatowe przyłożyły do tego rękę.

Dziennik serbski *Widowdan* ogłosił szereg artykułów pod napisem: *Kroaci i sejm zagrzebski.* Te artykuły zasługują być poznanemi choć w treści, naprzód ponieważ są natchnione przez serbski, jedyny prawidłowy i prawowity jaki istnieje na południu, powtóre ponieważ zawierają światłe poglądy książęcia, stojącego dziś na czele słowiańskich chrześcijan w Turcji,—i nakoniec, ponieważ żaden dziennik austryjacki nie śmiałby roztrząsać bez niebezpieczeństwa tego rodzaju przedmiotów. Oto jest treść tych godnych uwagi artykułów;

W roku 1848 Kroaci tyle pisali i mówili o konfederacji austryjackiéj, że nakoniec uwierzyli, iż Austrja pod karą upadku musi złożyć państwo federacyjne. Lecz gdy Kroaci i Serbowie podzielający tę ułudną wiarę zapalili się dla konfederacji, absolutyzm miał czas skupić swe siły. Twierdza konstytucyjna została razem z Węgrami obaloną i w całéj monarchji austryjackiéj rusztowanie federalizmu i konstytucjonalizmu runęło. Przysłowie serbskie mówi: kto się raz sparzył, ten czeka nim kasza jaglanna ostygnie, co tyle znaczy, ile, że trudno złowić lisa dwa razy na jedno sidło. Kroaci nie skorzystali z doświadczenia. „Sądziliśmy, mówi *Widowdan*, że w ten lub ów sposób Kroaci porozumieją się z Węgrami, choćby tylko dla ocalenia spólnéj konstytucji. Tymczasem sejm kroacki dobrowolnie czy mimowolnie wrócił na drogę 1848 roku. Mętne pomysły pana Kwaternika nie mogą nas przekonać, aby Kroacja, nie licząca nawet miljona mieszkańców mogła utrzymać się w stosunku czysto osobowym, bądź względem Węgier, bądź względem Austrji. Kroacja powinna przynajmniéj na teraz przyjąć jednotę rzeczywistą z Węgrami, jeżeli nie zechce obok Styrji zająć miejsca dziedzicznéj austryjackiéj prowincji. W téj dwoistości wybor nie jest trudny.“

Następnie przechodząc do wypadków sejmu zagrzebskiego, *Widowdan* mówi: „Sejm rzucił się do federacji austryjackiéj, wszakże Kroaci ze zgrozą patrzą na tę federację, skoro widzą, że Austrja pragnie zostać państwem jednolitem, śpieszą więc podać rękę Węgrom.“

Widowdan stanowczo potępia politykę sejmu kroackiego względem Węgier. Myśl jego dowodzenia może być zamkniętą w kilku słowach: Kroacja nie powinna była oddalać się od konstytucji węgierskiéj, jedynéj, prawnéj ostoi dla Kroatów. Wszakże głównym celem artykułów *Widowdana* nie jest zadanie Kroacko-węgierskie, ale zadanie Austro-serbskie, albo raczéj zadanie Słowian tureckich. Zapewne to zadanie bliżéj obchodzi Serbow niż zadanie austro-kroackie lub węgierskie, ale autor widzi, że jedno jest nierozłączne z drugiem i jeżeli Kroaci narażą na upadek zadanie Węgierskie, zgubią tym jednym zamachem i sprawę Słowian tureckich. Pójdźmy daléj za rozumowaniem Widowdana.

Kroaci, mówi, wyobrażają sobie, że Austrja zostanie państwem federacyjném, a wówczas stanowisko Kroatów względem Wschodu stanie się niezmiernie ważném. W tém przypuszczeniu niezbędném jest wiedzieć co Serbowie myśleć i czynić powinni. Kroaci sądzą, iż dójdą do ustalenia pod federacją austryjacką *królewstwa troisto-jedynego*, a to dla zrównoważenia Węgier i dla wcielenia przy pomocy Austrji, Bośnji. Owoż, „nigdy, mówi *Widowdan*, Serbowie nie poddadzą się podobnemu składowi rzeczy, bo zdradziliby własny narod.“

Widowdan ugodził w samo sedno. Austrja chce skorzystać z patryotycznego popędu Kroatów na Wschodzie, jak skorzystała z niego przeciw Węgrom i przeciw konstytucji węgierskiéj będącéj razem konstytucją kroacką. Zdaje się, że każdy Kroata powinien był jak pro aris et focis (za ołtarze i ognisko) bronić konstytucji węgierskiéj, nawet wówczas gdyby Węgrzy jéj nie bronili, bo łatwiéj jest utrzymać budowę, co wytrwała 10-cio wiekowe burze, niż lepić zupełnie nową, nie zgodziwszy się wprzódy ani na jéj plan, ani na potrzebne do tego pierwiastki. To marzenie wielkości ożywiane przez Austrję, o którem mówi *Widowdan* skłóciło Kroatów z Węgrami, zagraża Serbji wojną plemienną na korzyść Turcji i Austrji, jeżeli światło nie weźmie góry.

Na posiedzeniu, d. 20 listopada, izby poselskiéj rady cesarstwa, zaszedł wypadek, którego nie godzi się pomijać. Rzecz miała się następnie:

Łatwo było przewidzieć, że prawa zasadnicze przyjęte na pierwszym parlamencie francuzkim i na pierwszym parlamencie austryjackim, będą miały zaszczyt być przytoczonemi w ciągu obecnéj rozprawy, albo przynajmniéj że zwolennicy tych zasad skorzystają z nich, aby cisnąć je jak wyrzut w oczy tym, co wystąpili ze swojém potwornem wniesieniem. Wszakże trudno było spodziewać się, aby poseł stronnictwa nieprzyjaznego parlamentowi francuzkiemu, miał odwoływać się do praw zasadniczych, wypracowanych w tém mieście. Doktor Klaudi doradzał przyjęcie § zasadniczych praw niemieckich, w zredagowaniu aktu *habeas corpus* (swobody osobistéj), wziętego pod roztrząśnienie. Jest rzeczywiście nad czém się zadziwić. Paragraf o którym mowa brzmi następnie: „Nikt nie może być wyjętym z pod swoich sędziów przyrodzonych, sądy wyjątkowe niebędą mogły mieć miejsca.“ Doktór Klaudi odezwał się do narodowego uczucia lewéj strony izby, do jéj przywiązania do frankfurckiego parlamentu, przypomniał, że jeden z austryjackich arcy-książąt ogłosił prawa parlamentu i że teraźniejszy minister stanu też prawa kontrasygnował.

Prezes zwrócił uwagę, że tak ważna poprawa nie mogła być znienacka wprowadzoną do ustawy i przełożył, aby odesłać ją na roztrząśnienie komitetu. Doktor Klaudi nalegał na bezpośrednie głosowanie; większość była wątpliwą, należało przystąpić do głosowania imiennego. Prezes zawiesił posiedzenie na 10 minut, aby strony mogły się porozumieć, posłowie podzielili się na gromady w kurytarzach, a chociaż lewa, licząca około 10-ciu dawniejszych deputowanych na parlament francuzki sprzyjała wniesieniu, postanowiono jednak niedać się tak łatwo pociągnąć prawéj, z tego tylko powodu, iż poczytywano za nieprzyzwoitość dać sobie narzucić paragraf zasadniczych praw niemieckich przez stronnictwo, urągające się wszystkiemu co się do Niemiec ściąga, mianowicie też: działalności byłego zgromadzenia narodowego niemieckiego, nawet przed roztrząśnieniem tego paragrafu w komitecie.

Nadto chodziło o to, by dobrze wyrozumieć, dokąd zmierzają zamysły strony prawéj, która nagle rzuciła się na stronę wyzwoloną; tém bardziéj, że wyrazy *sądy wyjątkowe nie będą mogły mieć miejsca*, zdawały się zawierać w sobie potępienie rozporządzeń poczynionych przez rząd w Węgrzech. Nadewszystko zapominać nie należało, że parlament francuzki przyjął w ostatnim paragrafie, iż w razie powstania i t. d., prawa zasadnicze mogą być na czas uchylone; zdawało się być więc właściwém, przyjąć i ten § jak uzupełnienie wniosku. Nadto, zdawało się być nielogicznem przewidywanie w prawie zmierzającém do zabespieczenia wolności osobistéj, z biegu okoliczności w których prawo miałoby przestać być obowiązujące.

Długo rozprawiano za i przeciw, nakoniec większością 93 głosów przeciw 74 uchwalono odesłanie poprawy do komitetu; upadła więc myśl bezpośredniego jéj rozstrząśnienia.

Rzeczą jest bardzo prawdopodobną, że komitet doradzi wprowadzenie wyżéj wymienionego praragrafu do prawa i że izba na to przyzwoli. Mówiono nawet dziś wieczorem, że komitet już się porozumiał co do redakcji rzeczonego paragrafu, i że we wstępie ustawy przyjął zasadę, iż nikt nie może być wyjętym z pod swojego właściwego sądu.

Dziennik Frankfurski otrzymał list z Wiednia d. 20 listopada, w którym czytamy: „Nigdy dziennikarstwo we wszystkich swoich przejawach nie było przedmiotem większych administracyjnych prześladowań; najznakomitsze dzienniki jak np. *Prassa*, nie znajdują w wyrokach sądowych dostatecznéj tarczy przeciw prześladowaniom policji. Dzieła teatralne najniewinniejsze jak np. Niema z Portici i jakiś tam balet, ni ciepły ni zimny, hrabina Egmont, niemogą znaleść łaski przed drażliwym patryotyzmem i dziką moralnością naszych cenzorów; z drugiéj zaś strony wolno jest kaznodziejom nadwornym, w obec rodziny i domu cesarskiego występować z antikonstytucyjnemi kazaniami, wymierzonemi przeciw izbie przedstawicieli, oskarżanéj może i słusznie, że nierozpływa się nad dobrodziejstwami konkordatu. Te wszystkie objawy naprowadzają na bardzo niekorzystne wnioski; nie uspokoją ich najliczniejsze upewnienia i obietnice rządowe. To niezawodna, że w obecnéj chwili reakcja miota się na wszystkie strony. Czego oczekuje?

Dziennik Wiedeński *Prassa* zbija podaną, przez dziennik pruski zwany *Gazeta Gwiazdy*, wiadomość, że dwór wiedeński ma zamiar wystawić na sprzedaż dobra koronne leżące w Mantuańskiém i Lombardzko-Weneckiém, daléj zaś mówi: Od 1-go stycznia zacznie wychodzić *Giornale di Verona* zamieniony na organ konfederacji Włoskiéj. Organizacja tego czasopisma ma być przedsięwziętą na ogromny rozmiar; prócz innych będzie ono miało trzy pomocnicze organa w Wiedniu, Paryżu i Rzymie. Wiadomo, że książe Petrulla, poseł króla neapolitańskiego w Wiedniu jest głównym orędownikiem tego przedsięwzięcia. Król Franciszek II-gi i wygnani książęta włoscy dostarczają pieniędzy; p. Perego, redaktor tego tego dziennika, otrzymał dyplomat szlachectwa od Franciszka II-go.

Piszą z Zagrzebia d. 18 listopada:

Przed kilku dniami rozlepiono na rogach ulic gwałtowną wierszowaną satyrę na wielu naszych mężów stanu. Rozkazano ją pozdzierać pandurom, ale mieszkańcy mieli czas nauczyć się jéj na pamięć. Kończy się ona okrzykiem na cześć trójcy słowiańskiéj, ojca Michała (Serbja) syna, Mikołaja (Czarnogórze) i ducha Łukasza Wukałowicza (Bośnja).

Dziennik *Wschód i Zachód* mówi: że nowy kanclerz p. Mazuranicz uznany jest za pierwszego poetę bohaterskiego, Słowian południowych. Jego wspaniała epopeja: *Smert Smail-Aga-Cengica* miała już 5 wydań i została wytłómaczoną na języki: Czeski i Węgierski.

Stan anormalny, aby niepowiedzieć anarchiczny, w jaki polityka pana Schmerlinga, lub jeśliby kto wolał, siła okoliczności wtrąciła rząd, poczyna przerażać trwogą dziennikarstwo wiedeńskie. *Gazeta Austryjacka* wystąpiła w téj mierze z następnemi bardzo uzasadnionemi uwagami.

Nadeszła chwila, kiedy zaprzysiężeni zwolennicy ministrów będą musieli zerwać z niezależnemi, którzy o tyle wspierają rząd o ile dąży do jedności państwa, do swobody i do konstytucji, lecz którzy pójdą tąż drogą choćby ministrowie z niéj zboczyli. Przed nami stają dwa następne zadania:

Pierwsze: czy można wnieść na radę cesarstwa w jéj obecnym składzie budżet państwa? Według naszego zadania prawnie mówiąc jest to rzeczą niepodobną. Rada cesarstwa czy zupełna, czy ścieśniona, nie może być zgromadzeniem doradczém; pod tym względem nie otrzymała od wyborców żadnego umocowania, nie może poniżyć się do stanu klubu, zajmującego się przedmiotami politycznemi.

Rada cesarstwa niema też władzy głosowania budżetu na prowincje przedstawiane w jéj gronie. Podług konstytucji te prowincje niemają budżetów wyłącznych. Budżet jest budżetem cesarstwa nie zaś budżetem niektórych krajów; ten budżet jest nierozdzielny. Cesarz nie dla tego zwołał radę cesarstwa, ludy nie na to wysłały do niéj swych umocowanych, aby udowodnić tylko ten dualizm.

Rada cesarstwa ścieśniona niema mocy zagłosowania budżetu, a zgromadzenie zasiadające w Wiedniu nie jest radą cesarstwa. Dopóty wyjść niepodobna z tego dilemmatu, dopóki rada nie zostanie zupełną. Trzeba umieć czekać, bo inaczéj nadwerężyby się konstytucja. Choćby niektórzy posłowie, choćby ministrowie, choćby większość nawet izby uchwaliła przedstawienie budżetu, zdrowy rozum i prawo sprzeciwia się temu, a to więcéj znaczy niż ministrowie, niż parlament.

To prawo i ten rozum również domagają się o przyjęcie wniosku pana Klaudi co do sądownictw wyjątkowych. Mąż, który był ministrem sprawiedliwości w 1850 r. nie mógł zapomnieć straszliwego stanu wprowadzonego przez sądy wyjątkowe i musi zgodzić się, że służące rządowi prawo zaprowadzenia tych sądów, powinno być ściśle oznaczone, *inter arma silent leges* (w szczęku broni prawa milczą); kiedy powstanie rzuci się do oręża, sprawiedliwość zwyczajna nie wystarcza. Ale kiedy stan oblężenia trwa całe lata, właśnie z powodu łatwości rządzenia tym trybem, jest rzeczą konieczną, aby prawo zabroniło takiego rządu. Kiedy bunt wyje w ulicach, gwałt panuje, prawa milczą na chwilę; ale zostawiać miasto na długie lata pod rządem stanu oblężenia, dla tego że garstka studentów powzięła myśl uknowania spisku, to nawet bezwarunkowi zwolennicy rządu znajdują przesadzoném; niezbędném jest, aby powrót takiego stanu rzeczy uprzedzonym był przez prawo.

W Anglji ustawa *habeas corpus* (osobistéj swobody) bywa zawieszaną w razie buntu, ale potrzeba aby bunt istniał i prawo udowodniło jego istnienie; wszakże rząd niema mocy zaprowadzać stanu oblężenia, dla tego tylko, że go uspoposobienie umysłów niepokoi, albo że dziennikarstwo jest dla niego niedogodném; musi być do tego upoważnionym przez prawo.

Prawo więc powinno oznaczyć powody zaprowadzenia sądów wyjątkowych, ich skład i przewód; ale przedstawicielstwo narodowe nie ma zostawać obojętném, jeżeli sędzia wyrokuje podług ustawy teraźniejszéj nikomu nieznanéj, jeżeli ulegają wyrokowi potępienia ludzie za to: „że mieli szablę, któréj nawet u nich nie znaleziono,“ albo jeżeli zakazują dziennikarzowi pisać, i, jak dowcipnie wyraził się jeden z członków izby, zmuszają go do wyrzeczenia ślubu czystości umysłowéj. Lecz od chwili, o któréj żyć poczęliśmy pod rządem prawnym, prawo samo jedno panować powinno; samowolność nie jest prawem.“

Tenże dziennik oznajmuje, że na radzie ministrów postanowiono wnieść na izby budżet 1862 r. tudzież wszystkie inne projekta skarbowe. Tym celem poselstwo cesarskie ma być złożone izbom; *Gazeta Austryjacka* w następnych słowach treść jego podaje:

Poselstwo naprzód wykazuje, że sejm zapewne przedłuży się i że stanie się naglącém zwołanie sejmów prowincjonalnych, dla rozstrząśnienia spraw najwyższéj wagi, a mianowicie ustawy gminowéj. Żądać więc przychodzi, aby prace prawodawcze rozpoczęte w radzie cesarstwa, tudzież mające się jeszcze wytoczyć, były co najprędzéj ukończone.

Aż dotąd rada cesarstwa nie mogła spełnić posłannictwa rady zupełnéj, niemożna było bowiem dotąd wezwać Siedmiogrodzia do wyprawienia swych posłów na radę. Poselstwo wylicza przeszkody, które opóźniły zwołanie sejmu siemiogrodzkiego i które zmusiły odroczyć jego otwarcie jeszcze na kilka miesięcy. Wszakże z jednéj strony, potrzeby państwa są naglące i jest koniecznością nieodzowną dostarczyć mu zasoby do ich załatwienia; z drugiéj strony życzenie narodowe natarczywie domaga się, aby skarbowość została urządzoną i papiery publiczne doprowadzone do stopy prawidłowéj. W moc dyplomatu 20 października i prawa zasadniczego 26 lutego, rada cesarstwa nie jest właściwą do stanowienia o przedmiotach skarbowości, dopóki nie jest zupełną. Ale ponieważ rada zupełna jeszcze dziś nie istnieje, art. 13 konstytucji nadaje rządowi moc przedsięwzięcia koniecznych środków, warunkiem oddania ich później na potwierdzenie rady zupełnéj.

Właśnie rząd zamierzył skorzystać z téj udzielonéj sobie mocy i następną drogą zamyśla pójść w téj okoliczności: Chce zdać sprawę ludowi z środków jakie przedsięwziąść umyślił, chce posłuchać zdania obecnie zebranych przedstawicieli królestw i krajów państwa. Wnosi więc załączone przy niniejszém projekta i wzywa izby do uczynienia ich przedmiotem swych postanowień, zaręczając, że szanować będzie te postanowienie i że do nich się zastosuje. Rząd w moc art. 13 konstytucji zażąda od rady zupełnéj, bilu usprawiedliwienia, tak swego kroku teraźniejszego, jako też rozporządzeń które będą jego wynikłością.

Gazeta Augsburgska umieściła list pisany z Wiednia, zawierający następną wiadomość:

„Nie mogło to uniknąć uwagi rządu austryjackiego, że zwykle w czasie zawichrzeń węgierskich, podżegania zagraniczne usiłują utrzymywać opór wewnętrzny. Liczne postrzeżenia przekonały, że nietylko wychodztwo węgierskie nietylko Piemont, ale i Francja ściągnęła rękę do wszystkiego co się w Węgrzech dzieje. Kiedy niedawno gabinet francuzki oświadczył chęć wejścia w lepsze stosunki z Austrją, w zamiarze rozwiązania sprawy rzymskiéj, dyplomacja nasza dotknęła i otwarcie naganiała zachowanie się Francji względem Węgier.

„Nowy więc poseł francuzki, książe de Gramont odebrał rozkaz oświadczyć hrabiemu Rechberg co następuje:

„Rząd francuzki przypuszcza, że tajni agenci mogli, bez upoważnienia przyrzekać Węgrom wsparcie i pomoc Francji, ale rząd francuzki w sposób najwyraźniejszy zaprzecza, aby tego rodzaju obietnice miał czynić i prosi, aby gabinet austryjacki najsurowiéj postąpił z takimi agentami jeżeli wpadną w jego ręce; bo ambasador francuzki ma rozkaz odmawiania im wszelkiej opieki.

„Aby uczynkiem dowieść szczerości tych uręczeń, ks. de Gramont dał uczuć swoje wyraźne niezadowolenie konsulowi francuzkiemu w Fiume, o którego postępowaniu dało by się dużo powiedzieć. Ten konsul podżegał większość sejmu kroackiego, rozumiejąc, że w ten sposób zaleci się względom nowego ambasadora. W skutek czego prosił książęcia de Gramont o pozwolenie przybycia do Wiednia, dla złożenia ustnie sprawy z wypadku swych zabiegów. Ale książe odmówił. Konsul jednak przybył do Wiednia, lecz ambasador widzieć go niechciał, rozkazał mu tylko natychmiast wracać na swą posadę i pilnować wyłącznie spraw swojego konsulatu. Obrana przez książęcia de Gramont droga, coraz wyraźniéj dowodzi, że postanowił naśladować barona Bourqueney.

Dziennik francuzki-petersburgski mówi z tego powodu: Rzadko zdarza się nam brać nasze polityczne wiadomości z gazety *Augsburgskiéj*, bo ten dziennik oddawna już pozwala sobie mistyfikować swoich czytelników. Byłoby dobrze abyśmy o tém pamiętali biorąc z niéj powyższą wiadomość; lecz szczegóły, które opowiedział, zdawały się być prawdopodobnemi, tymczasem pokazało się, że cała ta wiadomość jest zmyślona.

Gazeta Dunajska przyniosła następne jéj zaprzeczenie: „List jakoby pisany z Wiednia do Gazety Augsburgskiéj, który dzienniki naszego miasta powtórzyły, opowiada mniemane uwagi gabinetu austryjackiego, uczynione Francji, w rzeczy zachowania się jéj względem Węgier i odpowiedzi dane przez posła francuzkiego z tego powodu.

Nie zapoznając życzliwego zamiaru listu, winniśmy jednak oświadczyć, że postępowanie Francji względem Węgier nie dało najmniejszego powodu do podobnych przełożeń. Powyższe sprostowanie niweczy wszystkie inne twierdzenia tegoż listu.

Prusy.

Berlin, 22-go listopada. Monitor Powszechny pisze: Uczucie równości przenika powoli wszystkie stany w Prusiech, tak dalece, że nawet studenci dopominają się o zniesienie wyłącznie uniwersytetom służącej policji i pragną ulegać powadze ogólnie obowiązującego prawa, lubo dawniej gorąco występowali w obronie służących sobie przywilejów. Studenci wrocławscy zagaili to żądanie w podanej prośbie do ministra; studenci berlińskiego i innych uniwersytetów pruskich, mają zamiar przyłączyć się do téjże prośby.

Wybory odbyły się bez wielkiéj wrzawy, nawet sklepy nie były zrana zamknięte, a jednak wedle przybliżonego rachunku, przynajmniéj 65 na 100 wyborców, wzięło udział w téj obywatelskiéj czynności.

Ta jedna tylko okoliczność, że dzienniki wieczorne nie wyszły, przypomniała że to był dzień uroczystości prawnej.

W Berlinie stronnictwo postępowe odniosło stanowcze zwycięztwo, wiadomości nadesłane z prowincji świadczą o podobnym że wypadku.

Berlin, 24-go listopada. Król następca i książęta Karol, Fryderyk-Karol i Albert pruski, odjechali dziś do Blankenburg.

26-go listopada. Prace około portu Jahde postępują z wytężeniem; błędnie donoszono, że były przerwane.

Czytamy w *Gazecie Krzyżowej* z d. 26-go. Zauważano, że dwaj główni ministrowie Sasko-wejmarski i Sasko-altenburgski, pp. von Walzdorff i von Larisch przybyli tu prawie spółcześnie i stanęli w jednym hotelu. Obadwaj odwiedzeni zostali przez ministra wojny pana von Roon i tegoż dnia mieli zaszczyt być wezwanymi do stołu królewskiego, gdzie razem objadowali ministrowie: baron Schleinitz i hr. Bernstorff. Wnosić stąd należy, że idzie o zawarcie umowy wojskowej między Prussami i obu księstwami Weimarskiem i Altenburskiem.

Tenże dziennik donosi: z różnych stron zapytywano barona Schleinitz, czy przyjmie poselstwo na sejm. Odpowiedź była odmówna.

DEPESZE TELEGRAFICZNE.

ALEXANDRJA (Egipt) wtorek 26 listopada. W skutek rozruchów, które wybuchnęły na Libanie Fuad-Pasza rozkazał uwięzić na żądanie Dauda-Paszy gubernatora Syrji, Józefa Harama.

LONDYN, czwartek 28 listopada. Dziennik Morning-Post oznajmuje, jako wiadomość urzędową, że prawnicy korony rozstrzygną o prawności zabrania possażerów na okręcie Trent.

Strony wojujące, mówi Morning Post, mają prawo przetrząsać statki kupieckie, zabierać żołnierzy i kontrabandę wojenną na tych okrętach przewożoną. Owoż Trent jest statkiem kupieckim, chociaż razem i pakebotem pocztowym. Wszakże rzecz o to idzie, czy flaga angielska nie pokrywa passażerów nie wojennych. Sądzimy, że rząd Stanów Zjednoczonych niemiał bynajmniéj prawa tak postępować, jak to uczynił dowódzca okrętu San Jacinto. Jeżeli mamy słuszność, Anglja będzie miała prawo dopomnieć się o wynagrodzenie, które nie byłoby zupełne bez uwolnienia passażerów.

LONDYN, piątek 29 listopada. Dziennnik Morning Post oznajmuje dziś zrana, że prawnicy koronni uznali, iż uwięzienie kommissarzów jest zgwałceniem prawa narodów i obelgą dla Anglji. Skutkiem czego rząd angielski wymagać będzie zadość-uczynienia i zupełnéj nagany postępku kapitana okrętu San Jacinto, oraz wypuszczenia na wolność uwięzionych kommisarzów, przeprosin i wynagrodzenia pieniężnego.

Morning post dodaje: Mamy na morzach amerykańskich siłę morską wynoszącą 1,000 dział; moglibyśmy oczyścić morze ze statków amerykańskich, rozciągnąć blokadę przed portami północnemi i zakończyć obecną wojnę.

SOUTHAMPTON, piątek 29 listopada wieczorem. Rząd angielski zakazał wywozu saletry. Rozeszła się wieść, że zatrzymano jeden okręt naładowany saletrą, a mający wypłynąć do Ameryki.

TURYN, czwartek 28 listopada. Wniesiono do senatu projekt do prawa dozwalający czasowego kwaterunku żołnierzy po klasztorach. To żądanie wynikło z potrzeby wkrótce mającéj mieć miejsce rozkwaterowania 93,000 nowozaciężnych.

Na témże samem posiedzeniu p. Ricasoli oświadczył, że stosunki rządu z Francją są serdeczne.

SKUTARI, czwartek 28 listopada. Czarnogórzanie napadli wczoraj na Cestanę i spalili Muryki nad jeziorem skutarijskiem, po czém udali się na wyspę Tugmilę.

Turcy posłali posiłki ze Skutari i Antiwari.

LONDYN, piątek 29 listopada. Zakład Reutera udziela następne wiadomości z New-Yorku z dnia 15 listopada:

Dzienniki charlestownskie z dnia 15 zapewniają, że związkowi nie zajęli Beaufortu. Oderwańcy posłali posiłki; czyniono przygotowania do obrony miasta. Związkowi zajmują wyspę Hilton; rzecz więc oczywista, że zajęcie Beaufortu nie jest zupełne. Mieszkańcy wyspy Hilton przed wyniesieniem się do Charlestown spalili wszystkie swoje zapasy żywności. Goniec charlestownski uręcza, że w Beaufort zachwycono niewielki tylko skład bawełny.

Dzienniki południowe oznajmują, że czarne chorągwie zostały wywieszone w Charlestown i w Savannah dla zapowiedzenia, że oderwańcy nie będą żądali darowania życiem i ze swojéj strony nikomu go nie darują.

Ośmnastu oficerów związkowych, będących jeńcami w Richmond, przeznaczono na powieszenie, jeżeli związkowi wieszać będą korsarzów.

Wojsko związkowe wychodzi ze Springfield i wraca do St. Louis.

Półkownik Cochrane miał mowę w Waszyngtonie, w któréj nastawał na potrzebę uzbrojenia niewolników na południu przeciw ich panom. Minister obecny na meetingu oświadczył, że podziela przekonanie półkownika Cochrane.

Okręt San-Jacinto przybył do Monroe, mając na swym pokładzie kommissarzów oderwańców Mason i Slidell, zabranych na statku angielskim Trent.

PRZEGLĄD ROLNICZY.

Bawarja, wyjątek z korespondencji.—Nowy młyn parowy w Warszawie i piekarnia.—O parobkach.—Użycie szkła płynnego w ogrodnictwie.—Dla gospodyń: środek konserwowania serów, karmienie gęsi.—Olejek żółtkowy jako środek leczący rany.

Każdy pogląd na kraj ościenny ze stanowiska ekonomicznego, jest nader interesujący i korzystny dla ogółu, cóż dopiero jeśli pogląd ten jest wszechstronny, głęboki, jasny i na gruntownych zasadach oparty. Z takim poglądem właśnie spotkaliśmy się w korespondencji rolnika z nad Warty, datowanéj z Munich, a w szpaltach korrespondenta rolniczego w N. 92 pomieszczony. Nie chcąc osłabiać rzeczy robieniem wyciągu, cały ustęp, w którym się cały ów pogląd na stan obecny Bawarji znajduje dosłownie pomieszczamy.

Munich, dnia 20 marca 1861 roku.

Szanowny Redaktorze!

Przysłowie polskie, *nie wszystko złoto co się świeci*, zawiera głęboką prawdę, filozofję ludu, którą nie zawsze zastępuje filozofja książkowa. O prawdzie, jaką zawiera ta zasada filozoficzna, częstokroć dopiero przekonać się można, gdy się rzeczom z największéj blizkości przypatrujemy, kiedy nawet się do drobnowidzów uciekamy.

Wy tam w Warszawie i w całéj Polsce patrzycie naprzykład na Bawarję, jako na kraj tak daleko posunięty w rolnictwie, że zaledwie doścignąć będzie można ten wzór wszystkich wzorów, w którym ów sławny baron Liebig wykłada chemję, za jakie lat 100, albo i więcéj; ale przyjdźcie tylko tu i przypatrzcie się bliżéj stosunkom, a wnet się przekonacie, tli się iskierka, to prawda, nie gaśnie i to prawda, a to właśnie nazywają staranném pielęgnowaniem oświaty, którą pielęgnują, a raczéj którą się opiekują, wiedząc dobrze, iż pewna zasada potrzebującemu opieki nie przyznaje zdolności rozrządzenia samym sobą. Mimo to powiadają, że ta Bawarja, którą przecież z Grecją klassyczną, z Grecją Peryklesa równają, jest na najlepszéj drodze postępu. Ale jakiż to postęp? Oto postęp niedoletniego, *którego łaskawy opiekun jak najdłużéj pragnie trzymać pod kuratelą*, z obawy tylko by się zbyt szybkim krokiem nie zmęczył, a więc mityguje go jedynie tylko dla własnego dobra.

W Anglji, Belgji i Francji, a nawet w Danji i Szwecji istnieje prawna zasada taka: *co prawem nie jest zabronionem, już jest dozwolonem.* W Bawarji i w Chinach, gdzie także nie zbyt dawno temu byłem, i dokąd znowu pojadę, panuje zupełnie inna zasada, która brzmi: *co prawem wyraźnie nie jest dozwolonem, jest zakazaném.* Ponieważ tedy prawo o wielu rzeczach nie wspomina, tylko dla téj prostéj przyczyny, że prawodawca, w chwili kiedy pisał swoje postanowienie, nie przeczuwał nawet, że się takie nowości zjawić mogą, rzeczy te naturalnie są zakazane. Ztąd to pochodzi, że nawet po obsadzeniu katedry chemicznéj Liebigiem, jego zasady w praktyce wcale się nie mogą zastosować, bo prawodawca w roku 1500 np. nie wiedział o odkryciach Liebiga z roku 1850, i nie napisał recepty dla skontrolowania jego wynalazków.

Może wolisz, Panie Redaktorze, parę fakcików ciekawych, na udowodnienie chwalebnéj opieki, jaką rozciąga rząd bawarski nad przemysłem, mianowicie nad przemysłem rolniczym.

Ludzie nauki i praktyki twierdzą, że zielony słód w gorzelnictwie jest lepszy niż suszony. Prawo bawarskie temu wcale nie przeczy, ale powiada, ponieważ od słodu płaci się podatek, a kontrolerami tego podatku są młynarze; ponieważ następnie zielonego słodu młynarzowi oddać nie można do szrótowania, pozwolić zatém nie można, aby nim się posługiwać w gorzelni dla braku kartofli. Że młynarze są zwolennikami i obrońcami tak pięknego prawa, pewnie każdy pojmuje; ja sam, będąc młynarzem, broniłbym go do upadłego.

Prawodawca nie wiedział, że w roku 1861 będzie wynaleziony silniejszy ferment, niż w roku 1800, kiedy ustanowił prawo: że pewną ilość zboża można zacierać tak, iżby zacier pewną przestrzeń ściśle wymierzoną w kadzi fermentacyjnéj zajmował, do któréj to przewidzianéj przestrzeni dodaje się jakąś małą cząstkę nieograniczonéj przestrzeni na fermentację. Kiedy zaś obecny ferment w całym świecie jest mocniejszy, bo rozumniejszy niż był przed laty, trudno dopilnować go, aby tylko doprowadził zacier do granic prawem przewidzianych. Nie wolno uratować zacieru, powiada dzisiejszy tłómacz buchwiejącego prawodawcy; niech sobie ucieknie jak chce, cóż nam do waszego fermentu, on nam wcale nie na rękę, i nie powinniście nas niepokoić niewczesnemi petycjami swemi.

Pewien gospodarz, a mój znajomy, chciał *z kartofli robić piwo na potrzebę własnego domu.* Prawo z roku 1807 nie przewidziało, aby kiedy mógł się pojawić taki fałszerz, i dla tego minister memu znajomemu odmówił a to z trzech przyczyn: 1) dla tego, że w Bawarji, podług prawa z roku 1807, nie wolno wyrabiać piwa z surrogatów słodu; 2) że warzenia piwa na potrzebę domową władza dopilnować nie może; 3) że dochody państwa są zawisłe od wykonania tegoż prawa, że zatém ze względów wyższych, na takie postępowanie pozwolić nie można. Co więcéj, minister oświecenia, który powołał Liebiga na professora w Munich, z obawy, aby nauka o warzeniu piwa z kartofli nie doprowadziła do rewolucji, rozumie się w piwowarstwie, surowo zakazał, aby téj nowéj teorji nie ogłaszano w szkołach agronomicznych. Otoż to są przykłady, z których łatwo każdy poweźmie przekonanie, że rząd bawarski stara się o najlepsze swych poddanych.

Takie zawady mogą rzeczywiście tamować rozwój przemysłu. Ale powiedz tylko panu ministrowi, że prawo powinno być zmienione wedle potrzeb czasu, że prawo powinno się organicznie rozwinąć wedle tego jak się stosunki rozwijają, to on powie, że rzeczy zupełnie odwrótnie się mają; że nie prawo do przemysłu, do czasu, lecz przemysł i czas do prawa zastosować się muszą. Jakże bo też mógłby się prawodawca kiedy mylić, lub nie wiedzieć co się stanie w przyszłości?!

Szczęściem jakiemś, dotąd uprawa w polu rozmaitych

plonów nie zwróciła na siebie uwagi szanownych sterników nawy narodowego szczęścia.“

Prócz egzystującego od lat kilkunastu bankowego parowego młyna w Warszawie, przybywa obecnie przy coraz wzrastającéj ludności, w pomoc temuż drugi młyn w Solodowcu za rogatką Marynoncką. Jest on systematu francuzkiego, założony przez wspólkę kilku tamtejszych znakomitych obywateli.

Nowy ten zakład rozpoczął w tych dniach działanie dostarczeniem hurtowém wyrobów swoich Warszawie i okolicy; może zaś odpowiedzieć ważnéj téj potrzebie jaką jest chleb powszedni, albowiem wyrabia go w ilości 60 tysięcy funtów dziennie.

Czytając podobne wiadomości o postępie w różnych gałęziach przemysłu, o dbałości zaspokojenia potrzeb ogólnych, mimowoli rodzi się pytanie, kiedy to w Wilnie cóś podobnego powstanie? czyż tu nie czujemy wszyscy tych potrzeb niezaspokojonych? czyż tu nie ma ludzi pojmujących? czyż niema kapitałów? Jest i jedno i drugie, a przecież Wilno stoi bez młynów, żyje bez chleba, bo w miejsce jego jakąś mamałygą na wagę złota przepłaconą opychać się musi; nikt nie myśli o założeniu młyna parowego czy to sam, pojedyńczo, czy przez akcje i przy nim nierozłącznéj, bo tak wtenczas tanio przychodzącéj piekarni. Lecz cóż o tém i mówić, Wilno przy pozycji ku temu najdogodniejszéj w świecie, niema ani jednego wiatraka, a urządzenie młynów wietrznych w Wilnie byłoby dobrodziejstwem dla miasta i korzyścią widoczną dla przedsiębiercy. Już tyle razy wspominałem i podnosiłem tę kwestję mlewa i pieczywa w Wilnie, wołać będę w téj sprawie ile sił stanie zawsze, ponieważ w niéj widzę korzyść ogólną, widzę ogromne kapitały, które przedsiębierca osięgnąć może, a po które schylić się tylko i podjąć potrzeba, nim nam je obcy jaki przybysz za granicę, gdzieś za światy wywiezie i w oczy się jeszcze rozśmieje z naszéj obojętności i lenistwa.

— Co to będzie z tegoroczną zimą, wszystko błocko, gołoledzi; już i święty Marcin minął i wcale na białym koniu nie przyjechał, lecz piechotą po błocie przybrnął, lecz pociesza znów to, że kiedy św. Marcin po wodzie, to Boże Narodzenie po lodzie, a tu i adwent tuż. O ile każdy z pewną pociechą i upragnieniem oczekuje świąt Bożego Narodzenia, o tyle dla rolnika nadchodzi wraz z nimi najprzykrzejsza i najryzykowniejsza chwila zmiany czeladzi. Zawsze był to kłopot niemały lecz dziś?... doprawdy trzeba silnéj wiary w jakąś szczęśliwą gwiazdę, aby puszczając się w kilkunasto-milową podróż po wsiach okolicznych, majątkach skarbowych, od chaty do chaty, od starszyny do starszyny, liczyć przynajmniéj na to, że się choć przynajmniéj ze dwóch mężczyzn i ze dwie dziewki dostanie, żeby mieć pewność, że ugodzeni na termin przyjdą, nareszcie że przekarmieni przez zimę i odziani, z wiosną, jak to się zwykle zdarza, nie pójdą sobie w świat boży? Wprowadzenie poczucia dotrzymania umowy, którego służący zupełnie niema, byłoby wielkim krokiem w moralności ludu i dawałoby jakąkolwiek rękojmię możliwości prowadzenia gospodarki. Czyby nam nie należało teraz, gdy się komu uda namówić parobka lub dziewkę, umowę tę otoczyć największą jawnością, poręczeniem starszyny, gospodarzy, a choćby z drugiéj strony i p. pośrednika; jest to rzecz nader ważna dla stron obu, któréj pozostanie tak jak dotąd niepodobne, bo to prowadzi do ruiny gospodarstwo, a do ostatniéj demoralizacji służących. Lekceważenie obowiązku tak weszło w modę, że dziś nie znajdziesz służących długo na jedném miejscu będących; prowadzą oni ciągłą włóczęgę z miejsca na miejsce bez żadnéj przyczyny. Dawniéj to było po miastach, dziś i po wsiach to samo; rzadko który usiedzi we dworze, bo tam sobie subjekcji nie robi i kiedy chce to rzuca służbę, ale nawet u gospodarzy w chacie rzadko który rok cały wybędzie. Dziś gdy nas parobek z utrzymaniem i odzieżą lekko 100 rs. rocznie kosztuje, obojętnie już patrzeć na te swawole nie można, bo byłaby to zbyt kosztowna zabawka.

— Ostatniemi czasy doświadczenie pokazało, że szkło płynne wybornie zastępuje wszystkie maście ogrodnicze przy szczepieniu, okulizowaniu i t. p. drzew dotąd używane. W tym celu szkło płynne miesza się z miałką kredą do tyla, aby utworzyła się rzadkawa massa, którą zamazuje się rana drzewa. Massa ta nie dopuszcza do miejsca nią pokrytego żadnego wpływu powietrza ani wilgoci i pod tym względem jest lepszą od wszystkich dotąd używanych maści.

— Widząc w tym roku na św. Marcin jakie to massy gęsi legło śmiercią bezwinną, a bezwinną dla tego, że sterczące kości aż nadto świadczyły, że one gospodarzowi szkody nie tylko w zbożu ale chociażby i zebranéj drobnéj kartofli wcale nie zrobiły, zaczynam dzisiejszy pogląd dla gospodyń podaniem sposobu wypróbowanego za granicą tuczenia gęsi.

Oprócz głównego warunku i powszechnie znanego, aby gęś karmiącą się zamknąć w ciasném i słabo oświetloném miejscu, dając jéj karm obfity czy to dowolnie, czy też karmiąc gęś gałkami, dziś doświadczono, że dodając do takiego dziennego karmu po 2 główki czosnku drobno pokrajanego, gęś nietylko że się prędzéj i lepiéj ukarmia, ale oprócz tego wątroba jéj rozrasta się i dochodzi niezwyczajnéj wielkości. Gęś karmiona mąką kukurydzową z dodaniem 2 główek czosnku dziennie, w przeciągu 3 tygodni zupełnie się ukarmiła a wątroba z niéj ważyła 1 funt 12 łótów.

— Olejek żółtkowy dziwnie prędko goi wszelkie rany powstałe od skaleczenia, zarżnięcia i t. p., w oczach prawie rany te się zarastają, skoro nim się napuści; dla tego olejek ten każda z gospodyń w apteczce domowéj posiadać powinna, tém bardziéj, że tak łatwo można go produkować. Wziąć kilka żółtek, włożyć je na patelnię i rozcisnąwszy każde łyżką, piec na wolnym ogniu dotąd, dopóki one nie zaczną z lekka się przysmażać; kiedy żółtka upieką się i będą stanowić jedną twardą massę wtenczas przez działanie ognia zacznie z nich spływać olejek. Dodajemy, że żółtka ciągle należy mięszać dopóty, póki z nich nie pokaże się olejek. Z czterech żółtek można otrzymać tym sposobem dwie kawiane łyżeczki olejku.

— Konserwowanie serów jest jedną z najtrudniejszych prac gospodyń, bo albo się je przesuszy tak, że do użycia niezdatne, jak *np.* chowanie serów w zbożu, które sery w kamienie zamienia, albo znów sery nie tyle wysuszone podlegają pleśni a za nią i robactwu, które nie miłosiernie je toczy. Otoż najlepszy sposób przechowania serów okazał się w liściach olchowych; do kaduszki sypie się na spód warstwa liści olchowych, na nią układa się sery tak, aby jeden drugiego nie dotykał, na nie znów liście aż do wierzchu. Wierzch grubo nasypuje się liściami i szczelnie zamyka, a tak zachowane sery ani zbyt wysychają, ani podlegają robactwu, choćby najdłużéj stać miały.

T. S.

PRZEGLĄD PISM CZASOWYCH.

Bibljoteka Warszawska za wrzesień, październik i listopad.

— Wypracowania w przedmiocie historji krajowéj i historji literatury polskiéj, wbrew zwyczajowi tego szacownego pisma, są w obecnych zeszytach dosyć skąpo przedstawione. Niemożemy wchodzić w wyłuszczenie przyczyny tego zjawiska. Najważniejszą pracą pomiędzy znajdującemi się tutaj artykułami do dziejów Polski, jest ciąg drugi badania historycznego „O ziemi Dobrzyńskiéj.“ Dowodzi tu autor, że Dobrzyńcy byli zakonem na wzór kawalerów Mieczowych utworzonym, lecz nie Mieczownikami, jak inni utrzymywali. Daléj opisuje sprowadzenie Krzyżaków do Polski i działania ich w epoce księcia Konrada mazowieckiego. Nakoniec w bardzo pracowitych przypisach, wyjaśnia ciemne miejsca kronik i dyplomatów, zwłaszcza pod względem topograficznym. Miejscowość zamku Vogelsang, znaczenie wyrazu „milliare“ w dawniejszych dyplomatach, uwagi nad Dyplomatarjuszem Rzyszczewskiego i Muczkowskiego, stanowią treść tych dodatków.—„Wspomnienie śp. Antoniego Hanna“ przez Józefa Bełzę, oprócz życiorysu, zawiera najdokładniejszy między podanemi przez pisma czasowe, opis prac artystycznych i piśmiennych zmarłego.—„Studja w Polsce nad literaturą grecką w czterech przeszłych wiekach i przekłady tragików na język polski“ przez Zygmunta Węclewskiego, są przekładem rozprawy napisanéj przez autora w języku łacińskim i wydrukowanéj w programacie szkolnym gimnazjum św. Marji Magdaleny za rok 1857. Redakcja Bibljoteki zrobiła prawdziwą przysługę, nadając większe upowszechnienie téj sumiennéj pracy. Zauważyliśmy jednak, że wyliczając i oceniając przekłady tragików greckich, pominięto wierszowany przekład „Orestesa“ Eurypidowego, przez Eljaszewicza. — „Przysłowia ludu wielkopolskiego, zawierające spostrzeżenia na różne dni, miesiące i pory roku“ z ust ludu zebrane przez Tworzymira (pseudonim), dadzą kiedyś sowity przyczynek do zupełnego zbioru przysłów polskich, tak licznych i tak mało jeszcze ocenionych. Musimy jednak zrobić uwagę, że autor nie jest wszędzie panem swego przedmiotu. Czytamy tu np. początek znanéj piosenki: „Chłopek ci ja chłopek,“ która niejest utworem ludu, chociaż może do niego przeszła. „Pluta“ wedle autora ma znaczyć błoto, gdy rzeczywiście oznacza słotę. „Obgacić“ ma niby znaczyć tyle co zaopatrzyć, znaczy zaś osłonić, pootykać, ażeby wiatr i zimno nieprzechodziło i t. p.

— Bogatszym jest zasób artykułów do dziejów i studjów piśmiennictwa obcego. W będących przed nami tomach ukończone zostało obszerne i szczegółowe studjum p. J. F. Nowakowskiego: „Życie i prace naukowe Jana Purkiniego,“ o którém jużeśmy uprzednio mówili.—P. A. Cywiński dając swój przekład „Mowy pogrzebowéj“ Peryklesa, jednego z najwspanialszych pomników starożytności, poprzedził tłómaczenie wstępnemi uwagami o Tucydydesie i jego przekładzie przez Bronikowskiego, którego pracę licznemi obarcza zarzutami.—P. Kazimierz Kaszewski umieścił tu nader zajmujące studjum p. t. „Epikureizm i Lukrecjusz.“ Jestto już druga tego rodzaju praca p. Kaszewskiego; piérwszą było studjum o Senece, w którém wyłożono zasady stoicyzmu, wbrew przeciwnego rozbieranemu tu systematowi. Gdyby ktoś z takim talentem i życiem dał nam całą historję filozofji, któréj dotąd mamy tylko przełożony najsuchszy w świecie szkielet Tennemanna, byłaby to zaiste niemała przysługa, a praca pomnikowa.—P. Felicjan Faleński, poeta pełen niezaprzeczonego talentu, dał obszerną pracę p. t. „Edgar Allan Poe i jego nowelle.“ Oprócz umiejętnie, ze ścisłością psychologa a miłością poety dla brata po myśli, napisanego życiorysu, dano tu jedną nowellę Poego „Pogadanka z mumją“ i obiecano dać ich więcéj w przyszłości. Dziękujemy i prosimy.

— Poezja bardzo znakomicie się przedstawia w obecnych zeszytach. „Miłość bogów,“ pieśń osnuta na podaniach rugijskich, przez Deotymę, pięknością wiersza, skandynawską bujnością fantazji i głębokością myśli prawdziwie zadziwia. Zauważano w drugim tomie „Polski w pieśni,“ że postacie skandynawskie bardziéj się autorce nadały; kolosalny ich wymiar był właśnie po plecu wybujałemu jéj umysłowi. „Miłość bogów“ jeszcze dobitniéj sprawdza trafność tego spostrzeżenia. Najlepiéj tu widzieć można tę, że się tak wyrazimy, odśrodkową siłę talentu w postaciach Światowida i Herty, dwóch uosobionych pierwiastków słowiańszczyzny i germanizmu. Krótka ich miłość wydała na świat walkę, która aż do dziś dnia się toczy między plemionami słowiańskiém i germańskiém. Myśl prawdziwie godna brylantowéj pieśni Deotymy. Przebaczy nam jednak autorka, iż zrobimy jéj mały zarzut niekonsekwencji. Światowid, wedle trafnych bo współznacznych z imieniem boga słów jéj własnych, widzi każdy pyłek, błyskiem oka świat ogarnia; czémże się to dzieje, że późniéj o kart kilka ten sam bóg szuka a szuka i „żadnéj ustroni niemoże znaleźć dla siebie,“ nim wreszcie trafił na Rugję i „stanął zdumiony“? Dla zachowania charakteru wartoby lepiéj poświęcić piękny opis poszukiwania uchronu miłości.—P. Bolesław Wiktor dał tłómaczony przez się z hiszpańskiego dramat Kalderona „Czarnoksiężnik.“ Wreszcie bezimienny zamieścił dwa piérwsze akty dramatu Wiktora Hugo p. t. „Hernani.“ Obu tłómaczom jedno zarzucić przychodzi, iż starając się o wierność, wykraczają niekiedy przeciwko piękności budowy wiersza, a nawet tu i ówdzie przeciw czystości języka.

— „Kronika paryzka literacka, naukowa i artystyczna“ zawiera następujące przedmioty, w sposób zawsze rozumny a wdzięczny traktowane: Posiedzenie akademji nauk. Kometa. Plamy na słońcu. „Ameryka w r. 1861“ przez hr. Gasparin. Czwarty tom pamiętników Guizota; porównanie wieku XVI z XIX. „Starożytne i nowożytne stroje“ Cezara Vecellio. Posiedzenie Towarzystwa pomocy przyjaciół nauk. Konkurs paryskiego Towarzystwa naukowego Izraelitów. „Siostra Filomena,“ powieść przez Juljusza Goncourt. „Jak trzeba wspierać sztuki“ przez Ludwika Viardot. „Wyprawa sycylijska“ przez Maxyma Du Camp. Tom XIX „Historji Konsulatu i Cesarstwa.“ „Starożytne i nowożytne Greki“ przez Marcellusa. „Wiadomości o hrabinie Du Barry,“ przez Emila Cantrel. List niby Jana-Jakóba Rousseau do Lamartina. Wiadomości literackie.

— „Kronika literacka“ piśmiennictwa krajowego rozrosła się do niepoznania w Bibljotece. Jestto prawdziwą jéj zasługą, że gdy inne pisma z obowiązku zajmowania się chwilą szybko ulatującą, musiały prawie zaniechać krytyki literackiéj, poprzestając na króciutkich doniesieniach o nowych dziełach,—Bibljoteka podjęła się zapełnić tę lukę i rozszerzyła ramy dla przeglądów literackich. W obecnych zeszytach mamy jużto obszerne rozbiory, już krótkie recenzje dzieł następujących: Jerzy Lubomirski, czyli wojna domowa w Polsce, dramat historczny przez A. E. Odyńca; Jerzy Lubomirski, dramat historyczny przez K. Szajnochę. List W. Koronowicza o Rozbiorze Kursów Adama Mickiewicza, napisanym przez Eleonorę Ziemięcką. Kalendarz cieszyński na rok 1860 dla katolików i ewangelików. Dwie prelekcje Gruszczyńskiego. Poezje Michała Anioła Buonarottego w przekładzie Lucjana Siemieńskiego. Godzina czytania, dzieciom ku rozrywce i nauce ułożona przez autora Wieczorów w Ojcowie. Podniesienie kości św. Stanisława Szczepanowskiego r. 1253. Urywki w kwestji wycłowania. Rodowody książąt i królów polskich oraz wielkich książąt litewskich ułożone przez H. Steckiego. Galicja pod względem geograficzno-statystycznym, politycznym i topograficznym. Sprawozdania stenograficzne z posiedzeń sejmu krajowego galicyjskiego. Dzieła Ludwika Osińskiego. Śmieciński, powieść szlachecko-ukraińska przez Aleksandra Grozę. Rozbitek, powieść Zygmunta Kaczkowskiego. Duchpieśń przez A. J. Gorzałczyńskiego. Opowiadania Kurennego, powieść przez Michała Grabowskiego. Dzieje starego i nowego Testamentu przez ks. W. Serwatowskiego. Rocznik Koła towarzyskiego w Poznaniu na rok 1861. Pamiątka z Czerniakowa przez Jana Warmińskiego. Przewodnik naukowy w Paryżu dla młodzieży polskiéj. Abecadło rysowane przez W. Gersona. Portrety Nic-Van-Dyka. O Ruchu Muzycznym i wyjątki z niego. Uwagi Mich. Balińskiego nad dziełem: Juljana Bartoszewicza Historja literatury polskiéj potocznym sposobem opowiedziana. Wspomnienie o życiu i pismach księdza Karola Antoniewicza przez ks. J. Polkowskiego. Szandor Kowacz, szkic przez T. T. Jeża. Porządni ludzie, komedja wierszem Jana Chęcińskiego. Wspomnienia Polesia, Wołynia i Litwy przez I. J. Kraszewskiego. Przyjaciel zdrowia. Taka jest różnowzora treść obecnych trzech kronik literackich. Są tu wprawdzie niektóre bardzo pobieżne sprawozdania; ale są też krytyki w całém znaczeniu wyczerpujące swój przedmiot. Rozbiór Historji literatury Bartoszewicza przez naszego zacnego Auszlawisa, świeci pomiędzy niemi jako gwiazda piérwszéj wielkości.

— Pod rubryką wiadomości z nauk umieszczono dwa ciągi i obiecano trzeci obszernéj pracy p. Ludwika Zejsznera p. t. „O mjocenicznych gipsach i marglach w południowo-zachodnich stronach Królestwa Polskiego.“ W przedmiocie tym specjalnym, jako obcym dla nas, nie powiedzieć niemożemy i przyjmujemy na wiarę uczone wywody naszego mineraloga.

— W rozmaitościach wydrukowano szczegółowy opis „Wystawy starożytności ojczystych we Lwowie.“

— Wiadomości literackie zawsze są obfite i różnowzore. Wypisujemy niektóre z nich dla naszych czytelników.

— Moniuszko pracuje nad muzyką do libretta J. Chęcińskiego z treści narodowéj i wielkiéj opery „Jordan, czyli piérwszy krzyż na Litwie;“ słowa a raczéj poemat dramatyczny pełen wartości, napisała Seweryna z Żochowskich Pruszakowa.

— Otrzymujemy wiadomość o przygotowującéj się ważnéj pracy do druku. Jestto katalog książek polskich od r. 1800. Pracuje nad nim od lat wielu jeden z najsumienniejszych z żelazną wytrwałością bibljografów naszych. Katalog taki będzie upragnionym materjałem dla wszystkich co pracują około dziejów literatury ojczystéj, bo ułatwi wiadomości o wydanych książkach w ciągu lat 61. Zbywało nam na takim katalogu, i kiedy przyszło pisać o okresach czasów pruskich, księstwa Warszawskiego, nawet Królestwa Polskiego do r. 1830 i od 1831 daléj; niepodobieństwem było nabrać prawdziwego wyobrażenia, co w danéj epoce wyszło. Taki katalog będzie statystyką literatury, z którego każdy badacz poczerpnie potrzebne wiadomości. Jeden z nowych naszych księgarzy, uznawszy całą wartość i użyteczność podobnéj pracy, już wziął na siebie nakład. Wydawnictwo dla ułatwienia ma być urządzone zeszytami: format 8-ka wielka na dwie szpalty. Pragnąć należy, ażeby nasz uczony bibljograf, zajmujący się tym katalogiem, mógł dodać jeszcze spis rozpraw do dziejów głównie i literatury ojczystéj, rozrzuconych po pismach perjodycznych polskich. Byłaby to zasługa wielka, a dodałby taki spis jeszcze wyższą wartość nowemu katalogowi.

— Krystyn hrabia Ostrowski, zdolny tłómacz Mickiewicza na język francuzki, ale wcale niezdolny autor, co wcale nieudatnie przerobił sielankę Wiesława Brodzińskiego na scenę, przetłumaczył dobrze Szekspira „Kupca weneckiego.“—H. Szmitt, znany z wielu historycznych prac, wydał broszurkę w kwestji Rusinów. Jestto rzecz bardzo trafnie ujęta i na czasie napisana. Godłem téj broszurki jest: „Co Chrystus złączył, tego święty Jur nie rozłączy.“—Józef Szujski znamienitego talentu poeta, zacznie wydawać we Lwowie „Historję polską“ zeszytami; napisał dramat historyczny Jerzy Lubomirski, i kończy w trzech częściach, każda po 5 aktów, dramat także historyczny p. n.: „Zygmunt August.“ Już zwracaliśmy uwagę, że nasi pisarze dramatyczni kręcą się, jak w zaczarowaném kółku, wybranych okresów i postaci. „Jadwiga, Barbara Radziwiłłówna, Jerzy Lubomirski, Wanda“ i t. p., jak weszły pod pióro pisarzy naszych dramatycznych, nie mogą być zapomniani i bezustannie wyciągają ich na scenę. Czyż braknie narodowi, co tysiąc lat przeżył historycznie, na przedmiotach dramatycznych i wydatnych postaciach? Tego nikt zarzutu powtórzyć nie może: przypisać to raczéj należy małéj umiejętności ojczystych dziejów, i patrzenia w przeszłość. Józef Korzeniowski poważył się przekroczyć to zaczarowane koło, i dał też znakomite dramata w „Góralach karpackich“ i „Andrzeju Batorym.“ Czasby już było, ażeby pisarze dramatyczni poszukali nie tak zużytych postaci, mając w pomocy tyle źródeł dostępnych dziejowych. Czasy piastowskie, jagiellońskie i późniejsze stoją otworem dla talentów, potrzeba tylko uczyć się historji ojczystéj i z miłością synowską wpatrywać się w wielki obraz przeszłości zagasłéj. Długo czasy bolesławowskie dla braku materjałów stały zamknięte poetom tym, co z prawdą chcieli obudzić tak odległe wieki. Dziś po Studjach Szajnochy, Wielki Bolesław może być powołany do życia, czy w dramacie, czy w poemacie, jakkolwiek potężny tylko talent może się dotknąć téj posągowéj postaci. Mamy wiadomość, że jeden z p. awdziwie namaszczonych młódszych poetów, przedsiębierze w dramacie wywołać wizerunek wielkiego króla Łokietka, choć małego wzrostem. Wkrótce Bibljoteka spodziewa się dać swym czytelnikom próby téj pracy.

— Niestrudzony wydawca dzieł wysokiéj wartości dla dziejów i literatury naszéj J. K. Zupański, wydał lub wydaje swoim nakładem: 1) Zachwycenie i błogosławiona. Dwa poemata T. Lenartowicza, w przepysznem illustrowaném wydaniu. 2) Tom V a ostatni dzieła śp. Joachima Lelewela: „Polska i jéj rzeczy,“ obejmujący Dzieje Litwy i Rusi. 3) Korespondencje jenerała Amilkara Kosińskiego z lat 1815—1820, z rządem pruskim prowadzone o konstytucję księstwu Poznańskiemu mającą być daną, i organizację wojska wielkiego księstwa Poznańskiego (po francuzku). 4) Pamiętniki Zajączka i Lichockiego z planami bitew, racławickiéj, szczekocińskiéj i maciejowickiéj. 5) Czasy Stanisława Poniatowskiego, przez nieznanego pisarza. 6) Grammatykę grecką Cegielskiego, i 7) Nowe dzieło Chłapowskiego o rolnictwie.

— W drukarni Józefa Bergera (Gazety polskiéj), kończy się druk „Pamiętników Krzysztofa Zawiszy“ wojewody mińskiego z czasów Augusta II; opracowane przez Juljana Bartoszewicza. W nich znajduje się ostatnia wiadomość o znanym Janie Chryzostomie Pasku: z Zawiszy pamiętników widzimy, że żył jeszcze w roku 1703.

— W Kopenhadze wychodzi czwarte wydanie w duńskim języku, przekładu Pamiętników Paska; a w Zagrzebiu drukują szóste już wydanie tłómaczenia „Pana Podstolego,“ Krasickiego. W ogóle plemiona słowiańskie zwracają uwagę na naszę literaturę, i bliżéj zaczynają się z nią zapoznawać. Znajdą też w niéj na długie jeszcze lata dla siebie zdrowy a pożywny pokarm duchowy.

— Nakładem nowéj księgarni (w gmachu teatralnym) Celsa Lewickiego, wyszła w drugiém wydaniu rozprawa Adama Goltza „O wiejskich ochronkach.“ Rzecz na czasie powtórzona, a opracowana gruntownie, ze znajomością przedmiotu.

— „Kmiotek“ pismo tygodniowe, które początkowo redagował J. K. Gregorowicz, znany pisarz ludowy i redaktor Magazynu mód, a które następnie przeszło pod redakcję Władysława Anczyca, prowadzone starannie i sumiennie, z wielką znajomością potrzeb ludu naszego, zyskuje coraz większe upowszechnienie. „Czytelnia niedzielna,“ któréj redakcja cała się zmieniła, wyjąwszy właścicielki Alexandry Petrowowéj, wychodzi regularnie, lubo wiele straciła na dawnéj wartości. Życzyć należy, ażeby u nas powstało pismo wyłącznie poświęcone klasie rzemieślniczéj, jak Kmiotek dla naszych rolników. „Czytelnia“ łącząc w sobie oba cele, nie jest w stanie odpowiedzieć zadaniu w tak szczupłych ramach, w jakich wychodzi. „Encyklopedja powszechna“ wychodzi bez przerwy; już VIII tom niedługo się skończy, wraz z literą F. Spodziewać się możemy, że w roku przyszłym komitet redakcyjny doprowadzi to ważne dzieło do litery K. Wątpliwość, jaką wielu miało o doprowadzeniu do skutku tak ogromnego przedsięwzięcia, ustaje w obec wydawnictwa bez przerwy. Zasłużona firma S. Orgelbranda może być w tém dostateczną rękojmią. „Tygodnik Illustrowany,“ w ostatnich numerach, oprócz wielu zajmujących artykułów, dał obszerny opis podróży do Gdańska przez Deotymę, odznaczający się artystycznem wykończeniem, i piękną komedją Marji Ilnickiéj, p. t. „Kto winien,“ ślicznym wierszem napisaną, jak wszystko co wychodzi z pod pióra téj pełnéj talentu autorki. „Magazyn mód,“ zyskawszy niemałe upowszechnienie, podług przyjętego planu, rozwija się i ulepsza. „Kółko Domowe,“ pod staranną redakcją A. z Chomętowskich Borkowskiéj i Józefy Śmigielskiéj, zyskuje coraz większą liczbę czytelników. „Przyjaciel Dzieci,“ pięknością wydania i drzeworytów, jak i treścią zastosowaną dla młodego wieku, coraz się więcéj utrwala, i świetnéj dla siebie może się spodziewać przyszłości, jeżeli podług obmyślanego planu będzie redagowany. „Ruch muzyczny“ pod redakcją Józefa Sikorskiego, już rok 5-ty wydawany, odznacza się nietylko artykułami specjalnemi, ale i z innych sfer, które powinny rozszerzać koło jego czytelników. „Jutrzenka“ tygodnik dla Izraelitów polskich, wybornie redagowany przez Danjela Neufelda, znajduje coraz większe upowszechnienie. Do Pamiętnika Lekarskiego i Tygodnika Lekarskiego, przybyło nowe pismo: „Przyjaciel Zdrowia“ dra Gregorowicza. W ostatku uzupełnia poczet pism perjodycznych, w Warszawie wychodzących, „Pamiętnik Religijno-Moralny,“ który przez ciąg lat 21 już się ustalił w gronie swoich czytelników. Tak znaczna liczba pism, oddziaływać musi na handel księgarski, tém bardziéj, gdy nie tak rozległe koło czytelników polskich w Królestwie, na Litwie, Wołyniu, Podolu i Żmudzi, ma w nich dosyć posiłku duchowego.

— Nakładem wydawcy Tygodnika illustrowanego, Józefa Ungra, wyjdzie wkrótce elementarz z drzeworytami, przeznaczony dla dzieci klass miejskich uboższych, którego cena z oprawą wynosić będzie groszy polskich dziesięć. Księgarnia Gebethnera i Wolffa zamierza wydanie historji polskiéj z 24 drzeworytami kolorowanemi i tekstem odpowiedniego rozmiaru: egzemplarz kosztować ma tylko złp. dwa. Michał Glücksberg wydawca „Kmiotka,“ nie długo rozpocznie drukowanie bibljoteki dla ludu, złożonéj z kilkunastu tanich a potrzebom ludności poczynającéj się kształcić, odpowiednich książeczek. Wydawcy „Elementarza dla chłopców,“ którego rozeszło się dotąd 60,000 egzemplarzy, zamierzają na ich żądanie przygotowany rękopism p. n. „Pogadanka o świecie“ ogłosić drukiem. K. Wł. Wójcicki ukończy wkrótce część piérwszą w rękopiśmie wykładu historji polskiéj dla ludu, połączonéj z przypomnieniem dawnych zwyczajów głównie rolniczych i wspomnień z życia domowego. Ten nowy zwrót książek dla ludu, wywołuje potrzeba obecna przy zmianie stosunków rolniczych, i nadzieja, że powstaną liczne szkoły wiejskie, któremi się szczyciło Królestwo Polskie przed r. 1830.

— W Petersburgu Józafat Ohryzko już ukończył całkowity przedruk Voluminów Legum, wraz z inwentarzami, dzieło pomnikowe w literaturze naszéj, a tak ważne do dziejów przeszłości. Olbrzymie to przedsięwzięcie, wykonane z całą sumiennością, zasługuje na najsilniejsze z naszéj strony poparcie, témbardziéj, że w wydawnictwie tém p. J. Ohryzko więcéj miał na celu ogólną potrzebę i użytek, jak zysk materjalny: gdyż podług najpewniejszego obliczenia, całe wydanie przedruku wyprzedane, zaledwie pokryje koszta wielkiego nakładu. Piérwsze wydanie tego zbioru praw rzeczypospolitéj stało się rzadkością niemałą, a egzemplarze kompletne płaciły się od 600 do 1000 złp., stosownie do zachowania w czystości: dziś wydawca, wierny, sumienny przedruk oddaje za cenę tak nizką, że dla każdego jest przystępnym. Dzieło takie powinno zdobić każdą obywatelską bibljotekę.

— Księgarz i nakładca Alexander Nowolecki rozpoczyna druk dzieła równie ważnego jak zajmującego p. n.: „Węgry,“ historja, sztuki, literatura, zwyczaje i obyczaje, od najdawniejszych aż do naszych czasów, według najlepszych i najnówszych autorów, a mianowicie podług dzieła wydanego przez Towarzystwo literatów francuzkich pod przewodnictwem M. J. Boldeuyi'ego, z dołączeniem poglądu na stosunki z Polską, Austryją i innemi mocarstwami europejskiemi przez S. P., uzupełnił przypisami do historji polskiéj K. Wł. Wójcicki. Dzieło to ozdobione będzie 25 rycinami i 39 drzeworytami w tekście w Paryżu wykonanemi.

— Znaną jest: „Historja Polski krótko zebrana, dzieje narodowe od powstania aż do podziału i upadku państwa tego obejmująca, przez Józefa Faleńskiego,“ wydana we Wrocławiu nakładem W. B. Korna 1819 r. Joachim Lelewel oddał téj pracy słuszne pochwały. Syn naszego autora, znany z talentu poeta i prozaik Felicjan, ma przygotowany przez ojca egzemplarz, znacznie powiększony, w którym dzieje Polski doprowadzone są aż do czasu nowéj organizacji Królestwa Polskiego na mocy traktatu wiedeńskiego, czyli do r. 1816. Wartoby, ażeby który z nakładców szacowną tę pracę drukiem ogłosił.

— Znany tłómacz Moliera Franciszek Kowalski i autor wielu pieśni, które brzmiały przed 30 laty, przygotował do druku obszernych rozmiarów poemat p. n.: „Trylogja polska.“ Treścią jego są piérwsze czasy Polski z okresu Lecha.

Gazeta Warszawska (do 278):

— Piszą ze Lwowa, 4 listopada:

Dziś otworzono u nas koléj żelazną. Piérwszy pociąg osobowy przybył o godzinie 2 z południa, a przeszło 15,000 ludzi zebranych powitało go w dworcu kolei, którego poświęcenie nastąpiło. Tym sposobem jesteśmy dziś zbliżeni o tyle do zachodu, o ile zyskuje się na czasie jadąc koleją. Lecz zachodzi wielkie pytanie, czy na dziś koléj nasza więcéj szkody niż korzyści nam nie przyniesie? Z jednéj bowiem strony, zarzuci nas niewątpliwie przemysł zagraniczny swémi wyrobami, a nie wiém, czyli nasi rzemieślnicy potrafią wytrzymać takie współubieganie się z zagranicą, gdzie oddawna przemysł się rozwinął. Z drugiéj znów strony, muszą wszystkie środki do życia podrożeć, a tak nie będzie w początkach owéj korzyści, o któréj marzono. Później ułoży się to wszystko, a nawet z wielkim dla kraju pożytkiem, lecz nim do tego przyjdzie, trzeba będzie nie jedno jeszcze przeboleć. Zarząd kolei nie chciał zwykłéj dać uczty, przy otworzeniu dworca lwowskiego, a za to przeznaczył 4,000 złr. na ubogich lwowskich, których rozdaniem kommissja przez nowy wydział wybrana właśnie teraz się zajmuje. 1,300 złr. przeznaczono na ubogich Żydów, resztę na chrześcijan. Zachowano więc stosunek zupełnego równouprawnienia, ponieważ trzecią część mieszkańców Lwowa tworzą Żydzi. Pan Klein, który jest przedsiębiorcą przy budowie kolei naszéj i ogromne z tego ciągnie zyski

dał obiad czy wieczerzę na 120 osób, w sali redutowéj, sprosiwszy prócz wiedeńskich gości i nasze znakomitości urzędowe. Na kartach zaproszeń wyraził szanowny obiadodawca, aby goście jego w przyzwoitym przybyli stroju, t. j. we frakach i kapeluszach. Słusznie dziwi się Dziennik polski, dla czego zapraszający nic nie wspomniał o obówiu, boć może komu przyjść koncept do głowy zjawić się boso na téj biesiadzie. Należało więc oznaczyć, czy w butach, czy też w trzewikach mają się stawić biesiadnicy, a daléj z jakiéj skóry ma być obówie, aby nic nie brakowało do kompletu ubrania przyzwoitego, wedle wyobrażeń szanownego gospodarza. Zaproszenie to z temi dodatkami jest cóś tak potwornego, że prawdziwie pojąć trudno, jak mógł ktokolwiek wpaść na myśl podobnie niedorzeczną, by aż przypisywać ludziom na obiad zapraszanym jak się mają poubierać. Pan Klein należy do rzędu cywilizatorów naszych, a tak trudno powątpiewać o mądrości jego, choćby nawet zażądał, by wszyscy boso na obiad się zeszli. Lecz mniejsza o obiady jego; ważniejszém dla nas pytanie, dla czego administracja kolei jemu całe przedsiębierstwo przy budowie oddała? Wiemy tylko, że wszystko można było mieć o ¼ lub nawet o ⅓ taniéj, a na to niech sama dostawa kamieni służy za dowód. Za dostawę pewnéj tychże ilości płaci administracja kolei po 1 złr. 20 cent. Kleinowi, gdy jego to kosztuje tylko 80 cent., a zatém o ⅓ mniéj. Czyż mając tylu urzędników i inżynierów, nie można było bezpośrednio ugadzać robotników i pociągi? Wolnoż pokrzywdzać akcjonarjuszów w taki sposób? Lecz nietylko cierpią na tém akcjonarjusze, ale i kraj cały, ponieważ z powodu zbyt wielkich wydatków cena miejsc w wagonach jest droższą. I któż zyskał na tém wszystkiém? Oto niemiecki przedsiębierca, znany już z praktyk, wytykanych mu ostro w r. 1848 na sejmie wiedeńskim! Złupiwszy tęgie pieniądze, wyjedzie sobie do domu, a po kilku latach okaże się niezawodnie, że bardzo wiele z robót uskutecznionych psuć się zacznie i nowych bardzo znacznych nakładów będzie wymagać. Każdy bowiem z naszych cywilizatorów, ilu ich było, dąży ciągle do tego, aby nas jak najpotężniéj wyzyskiwać, a jeżeli w charakterze przedsiębiercy wystąpi, umie przebiegłością swoją zarabiać na nas ogromnie. Dziwna rzecz, że osoby nawiasem i z ciekawości odwiedzające miejsca, gdzie właśnie robiono koło kolei, spostrzegały namacalne niedokładności robót a inżynierowie towarzystwa drogo opłacani, którzy z powołania swego na tém się znać powinni, nic a nic nie widzieli. Dla czegóż? Łatwa odpowiedź, nad którą zresztą nie trzeba sobie zbyt głowy łamać.

— Deputacja miasta Stanisławowa, złożona z trzech radców miejskich w strojach polskich i z przełożonego gminy izraelskiéj, złożyła temi dniami Smolce dyplom honorowego obywatelstwa grodu Stanisława Rewery Potockiego.

— Donoszą z Paryża, że w d. 4 b. m. w kościele Wniebowzięcia odprawione zostało nabożeństwo żałobne za duszę śp. Eustachego Sapiehy, celebrowane przez proboszcza kościoła św. Magdaleny, w obec tłumu rodaków zmarłego.

— W Pradze Czeskiéj odprawiono żałobne nabożeństwo za duszę śp. Leokadji Smolkowéj. Nabożeństwo odbyło się z wielką okazałością w kościele franciszkańskim, przy licznéj assystencji duchowieństwa i wielkim napływie pobożnych. Na środku kościoła, wedle dawnego zwyczaju czeskiego, paliła się wielka gromnica obwinięta w kwiaty, a zawieszona na niéj czarna tablica wskazywała cel téj ceremonji.

KRYTYKA.

HISTORJA LITERATURY POLSKIEJ

przez Juljana Bartoszewicza.

(Dalszy ciąg ob. N. 91.)

Uwaga recenzenta co do bibliograficznéj statystyki p. Bartoszewicza jest bardzo sprzwiedliwą, ale za to druga nieco niżéj idąca zapewne dla facecji była napisana. Rzecz tak się ma. Wskazując niektóre zabytki języka polskiego z XV wieku, p. Bartoszewicz mówi: Sarnicki w księgach hetmańskich wspomina dwa tylko pierwsze wiersze pieśni o Witoldzie: „Witold idzie po ulicy, za nim niosą dwie szablicy.“ Wreszcie w kronice Bielskiego są także dwa wiersze pieśni o klęsce bukowińskiéj „za króla Olbrachta poginęła szlachta.“ Wielka szkoda tych pieśni, mianowicie dwóch ostatnich, po których zakroju widać, że byłyby nie tylko zabytkami języka, ale i klejnotami poezji.“

Oburzony do żywego temi klejnotami poezji p. Łukaszewicz pali następującą reprymandę naszemu autorowi:

„P. Bartoszewicz żałuje, że nas nie doszły pieśni, których ułamki przytaczają Sarnicki i Bielski, zaczynające się:“ Witold idzie po ulicy, za nim niosą dwie szablicy“ i „Za króla Olbrachta poginęła szlachta,“ bo z ich zakroju widać że były nie tylko zabytkami języka, ale i klejnotami (sic) poezji. Nie przeszkadza to przecież p. B. powiedzieć, żeśmy do czasów Mickiewicza poezji nie mieli. Ale, żeby w tych ułamkach pieśni dopatrzéć klejnoty poezji, nie wiem jakich oczu potrzeba; mnie się zdaje, że w kantyczkach częstochowskich znalazłoby się więcéj klejnotów poezji niż w tym Witoldzie idącym z szablicami po ulicy, albo w téj szlachcie, która poginęła za króla Olbrachta.“

Zapewne źle zrobił p. Bartoszewicz, że z dwóch wierszy pieśni wyprowadził zbyt śmiały wniosek, ale jak trudno uniknąć podobnéj usterki dowodzą słowa p. Łukaszewicza, który z tychże wierszy wyprowadza wprost przeciwny wniosek.

Co tu począć z naszymi uczonymi? Jeden tych pieśni nie czytał i drugi nie czytał; jeden wnosi, że były to „klejnoty poezji;“ drugi—że „kantyczki częstochowskie.“ Trudna sprawa; składamy ręce i mówimy: pax vobiscum, panowie.

Pomimo jednak kilku wytkniętych tu usterek, drugi okres w dziele p. Bartoszewicza posiada takież jak i poprzedni, zalety. Autor, wykładając fakta, korzysta z każdéj zręczności aby podać młodzieży piękną, zdrową myśl, lub wskazać przykład, zachęcający do umysłowéj pracy. Wzmianka o życiu i pracach Długosza, dość obszernie i z uczuciem napisana, należy do najpiękniejszych ustępów w książce p. Bartoszewicza.

„Jak byłoby długo rozprawiać o życiu Długosza—powiada autor—bo życie to jest całą epoką, ustępem dziejów narodowych, jak wyliczać prace jego obywatelskie i pobożne, byłoby niepodobieństwem, bo się z tém rozszerzyćby należało nad wszelki zakres, tak znowu umysł dumieje, kiedy mu przychodzi zastanawiać się nad mnogością dzieł naukowych Długosza i jego prac historycznych pierwszego znaczenia w literaturze, Znakomity ten człowiek wszystko w ojczyznie poruszył do gruntu; nie było przedmiotu, którymby się nie zajął, któregoby nie rozjaśnił, nie było sprawy narodowéj, którejby niebył obrońcą i przed spółczesnemi i przed potomnością. Niezmiernie wiele dzieł jego znamy, a odkrywają się ciągle jeszcze nowe skarby, nowe dowody prac obywatelskich Długosza. Historyk nie wie gdzie go postawić właściwiéj, czy w rzędzie wielkich mężów narodu, co pracowali dla przyszłości ojczyzny, czy w rzędzie wielkich pisarzy narodowych, którzy stanowią epokę w dziejach literatury i którzy z ciemności stworzyli światło. Miłość dla zajęć swoich w testamencie jeszcze Długosz odległemu przekazał potomstwu. W końcu albowiem wielkiego dzieła historycznego tak przemawiał do spółczesnych: „Proszę i błagam duchowieństwo zakonne i świeckie, doktorów, professorów, mistrzów i studentów, pisarzy każdgo wydziału matki naszéj akademji krakowskiéj, aby po moim zgonie, ile zdołają, te roczniki daléj pisali i niedopuszczali tego, żeby w nich przerwa, lub zgoła zaniechanie nastąpiło. Dla tego też błagam i zaklinam doktorów, mistrzów, professorów i kollegistów, aby jednę z najlepszych kokllegiatur wybrawszy, dali ją mistrzowi w naukach i literaturze biegłemu, któryby wolen wszelakiéj pracy, zatrudnień i obowiązków wyłącznie zajmował się dziejami, rozpamiętywał je, w nich miał szczególne upodobanie, w nich się kochał, o nich dzień i noc myślał, z drugiemi rozmawiał, i dla pożytku, oraz zaszczytu ojczyzny, a więcéj jeszcze dla chwały Boga pracował.“ I nie ma w piśmiennictwie naszém poważniejszéj postaci nad Długosza. W narodzie polskim, który przez całe życie swoje więcéj działał i mówił jak pisał, niepospolitém zjawiskiem jest mąż, który wiek swój przepędził na służbie publicznéj, a pomimo to pozostawił po sobie więcéj prac piśmiennych, niż którykolwiek z pisarzy oddanych zupełnie literaturze; niepospolitém jest zjawiskiem mąż, który w czasach mądrości średniowiecznéj, nie zajmował się ani astrologją, ale i w dziełach swoich kochał ojczyznę i o niéj tylko myślał.“

Okres Reja i Kochanowskiego zajmuje najwięcéj miejsca w dziele p. Bartoszewicza, uczony autor ze szczerą miłością ziomka opowiada świetne dzieje „Złotéj epoki Zygmuntowskiéj:“ słowa jego trafiają już nie tylko do rozumu, ale przemawiają i do serca.

W „ogólnym poglądzie“ p. Bartoszewicz dokładnie kreśli stan oświaty w Polsce za panowania dwóch ostatnich Jagiellonów i wydaje sprawiedliwy sąd o akademjach i szkołach krajowych; w następnych zaś rozdziałach, opowiedziawszy rzecz o piśmiennictwie religijném, i odcecho wawszy wiernie charaktery osób, walczących w owym czasie na polu sporów dogmatycznych, autor kreśli postacie trzech naczelnych pisarzy i innych ważniejszych poetów tego okresu, a kończy rzecz dość szczegółowym ustępem o wymowie, dziejopisarstwie i historykach naszych owego czasu.

Cały ten okres czyta się z wielką przyjemnością i nie można się dość nasłuchać autora, gdy swoją jędrną mową, w krótkich a donośnych słowach kreśli charaktery dawno zmarłych praojców. Posłuchajmy naprzykład.

„Józef Wereszczyński jest owym biskupem, o którym dopiero co wspomnieliśmy; prześliczna to postać właściwa jednéj tylko rycerskiéj Polsce. Rusin z pod Zbaraża, potomek znakomitego zresztą rodu. Matka jego polka Rawiczanka Jarocka. Rzucił officjalstwo u władyki chełmskiego i przeszedł na obrządek łaciński. Za Stefana Batorego został opatem sieciechowskim u benedyktynów w województwie sandomirskiem, za Zygmunta III zasiadł w senacie jako biskup kijowski. Z biskupstwa tego, które bardzo było ubogie, niebyłby się Wereszczyński utrzymał, gdyby nie bogate dochody z opactwa. Biskup kijowski nie miał nawet prawie swojéj diecezji i stąd wiele czasu przebywał w Sieciechowie, więc można byłoby go posądzić o to, że się nudził na świecie, gdyby zresztą nie był z niego gorliwy katolik. Zagrała w Wereszczyńskim nagle dusza kozacza, która się przódy kryła w pośród starań o chleb doczesny, o krzesło w senacie. Pragnął tryumfu wiary na Ukrainie, chciał znaleść skuteczne sposoby ku zasłonięciu od pogaństwa ziem ruskich, płynących mlekiem i miodem, a tak nieludnych i tak pustych, pragnął tego żeby zakwitnęły w dostatku, sławie i spokoju. Szło tutaj nie o utrzymanie przy życiu samego biskupstwa, ale o zabezpieczenie w téj stronie ojczyzny, o zapewnienie na stepach, rozlegających się ku morzu Czarnemu, przewagi krzyża nad półksiężycem. Że miał za szczupłe siły sam jeden na tak wielkie przedsięwzięcie, postanowił biskup ku swoim widokom zainteresesować cały naród. Otoż występuje publicznie i przemawia do szlachty, ze swojego miasta biskupiego, które miał na Ukrainie, to jest z Chwastowa; robi z téj nieznanéj dotąd osady gród wielki, i nazywa go od swojego imienia nowym Wereszczynem, bo stary Wereszczyn, który był gniazdem jego rodzinném leżał daleko od Ukrainy pod Chełmem ruskim; zakłada w grodzie tym drukarnię, pisze i potém odbija w niéj swoje rozległe projekta i rozrzuca je po rzeczypospolitéj żeby przygotować umysły, sejm poruszyć. Chciał na Ukrainie założyć zakon krzyżowy, któryby walczył na śmierć barbarzyństwo mahometańskie, daléj chciał założyć tam szkołę rycerską, któraby wciąż dostarczała dzielnych wodzów chrześcijańskiemu żołnierstwu, chciał rozciągnąć kordon pograniczny na Niżu, któryby wespół z kozakami miał stanowisko ogromnne przeciw Tatarom. Napisał także projekt wojny przeciw Turkom, których chciał wygnać z Europy. Podawał sposoby zaludnienia stepów Ukrainy. Niemiał nic osobistego na celu, chociaż ofiarował się sam za atamana temu rycerstwu. Nie szło mu albowiem ani o władzę doczesną, ani o zebranie dochodów, które owszem hojnie rozrzucał z dóbr swoich na potrzeby ogólnego interesu. Zbudował np. kościoł w nowym Wereszczynie i uposażył tam parafję. Nie raz sam w chwilach rycerskiego usposobienia na czele własnych najemnych wojsk i kozaków nadwornych ścierał się i zamiatał stepy w licznych pogoniach za Tatarami. Pokazywał sposoby wzmocnienia Kijowa tak, żeby ozdobą był i granitem rzeczypospolitéj od wschodu. Wereszczyński był to fantastyk, ale zawsze mąż dzielnego ducha, krwi gorącéj, wielki miłośnik kraju. Dziwny człowiek, bo biskup i razem hetman, biskup zakuty w hełm i pancerz, hetman z infułą na głowie i z pastorałem w ręku. Fantastyk, więc miał też i sposoby swoje na to, żeby rzecz po przyjacielsku ukończyć z bisurmaństwem. Pisał np. do sułtana Mahometa list, w którym mu radził, żeby przyjął wiarę świętą. Żydów sam nawracał i listy do nich drukował w Krakowie, z dowodzeniami, że już przyszedł Messjasz. W pismach swoich jest tak bezstronnym, że odwołuje się nawet do zdań Lutra, kiedy widzi, że zgodne są z duchem kościoła katolickiego, a posłużyć mogą do przekonania upartych. W każdym razie postać to oryginalna, pełna wysokiego interesu i wielce poetyczna.

Biskup Wereszczyński tak samo dobrym był i godnym pasterzem, jak zacnym i dobrym synem ojczyzny.“

Zarzuty p. Łukaszewicza dotyczące tego okresu są zbyt drobiazgowe, często niesłuszne i nie mogą wcale zmniejszyć zalet jego. Odpowiadamy tu na niektóre. Recenzent, zbijając myśl autora, że „literatura polska i wszelkie piśmiennictwo dźwignęło się za Zygmuntów I i II znamienicie, ale naród nie był winien tego dobrodziejstwa szkołom nędznym, lecz wysokiéj oświacie i znamienitym talentom,“ wykrzykuje: „Jestto to samo, jak gdyby p. Bartoszewicz powiedział: Sandomierzanie nie winni swoją sławną pszenicę starannéj uprawie ziemi, tylko saméj ziemi.“ Nie wiemy jak się dzieje w Sandomirskiem, ale zapewniamy p. Łukaszewicza, że u nas, w bujnéj Ukrainie, winni jesteśmy naszą sławną pszenicę raczéj płodnéj ziemi, niż lichéj uprawie. Wreszcie recenzent sam sobie przeczy, bo powiada: „prawda, że szkoły polskie w XVI wieku nie były zupełnie dobre, ale rozszerzały w narodzie jakie takie światło, a młodzież z nich wychodząca, oduczała się na uniwersytetach włoskich, niemieckich, francuzkich, belgijskich, szwajcarskich. Wszyscy znakomici ludzie nasi w rozmaitych zawodach żyjący za dwóch pierwszych Zygmuntów, kształcili się na uniwersytetach zagranicznych.“ Czy to obala myśl p. Bartoszewicza? Oświata w kraju była i wielcy ludzie byli, ale czy kraj zawdzięcza to szkołom? Wszak dziś literatura nasza rozwija się wspaniale, dziś mamy wielkich uczonych, ale czy kraj zawdzięcza to naszym szkołom? Nic; piękny rozkwit spółczesnéj literatury zawdzięczamy wielkim talentom i osobistym usiłowaniom naszych uczonych, bo szkoły nasze i dziś są nędzne. Tak się rzecz miała i za pierwszych Zygmuntów. *(d. c. n.)*

Uwagi

NAD KONIECZNĄ POTRZEBĄ ROZPOWSZECHNIENIA WSTRZEMIĘŹLIWOŚCI.

Ileż to światła i prawdy, ile zdrowych myśli i zdrowego sądu wystawia szanowny korespondent z nad Ptyczy w numerze 80 Kurjera, powiadając, że strzemięźliwość jedynym jest hamulcem na demoralizację nurtującą społeczność, jedynym środkiem do uwłaszczenia ludu, który przez uwłaszczenie tylko stanie się zdolnym pojąć poszanowanie cudzego mienia, zdolnym zrozumieć cel wyższy i wyższe dążenia do oświaty i polepszenia swego bytu.

Dwie strony człowieka zyskują potężnie na wstrzemięźliwości, moralna i materjalna. Do pierwszéj zaliczyć należy podniesienie sielskiego obywatela z nizkiego stanu dokąd wtrącony został przez pijaństwo, nie tylko bowiem dojrzali ludzie, ale dziatwa nieletnia prowadzona przez rodziców do karczmy, przyucza się topić w kieliszku swoje zdolności, oswaja się z nieszczęśliwym nałogiem, niszczącym siły umysłowe i fizyczne, a my z obojętnością przyglądamy się temu fatalnemu zezwierzęceniu, a z ukontentowaniem przyjmujemy propinacyjną arendę, zowiąc to bez wstydu troskliwością o powiększenie dochodu. Szukajmy dochodów z pracy i z ziemi a nie z nałogu; nie prowadźmy ślepego na błędne manowce.

Statystyka spraw kryminalnych przekonywa, że większa część występków dopełnia się przez pijaństwo. Wszyscy jesteśmy codziennemi świadkami kłótni i bójki w sielskich chatach, nieposłuszeństwa prawu, opieszałości w wykonaniu zadanéj roboty, niewiary głęboko wkorzenionéj ku wszelkiemu postępowi, lenistwa i niechęci do nauki, do spełnienia przepisów religijnych, słowem absolutnéj obojętności na ich własne dobro: a przyczyną tego zła podkopującego w ogólności całą społeczność są właśnie szynki Skasowanie szynków będzie radykalnem lekarstwem uzdrawiającem zgangrenowane społeczne ciało, przetnie massę występków, rozpędzi chmury grożące nam, a których jeżeli niewidzimy, jeżeli nieprzeczuwamy, i jeżeli nieprzedsiębierzemy zaradczych środków, tém gorzéj dla nas.

Lecz nie jeden słuchając z niesmakiem dość częstéj dyskussji w przedmiocie rozpowszechnienia wstrzemięźliwości, używa na swoją obronę spowszedniałéj jak stara zdawkowa moneta exkuzy, *że niechce być pierwszym, a woli zostać ostatnim* w téj koniecznéj sprawie, że płaci arędę za dochod propinacyjny. Rozbierzmy te argumenta po szczególe i zastanówmy się nad ich wartością: kto powiada, że nie chce być pierwszym, ten i ostatnim nie będzie, bo oglądanie się na kogoś oznacza niechęć przystąpienia do czynu; wszakże dość liczne mamy przykłady tych czynów, a jednak zwolennicy szynkarstwa, nie biorąc się do dzieła zbawienia, przyjęli systemat oczekiwania, mogący doprowadzić ludność pracowitą do ostatecznéj zguby. Nie do zguby, ale do moralności, do miłości Boga i bliźniego prowadzić ludzi należy; a jakże się to stanie, kiedy przewodnicy są na fałszywéj drodze, kiedy różnią się sami między sobą, myślą tylko o sobie, i kiedy sami dobrowolnie w przybytkach szatańskich dajemy temu ludowi zręczność do zbiorowisk codziennych, a na tych zebraniach po karczmach i szynkach, zapalamy przez trunek spokojne od natury organa, co doprowadza do zbydlęcenia. Nałog pijaństwa, pochłania pracę ludzkę w zupełności, kazi moralność, zaszczepia różnego nazwania występki, mnoży sprawy kryminalne, napełnia ostrogi i więzienia, burzy spokojność i podnosi do najwyższéj potęgi niewiarę ku dobrym zamiarom obywateli, skierowanym do oświecenia i do uwłaszczenia na legalnéj, prawem wskazanéj drodze.—Do tego jeszcze obrazu przedstawionego w nader słabych zarysach dodać należy spotykany dość często głod na przednówku, wyczerpujący zapasy zbożowe w magazynach włościańskich i szpichlerzach dwornych. Spójrzcé jasnym wzrokiem na tę ludność wiejską rozsianą na wiosnę po łąkach i błotach dla zbierania zielska na pokarm, nim dojrzewający plon zbożowy pozwoli zapomnieć o nędzy; obliczyć stratę czasu, stratę rąk i sił oderwanych od roli dla szukania żywności, i zajrzeć do garnków zawierających niby strawę, niby posiłek, podkłótą zwany, a pożywany bez chleba i soli, bo chleb przez jesień i zimę nieoględnie przesunął się przez ludzkie wnętrzności w postaci gorzałki, użytej w szynkach i karczmach, a wtenczas zapytać siebie, czy godzi się powiedzieć że człowiek pracowity, nawykły do wódki, potrzebuje koniecznie pokrzepiena się trunkiem, aby strawić lada jaki posiłek?

Tym, którzy powiadają, że mając szynki i karczmy w sąsiedztwie, nie mogą swoich zamknąć, bo włościanie trafią do cudzych, odpowiem słowami Zbawiciela naszego: *„przebacz im Panie, bo niewiedzą co czynią“*. Nie należy jednak posuwać téj sentencji aż do ostateczności, i on i sąsiad i tego sąsiada sąsiad pojmują bardzo dobrze, że po zakryciu szynku we wsi zmniejszy się pijaństwo o dziewięćdziesiąt procentów, bo cała ludność ocierająca się codziennie po kilkakroć o swoję karczmę i korzystająca z téj zręczności, nie wyjdzie codziennie do sąsiedniego szynku, lub do blizkiego miasteczka, gdzie targi raz w tydzień, a do roku kilka kiermaszów podadzą sposobność do upicia się zaledwie dziesiątéj części, zostawując dziewięć dziesiątych w domu przy pracy, lub przy zabawie trzezwéj, obyczajnéj i nie okrytéj piętnem hańby i niemoralności. Matki nie poprowadzą już do cudzego, choćby o niewiele oddalonego szynku, małoletnich dziatek, nie będą ich zmuszać do upijania się, nie zaszczepią w nich nałogu, i nowe pokolenie wyhodują w trzezwości ku chwale Boskiéj i ku społecznemu pożytkowi. Znałogowani nie znajdą pobudki do upijania się tak częstego, jaką mieli w swoim szynku, daleko mniéj wyniosą zboża do cudzéj karczmy, a przez to samo będą mieć dostateczne i posilne pożywienie pokrzepiające ich siły skuteczniéj niżeli odurzające napoje. Zmniejszą się występki, bijatyki, kłótnie, szaleństwa— powiadam zmniejszą się, bo do razu wykorzenić wszystkiego złego nie podobna— nie razem Krakow zbudowany. Od czasu pierwszego przywileju danego tylko dla miasta Wilna na szynkowanie gorzałki, trzy wieki minęło, trzy wieki przeto składały się na znałogowanie ludu; szlachta a nawet duchowni niegdyś posiadacze dobr ziemskich, ubiegali się na wyścigi w urządzaniu browarów, stawianiu karczem i szynków. Jeszcze za naszéj pamięci, za naszych czasów, widzieliśmy przy każdym szynku browarek, oprócz gorzelni dwornéj, działającéj za pomocą pary na większą już skalę. Zepsucie przeto wiekami okonywane, nie może naprawić się natychmiast po zamknięciu szynku. Cierpliwość wszystko zwycięża, a więc trzeba cierpliwości, trzeba wytrwałéj pracy dla stopniowego odwrócenia od nieszczęśliwego nałogu, trzeba duchownéj pomocy do tego dzieła mającego zwrócić ludność wiejską i miejską na drogę moralności i bojaźni Bożéj.—Duchowieństwo rozpoczęło ze skutkiem walkę przeciw pijaństwu i za prędko spoczęło na zebranych laurach, zaprzestając udzielać napomnień i religijnych reflexij, mających wpływ wielki na całą powszechność. Być może duchowieństwo zniechęciło się oddziaływaniem, spotykanem na każdym kroku przez szynkarzy, bo nie słychać już z kazalnic tych gorących napomnień, z jakiemi przed rokiem występowało, bo nic widać starania ku odwróceniu plagi gorszéj od siedmu plag egipskich; ale stróże sumienia ustawać w poświęceniu się, ustawać w pracy i krzątaniu się koło winnicy Pańskiéj nie powinni. Przy wszelkich obrzędach religijnych, przy chrztach, szlubach, pogrzebach, mają obszerne pole do działania boskiemi medykamentami na chorobliwe i rzec można zgangrenowane ciało. Gdzie się okaże większe zepsucie, tam silniejszego starania potrzeba, potrzeba mówię osobistej bytności na tych ucztach godowych, na których pijaństwo występuje w pełnym rozwiciu, a przy waszéj obecności jak przy słonecznym blasku zniknie i przestanie zataczać swój tryumfalny rydwan, ustępując miejsca trzezwości.

Niema więc żadnéj wyrozumowanéj pobudki do oglądania się na szynk sąsiedni, bądź obywatelski bądź nie obywatelski, bo własne sumienie powie każdemu, że wyrzec się powinien takich zysków. Daleko trudniéj przyjdzie rozwiązać kwestję zadaną przez arędownych possesorów, którzy płacąc propinacyjną intratę, muszą szukać powrótu przez szynki i karczmy. Do takich należy przemówić w imię rozsądku, aby przy wyciągach dzierżawnych nie przyjmowali na siebie obowiązku płacenia za propinacją, która już nawet martwéj litery w bilansach dochodów stanowić niepowinna. Są wszakże dawniejsi dzierżawcy, którzy przez lat kilkanaście albo kilkadziesiąt arędując jedne i też same dobra, uzbierali przy sukursie propinacji znaczne fundusze, a więc mogą i powinni odrzec się tego piekielnego zasiłku, biorąc zbawienny przykład z tych, którzy chociaż niedawno rozpoczęli arędowną tenutę, jednak dla miłości bliźniego zamknęli po wsiach szynki bez względu na zapłaconą z góry za ten szynk arędę. Jednego z takich miłośników ludzkości nie zraził nawet spotkany zawod przy umowie zagajonéj z pewnym dziedzicznym posiadaczem o jednoczasowe zamknięcie karczem, arędowny dzierżawca przystając na skasowanie dotrzymał słowa.

Są jeszcze innego rodzaju exkuzy, wypowiadane prostodusznie, a jednak na fałszywéj bo nie na moralnéj, nie na religijnéj podstawie oparte, przesiękłe sobkowstwem, kursującem na tym biednym świecie pod nazwaniem prima charitas ab ego: mówią oni, że gruntownie pojmując potrzebę rozszerzenia wstrzemięźliwości, nie mogą u siebie zamykać szynku, bo ich interesa na to nie pozwalają: a więc interes własny doczesny przekładają nad interes ogólny, nad interes kraju, nad spokojność sumienia, nie troszcząc się bynajmniéj, że kiedyś przyjdzie zdać liczbę przed Bogiem. Mając na względzie własny interes, dla czego niezwrócimy bacznéj uwagi na interes drugiéj strony? Téj drugiéj strony interesem jest pozbycie się nałogu, czego przy ciągłych pokusach dokonać nie potrafi bez naszéj pomocy. Azaliż nie jest obowiązkiem podać rękę upadającemu w przepaść? Interesem naszym niech będzie krzyż i modlitwa, a nie wódka i karczma, niech będzie miłość i szczęście bliźniego. *(d. c. n.)*

KORESPONDENCJA KURJERA WILEŃSKIEGO.

Warszawa, 17/5 *listopada.*

Wystawa Krajowa.

Kościół ś-téj Barbary w Krakowie i ratusz na Kazimierzu, dwa obrazy pana *Gryglewskiego* też Krakowianina, tak pięknie i starannie wykończone, każda cegiełka, każden ułamek szkła lub gzému tak wypracowane, że rzeczywiście żal nam talentu, który się tak martwym przedmiotom, oddał. Ze wszystkiego widać, że artysta celowałby w krajobrazach—bo prócz najwierniejszego sfotografowania ruin, ujął z największym talentem światło, powietrze, naturę, a trochę zaniedbane wykończenie ulic ożywił, naszkicowaniem kilku figurek.

Pożar i powódź p. *Kostrzewskiego*, dwa milutkie małe obrazki przekonywają nas, że najpiękniéj pomyślany i odrysowany obraz będzie martwym, gdy go nie ożywim naturalném światłem i gdy szczególniéj w krajobrazach nie postaramy się, że tak powiem pochwycić z natury życia, które dopełnia jéj piękna. *Powódź*, niewielki obrazek, przedstawia chatkę na wzgórku otoczoną płotem i kwiatami, które tak wesoło kwitną i uśmiechają się, jak te dzieci bawiące się nad wodą, nie wiedząc że ona ich pochłonąć może.

Ojciec podaje w czółnie już stojącéj kobiecie dziecko, ciesząc się że najdroższy skarb— dzieci uratowane, chłopczyk smutny siedzący w łódce, zatopione stogi siana, pola, drzewa i złowrogie niebo każe nam domyśleć się niebezpieczeństwa. Gdyby tylko cokolwiek naturalniejszy koloryt i więcéj światło-cieni!!...

Pożar przedstawia drugie nieszczęście tak częste pod słomianą strzechą. Chata kończy się palić, rozrywają belki, wiozą wodę, wynoszą rzeczy, pod drzewem opodal siedzi zamyślony staruszek, koło niego dwoje dzieci najspokojniéj się bawi, jedno z nich wyciąga z kolebki rączęta, jakby ciesząc się ze słońca i pięknego nieba, którego z chaty nie widać, młode dziewczę za starcem gorzko płacze; chłopiec znosi resztę rzeczy a tam w głębi gospodarze chylą się do stóp państwa, którzy przyszli pocieszyć i pomódz im w nieszczęściu; dojrzałe łany zboża, kwieciste łąki i pociągnięte dymem niebo i chaty w oddali dopełniają tło obrazka. Brak jednak naturalności, na czém każdy najlepiéj narysowany obraz traci. Więcéj życia!!...

Druciarz i portret p. *Horwitza* prawdziwie po Rembrandtowsku wykonane, znakomitego nam odkrywają portrecistę. Portret jego, wyobrażający mężczyznę, celuje niepoślednim talentem; światło padające naturalnie na jedną stronę twarzy, a najszczęśliwsze oddanie półcienia na drugiéj, robią ten efekt, że zda się twarz ta od tła odstaje i z ram wychodzi. Dla tego też czarne piękne oczy druciarza tak śmiało i smętnie spoglądające przyciągają tylu widzów. Druciarz p. Horwitza, w okrągłym kapeluszu krągłéj, śniadéj, młodziutkiéj twarzy w burce zapiętéj rzemykiem, z kijem w jedném a pastką na myszy w drugiém ręku, doskonale i wiernie upostaciował nam ten oryginalny typ biednych górali. Z przyjemnością przypominamy tutaj, że pielgrzym pana Horwitza, któryśmy już na wystawie oglądali, zapowiadał talent, który się tak pięknie w ostatnich pracach rozwinął i udoskonalił.

Ś-ta Filomena p. *Jasińskiego* mimo malarskich błędów jest jednak sympatycznym dla publiczności obrazem... W niebieskiéj szacie spadającéj na piersi i odkrywającéj całkiem nie estetycznie oddane ramiona ś-ta ta wznosi swe czarne załzawione oczy do nieba; czarne rozwiane i jakby bardzo napomadowane włosy, podnoszą bladość zbolałéj i cierpiącéj twarzy, lewa ręka okuta w kajdany, prawą ciśnie krzyż do piersi, cała oświecona niepewném światłem przez wązkie okno więzienia...

Fantazja, idealizując świętość, głównie nad oddaniem wewnętrznéj piękności, to jest, błogości, pracować powinna. Ś-ta Filomena dla tego że święta, powinna była zachować nawet w obec kajdan i męczarni spokój i błogość

jaką daje głęboka wiara, tutaj zaś podobna jest więcéj do pięknéj (i to kiedyś) grzesznicy uciekającéj się w ostateczności do krzyża i modlitwy, wiara łez nie wyciska nawet i w obec śmierci!...

Widać jednak, że pan Jasiński zna rysunek, przez pracę więc pozna działanie światła, które tak fałszywie jego świętą oświeca, trochę pracy a wygładzi się chrapowatość pędzla, zmięknie grubość konturnów i suchość koloru, a tak, niejeden w podobnym rodzaju *piękny* utwor oglądać będziemy.

Portret damy, p. *Bakałowicza* (pastel), biały, różowy, błyszczący uśmiecha się do każdego jak wiosenne słońce. Oczy, ząbki, twarzyczka, wszystko to lśni zdrowiem, życiem, szczęściem i młodością, oprócz małéj przesady w świetle, bo osoba ta zda się przezroczysta. Portret ten jak i dawniejsze prace p. Bakałowicza dobrze zrobiony.

Trzy głowy starców z natury: p. *Lipińskiego*, wyglądają tak jak gdyby malowane były jeszcze wówczas kiedy zamiast olejnych farb używano białka od jajka. Rysunek dobry a wyraz twarzy trzech żebraków trafnie schwycony, brak jednak życia, światła, a kolory zanadto wodniste i blade.

Gdyby ciemny kolor, który *w głowie bandyty* p. *Kolberga* położony tylko dla tego, aby go od białego odróżnić, gdyby te dwa przeciwne kolory umieszczone tu dla wydobycia efektu, sprowadzić w półcienie i cienie, zmiękczyć rysunek i popracować, byłoby nieźle, dziś, rysy są... życia brak...

Oprócz nowoprzybyłych, z których dwa ostatnie i portret pana Horwitza temi dniami się ukazały, wspomnę o jednym, który odznacza się niepoślednim talentem; jest to *wspomnienie Kazimierza nad Wisłą*, p. *Brzozowskiego*.

Nad kościołem i kilku domami i drzewami tulącemi się z jednéj strony do góry, z drugiéj przeglądającemi się w wodzie, wznosi się urwisko z ułamkiem ruin, kilka drzémiących drzew, ścieżka na lewo, z idącą kobiétą z dzieckiem, to tylko z téj strony. Modra wstęga śpiącéj jeszcze Wisły, przedziela zarysowujące się we mgle porannéj ruiny zamku i kościoły miata Kazimierza. Trudno opisać, ile powietrza, tajemniczego światła i życia tchnął artysta w swój obraz. Jest to chwila, kiedy się ptaszki budzą, brzozy kołysane lekkim wietrzykiem czeszą swe długie włosy, kwiatki otwierają stulone listki, trawa obleka się w perłową rosę, aby ze wschodem słońca, ściągnąć jéj blaski i pokryć się tysiącem dyamentów, wszystko to oblane jeszcze tajemnym blaskiem zwiastującym ukazanie się słońca, przygotowuje się śpiewać wieczny hymn Stwórcy!

Otoż pan Brzozowski, uwięził na płótnie swoim, kawałeczek tych piękności!...

Ale kończę już... Jeżelim cię znudził cierpliwy czytelniku długą gawędą, to może liczba wymienionych artystów rozraduje ci serce... a zważywszy że nieopuszczając ciepłego pokoju, i wygodnego fotelu, możesz zwiedzić wystawę krajową (prawda że tylko opisaną) nabierzesz pewno ochoty towarzyszyć mnie w drugiéj wycieczce, tém bardziéj gdy się dowiesz (a powiem ci to pod sekretem) że spodziewamy się obaczyć prędko obraz p. Simlera przedstawiający wychowanie Zygmunta Augusta. *M. G.*

Z Ukrainy, *3 (15) listopada.*

Za deszcze i zimna podczas lata, jesień nas nawiedziła pogodna i tak piękna, jakiéj na Ukrainie nie mieliśmy oddawna. Całe prawie dwa ostatnie miesiące nie mieliśmy deszczów, dnie były stale ciche i jasne. Liście z drzew opadać zaczęły dopiero przy końcu października. Przez brak deszczów, oziminy są mierne, za to mieliśmy czas na zwiezienie zboża do toków, a taka wozowica trwała do połowy października, co było niesłychanym na Ukrainie wypadkiem. Od czasu jak pamiętam gospodarski porządek na Ukrainie, nigdy jeszcze nie widziałem tak opóźnionéj roboty. Rozprzężone reformą włościańską gospodarstwa, pomimo wszelkich usiłowań, nie mogły załatwić się we właściwym czasie z perjodycznie nadciągającemi robotami, a w niektórych miejscowościach musiały pozostawić na pniu zboża, lub obsiać mniejszą ilość pól ozimem ziarnem, lub nie wyorać ziębli. Cieszyliśmy się nadzieją, iż obfity urodzaj pszenicy i zapotrzebowanie zboża za granicę dadzą nam możność powrócenia strat niezwyczajnych na wysokich cenach zboża, lecz, jak się okazuje i to nas zawiodło. Nie każdy, w obec tylu niepokończonych robót, miał możność omłócenia pszenicy i dostawienia takowéj do Odessy, a robotnik był trudny a czumak zbyt drogi, więc wielka ilość pszenicy pozostała na miejscu i albo dotąd czeka na miejscowych kupców, lub sprzedaną została po cenach zbyt nizkich. Płacą dziś u nas za pud pszenicy najdrożéj 55 kop. sr. Ale jakież to kupna! Sprzedają ci, którzy gwałtownie potrzebują gotówki, a kupują ci, którzy nie mają jéj wcale. Zadatki doprowadzone są do minimum ilości. Bankructwa idą jedno po drugiém; fabryki cukru zamykają się i zawieszają wypłaty. Tym ostatnim zagraża u nas zupełny upadek i zdaje się nam, iż nie wiele firm ostoją się po kijowskich kontraktach. Ten upadek fabryk pociąga za sobą ruinę licznych drobniejszych fortun, które znęcone będąc wysoką stopą procentową, lokowały się na nich bez żadnéj ewikcji. Dziś się odsłania tajemnica. Upadłe firmy wykazują długi dwakroć i trzykroć przewyższające wartość fabryki i majątku. Traty są już wyrazem *straty*, nikt za nie kilku rubli dostać nie może. Tak upadły firmy: Jaczewskiego, Troszczyńskiego, Krassowskiéj, z deficytem ogólnym przeszło dwóch miljonów rubli. Z większych, stoją jeszcze: Sanguszków, Branickich, Bobryńskiego, Jachnenka, Potockiego, Łopuchina, ale wszystkie bez wyjątku szukają po za obrębem fabrycznego koła zasiłku pieniężnego. Niegdyś Moskwa dostarczała kredytu, dziś i tam padają firmy znaczniejsze i nic stamtąd dostać nie można. Czuć powszechnie zupełne wyschnięcie finansowych źródeł. Taki stan, według naszego widzimisię, musi się rozwiązać przesileniem. Przemysł i handel schodzi u nas widocznie do skali drobnéj, przestaje na jednodziennem prawie zaspokojeniu potrzeb i bez kredytu ani kroku zrobić nie może. O cenach na majątki ani słychać i dotąd nieumiemy sobie powiedzieć, jaką wartość wyrażają po reformie. Sprzedających jest mnóstwo, lecz kupujących niéma, a tego nie było przedtém na Ukrainie a raczéj rzeczy stały w odwrótnym kierunku. Rozniosła się wieść w tych dniach, iż jeden ze znakomitszych bankierów berdyczowskich zawiesił wypłaty, co jeśli się sprawdzi, liczą iż okoliczni obywatele stracą na tém przeszło dwa miljony rub. srebrnych.

Nie przesadzam w określaniu takiego stanu rzeczy. Patrzę na to i widzę, iż bez radykalnych środków kraj ten podnieść się nie będzie w stanie. Otrzymał on dwa ciosy, przewyższające jego siłę oparcia: dotknęła go stagnacja zewnętrzna, ogólna, i reforma gospodarcza wewnątrz, a był do tego wcale nieprzygotowanym.

Kwestja włościańska rozwija się dość czynnie i większa część listów nadawczych napisaną zostanie w ciągu zimy. Wszyscy bez wyjątku obywatele pragną rozwiązania się z przymusowych stosunków. Nikt nie chce zostawić włościan przy pańszczyznie: wszyscy chcą ich mieć czynszownikami, ażeby następnie przejść do wykupu. Rząd zgadzać się zdaje na pozwolenie przymusowego oczynszowania, żąda tylko gwarancji pracy. Na pierwszy rzut oka, nic łatwiejszego jak dać takie zobowiązanie w kraju słynącym z płodności ziemi, w kraju przemysłowym i rolniczym, a więc wymagającym rąk do pracy. Wszakże po głębszém zbadaniu téj kwestji, okazuje się, iż wiązałaby obywateli a pracę swobodną zawracała do przymusowéj robocizny, co się wręcz sprzeciwia zasadzie usamowolnienia. Ile wiem, większość obywateli jest za tém, ażeby nie przyjmować podobnych zobowiązań, a chociaż powody wykazane mają słuszność, lecz w stosunku do Ukrainy są zastrzeżeniem zbytecznem. Warunki, w jakieby weszły obydwie strony, gmatwałyby tylko wzajemne stosunki, które wtedy tylko są korzystne, gdy je układa dobrowolność i interes wzajemny. Wreszcie zobowiązanie najlepiéj obmyślane dla obecnéj chwili, może stać się ciężarem dla jednéj lub drugiéj strony w czasie późniejszym. Z tych i wielu innych powodów, większość u nas obywateli jest za tém, ażeby nie przyjmować przymusowego oczynszowania na warunkach podanych, zobowiązujących obywateli do dostarczania pracy takim włościanom, którzy zechcą czynsz oddać robocizną.

Nie umiemy dziś powiedzieć, w jakiéj mierze włościanie zechcą przejść na czynsze dobrowolnie, a gdzie nie zechcą, czy zgadzać się będą lub nie na separację pól i wspólne napisanie listów nadawczych? Są miejscowości, gdzie mają nadzieję zgodnie przeprowadzić tę kwestją, lecz są i takie, gdzie włościanie do żadnych zgoła zobowiązań należeć nie chcą i wzbraniają się od podpisów. Krąży pomiędzy nimi pogłoska, jakoby po dwóch latach wyjdą prawa inne, oddające im na własność bezwarunkową ziemię i nadto nadadzą im one prawo używalności co do lasów. Obawiają się więc zobowiązywać do jakichkolwiek umów, w przekonaniu, iż podpisanie takowych skrępuje ich i wyzuje z prawa korzystania z tych dobrodziejstw przyszłych a może powróci ich do poddańczego stanu. Zdarzały się i takie wypadki, gdzie kiełkowały zasiane widocznie ziarnka nauki kommunistycznéj. Tak np. w jednym majątku, w powiecie Kaniowskim, włościanie nie chcieli podpisać listu nadawczego, tłumacząc się tem, iż byłoby niesprawiedliwością zostawić dla obywatela połowę gruntów ogólnéj ilości, gdy on ma dusz cztery tylko w familji swojéj. Na skutek takiego oporu, Komitet gubernjalny został zmuszonym wydać postanowienie, nakazujące wprowadzenie listów nadawczych przez miejscowe władze tam gdzie niéma zgody na przyjęcie onych ze strony włościan.

Te objawy wyradzają konieczność co najrychlejszego rozwiązania się ze stosunków przymusowych, bo drażnią strony obie, bo przeszkadzają urządzeniu gospodarstw na zasadzie wolnego trudu, bo opóźniają rozwiązanie kwestji i dają tym sposobem możność nurtowania przekonań ludowych przez ludzi, którzy sami jeszcze dobrze nie wiedząc dokąd idą, bałamucą go rozmaitemi ideami. Nie byliśmy nigdy pod tym względem zwolennikami idei wstecznych, wotowaliśmy zawsze za zniesieniem poddaństwa, które na ciele społecznem, pomimo wszelkiéj baczności ogółu, wyrzucało kompromitujące go pryszcze; ale niesłuszna jest nieuznać téj gotowości i ofiary, któremi nacechowane zostały prace obywateli tutejszych w kwestji włościańskiéj. Zrobiono ustępstwa wielkie, poświęcono w imię pojednania się prawie połowę własności, do dziś dnia z rezygnacją ponoszą się bolesne straty, wielu upada pod ciężarem tego stanu rzeczy, wielu upadnie bez nadziei powstania, — za cóż znajdują się ludzie, którzy takie ofiary mają za nic i podburzają lud do zemsty lub wymagań przenoszących granice wszelkiéj sprawiedliwości? Niéma w tém taktu ani rozwagi, jest zapamiętałość i dużo złéj woli. Nie pochwalamy nadewszystko tych dróg i środków, za pomocą których robi się propaganda. Można się nie zgadzać i na to, ale trzeba walczyć otwarcie i szlachetnie. Oto wołać nie przestaniemy do młodzieży zwłaszcza Kijowskiéj, do tych wyjątków, którzy tak daleko zaszli w swych przekonaniach, iż mierzyć dzielącéj nas przestrzeni nie mamy odwagi... Ale właśnie dla tego, że się tak odstrychnęli, przypominamy im, ażeby podstępnéj nie prowadzili walki. Nie zaszczyca taka walka nikogo, a tém bardziéj nie idzie do młodej piersi i młodego czoła. Godzić, spajać, jednać, — jest naszym obowiązkiem.

Kwestja ta nie powstała sama przez się. Jest ona wypadkiem innéj. Nie tu jest miejsce definjować jéj stanowisko i donośność, powiemy tylko, iż zaprząta ona w obecną chwilę umysły młodzieży i, jak to zwykle bywa z młodzieżą, rozwija się zbyt namiętnie. Nie pochwalamy gorączkowego ruchu, wszakże cieszymy się szczerze, że wziętą jest do roztrząsania przez ludzi pełnych nauki i taktu, bo jesteśmy tego przekonania, iż obie strony zyszczą na tém. Najczynniejszym organem tego ruchu jest wychodzące w Petersburgu pismo czasowe pod tytułem: *„Osnowa.“* Nie podzielamy zupełnie jego przekonań, wyznajemy nawet, że niektóre artykuły są na mylnych osnute zasadach, wszakże wpływa ono bardzo na rozjaśnienie żywotnych kwestij i z godnością rozwijać się stara historję, język i narodowość. W ostatnich zeszytach *Osnowy* czytaliśmy bardzo piękny artykuł Kostomarowa pod tytułem: *„Hetmaństwo Wyhowskiego.“* Oprócz zalet historycznych, ma ta praca dla nas interes współczesny, bo przekonywa o tém, o co się tak często spieramy, o co jeszcze niedawno prowadziliśmy spór z samym szanownym professorem. Na studja historyczne pisane z taką sumiennością i prawdą, godzim się chętnie i pragniemy ich jak najwięcej. W tych dniach okazała się w obiegu wydana w Kijowie broszura przez pp. Józefowicza i Iwaniszewa, odpowiadająca na zarzuty Sowińskiego, pisma rossyjskiego *„Sowremiennik“* i moje, dotyczące wydawanych przez komissję archeograficzną aktów historycznych z centralnego archiwum trzech gubernij. Spór ten wiadomym być musi czytelnikom *Kurjera*, bo go prawie całkowicie zaciągnąłem do szpalt téj gazety. Owoż, w broszurze wzmiankowanéj, jak domyśleć się łatwo, panowie wydawcy nie przyznają się do winy i nam wszystkim nawzajem, zarzucają brak racji. Mówią, że byli i są bezstronni, że pracami ich nie kieruje nieżyczliwość i że niesłusznie posądzani są o złą wolę. Postaramy się odpowiedzieć im na to w osóbnym artykule, dziś poprzestajem na danem zapewnieniu i nawet chętnie uwierzyliśmy w tę chęć dobrą, jeśliby równocześnie z wyjściem broszury nie ukazał się artykuł w *Nordzie* z podpisem jednego z autorów broszury, który nas wcale nie utwierdził w téj bezstronności poglądu...

Tadeusz Padalica.

Ryga, *12 listopada.*

Za owies ze śpichrzów dają o trzy ruble więcéj nad cyfrę jego wagi; sprzedający domagają się rublem więcéj. Żyta 116, 117 f. kupiono do Norwegji znaczny zasób po 119 rub.; po téj saméj cenie i teraz są kupujący. Na jęczmień niema pokupu. Umowy o ten nabrały były ożywienia: dawano po 41, 38½, 32½ rub.; w tych dniach cena spadła o kop. 50. Siemię czelne w téj saméj cenie co wprzódy. Za pieńkę na miejscu płacą 100, 103 i 97 rub.; przyszłéj kupiono około 8,000 berk. po 108½ rub. płacąc 10% zadatku; około 2,000 berk. sprzedano po 100 i 101 rub. na gotówkę; różnica między ceną gatunków wynosi 3 rub.; pieńka sprzedaje się o 5 rub. drożéj. Za siemię konopne żądają po 40 rub. Pszenicę 125 f. sprzedawano po 170 rub. na gotówkę. Owies przyszły 74 f. płacono po 77 rub. i kupiono około 300 łasztów. Siemię lniane jeszcze niedostawiane popytu niema. Za żyto przyszłe 116, 117 f. kantory chętnie dawały na gotówkę po 105, a na zadatek 50% po 100 rs.; sprzedających mamy dosyć mało. Za pieńkę przyszłą kantory skwapliwie dają po 108½ zaliczając 10% zadatku, lecz na gotówkę płacą tylko po 100 rs.; sprzedający żądają 101½ rub.

Królewiec, *26 listopada 1861 r.*

Po prawie nieustannych deszczach mamy od wczoraj suche lecz dość mroźne powietrze. Termometr nad ranem wskazywał 2 stopnie zimna.

W skutek znacznych dowozów targi angielskie straciły owo ożywienie, jakie je z początku tygodnia znamionowało. Lubo w całem Królestwie zapasy pszeniczne nie są bynajmniéj przepełnione i z zamknięciem nawigacji porty Baltyckie tudzież i z Nowego-Yorku exportować przestaną, trudno jednak w niezadługim czasie pomyślne dla zbożowego handlu przewidzieć konjunktury. Według wszelkiego bowiem prawdopodobieństwa dowozy z Czarnego i Środziemnego morza nadpływać do portów angielskich nie tak prędko ustaną a angielscy fermerzy, dla przysposobienia odpowiedniéj na opłacenie rocznej dzierżawy, kwoty pieniędzy, będą także zmuszeni wedle sił targi swém ziarnem, aż do Bożego Narodzenia zasilać. Z dopiéro więc podanych powodów można z trudnością na znaczne podniesienie się cen liczyć, nie pominąwszy i téj okoliczności, że ogromne jeszcze zapasy w Węgrzech, w wszystkich tymże sąsiednich krajach, w całej Polsce i w głębi Ameryki rozporządzenia oczekują. Wprawdzie potrzeby Anglji, Francji, Włoch i niektórych części Niemiec są wielkie, lecz i za to tegoroczny rezultat produkcji w innych krajach wypadł w porównaniu tak szczęśliwie, że mniéj więcéj deficyt owych krajów wyrówna. Spekulanci też Angielscy zbyt opatrznie wchodzą w znaczniejsze interesa, a zwykłymi obecnie nabywcami nadchodzącego ziarna są po części młynarze, piekarze lub też i magazyniarze. Na wszystkich niemal główniejszych placach handlowych panowało pewne zobojętnienie, a transakcje z ustępstwem 1-go szylinga na kwarterze przychodziły tylko do skutku.

Do Francji przybyło już znacznie mniéj, jak zazwyczaj zboża, co na wielu targach podniesieniem cen się objawiło. Teraz także i ziemianie, sprzedawszy główniejszą część swego zbioru, wstrzymują się z resztą, w nadziei korzystniejszego zrealizowania. W skutek tego też, gdy i mało na sprzedaż dostawiono, cena mąki w Paryżu w przeciągu kilku dni o 5% się podniosła, choć obrót interessów w podobnym rodzaju był zbyt maluczkim. Z portów francuzkich już znacznie wiele zboża w głąb kraju rozwieziono tak, że obecnie poczyna nowe żądanie się odzywać. Pod takiemi okolicznościami można się spodziewać, że handel zbożowy w tym kraju nie tak łatwo dozna uciążliwéj stagnacji. Ostatnie jednak wiadomości z Paryża donoszą o słabém usposobieniu giełdy i cofnięciu się cen na mąkę o blizko 1 franka.

Holenderskie targi z powodu nadeszłych z prowincji żądań trochę się znów ożywiły, a przy transakcjach na odstawę wiosenną musiano wyższe postąpić ceny.

Na naszej giełdzie przedstawiało się przez cały tydzień dość mocne usposobienie, lubo obrót nie był szczególnych rozmiarów. Z pszenic najpokupniejszą była jasnego koloru i wybornego gatunku najwięcej dla Londynu, inna znajdowała także dla północnej Brytanji dość łatwy odbyt. Żyto zaś doznaje najregularniejszego i korzystnego pokupu do Norwegji, Danji i pojedyńczo do Szwecji. Przy objawiających się potrzebach w zachodnich Niemczech, Hollandji, Belgji zbarnu temu najlepsza się przyszłość przedstawia. Jare zboże ciągle jeszcze słabo stoi.

Płacono na giełdzie naszéj:

	za szefel Pruski z doliczeniem funt. holl.	sbr.	beczkę litewską. 17% agio. rub. kp.	rub. kp.
pszenicy jasnéj z wagą	124—131	88—101	23 13	26 43
„ ciemnéj „	129—130	98— —	25 77	— —
„ czerwonéj „	128—130	96— 97½	25 24	25 66
żyta . . . . . „	112—120	54— 61	14 22	16 2
„ . . . . . „	121—127	61½ 65	16 17	17 9
„ na odst. w listop.	— —120	—— 61	— —	16 2
„ „ wiosenną	— — 80(oel)	— 61	— —	16 2
„ „ w maju i czerwcu	— —120	—— 59	— —	15 54
jęczmienia wielkiego „	100 —110	38— 50	9 99	13 15
„ małego „	95 —106	35— 48	9 20	12 62
owsa na odst. wiosen.	— — 50	—— 29	— —	7 65
grochu burego . .	— — —	67— —.	— —	17 61
bobu	— — —	46½ 62	10 67	16 31
siemien. lniau. śred. g.	102 —106	— 68¾	— —	18 7

Spirytusu 8000% Tral. z naczyniem Tal. 20⅔ (nominalnie).
Kursa zamian: Londyn 3 m. 200¼; Amsterdam 71 dni 101¹⁵/₁₆; Hamburg 9 tyg 44¹⁷/₂₀; Berlin 2 m. 99⅝; 3 m. 99; Paryż 2 m. 78¼.
Rubel zamienia się po sbr. 28 4½ feniga.

Agencja Domu Nadniemeńskiego. J. GOŚCICKI.

ROZMAITOŚCI.

— Lud wszędzie ma swój właściwy sposób wyrażania współczucia i miłości ku osobom, w których widzi przedstawicieli swych myśli. Między wielu innemi godzien jest uwagi jakiś dobrowolnie przyjęty, a bynajmniéj nie umówiony wyraz najogólniejszy, którym się mianuje jedna szczególna postać, tak zrozumiale, jak gdyby ją wskazywano palcem. Kiedy powiemy: „książe Józef,“ albo „nasz Adam,“ wszyscy wiedzą o jakim to Józefie i jakim Adamie mowa, chociaż Józefów i Adamów mamy bez liku. Takim sposobem, pod ogólnemi nazwami słyną dziś w Czechach Franciszek Palacky i Rieger: pierwszy znany jest powszechnie pod imieniem *ojca*, drugi pod imieniem *kowala*. Epitet ostatniego powstał stąd, że napisał pieśń kowalską „Kovavska,“ któréj znaczenie zastosowano do mów jego w radzie stanu, jakby młotem bijących w Niemców. Jestto bez wątpienia najwyższy wyraz popularności.

— Jenerał-gubernator Indji angielskiéj w d. 9 sierpnia ogłosił postanowienie, na mocy którego we wszystkich trzech prezydenturach indyjskich naznaczono przez dwa lata premja za wyprodukowanie najlepszych gatunków bawełny i w jak największéj ilości. Każdorocznie wydawane będą trzy takie premja po 10,000 rupij (25,000 fr.) najlepszym producentom, uprawiającym najmniéj po 30 akrów ziemi pod plantacje bawełny. Rozdawanie nagród odbywać się będzie drogą konkursu przez izby handlowe w Kalkucie, Madras i Bombay.

WIADOMOŚCI BIEŻĄCE.

— W powiecie Święciańskim, gubernji Wileńskiéj, we wsi Korolewce, należącej do obywatelki Malewskiéj, włościanka Franciszka Chrzczonowiczowa, wieku lat 35, będąc w stanie brzemiennym, po krótkiéj chorobie umarła w dniu 15 sierpnia b. r. i pochowana na cmentarzu wiejskim. Mąż zmarłej Andrzej Chrzczonowicz, który jak mówią niezbyt odznaczał się przywiązaniem małżeńskiem, trapiony przez kilka dni snami, w których widział nieboszczkę żonę dopominającą się o odgrzebanie i wydobycie z grobu, objawił o tém sąsiadom i wspólnie z nimi odkopał świeży grób żony. Jakież było przerażenie wszystkich obecnych, gdy znaleźli w grobie trup Chrzczonowiczowej a przy niéj trup nowonarodzonego dziecięcia płci męzkiéj! Fakt ten, o wiarogodności którego świadczą urzędowe wiadomości, podajemy do rozwagi medykom i fizjologom.

CENY TARGOWE W WILNIE.
od dnia 20 do 23 listopada.

Żyta beczka 18 rub., pszenicy 24 rub., jęczmień 9 rub., owies 10 rub., groch 18 rub., gryka 10 rub., siana pud 65 kop., słomy pud 28 kop., kartofli beczka 6 rub., masła pud 9 rub.

1. Nakładem *Maurycego Orgelbranda* w Wilnie, wyszły następujące odznaczające się szczególną elegancją WITOLDA PRZYBORY: 1) *Litwinki*. 2) *Ma-Mi*. Cena każdéj po 22½ kop.

ZABAWY i GRY DZIECINNE

odznaczające się nowością pomysłów i wytwornością wykończenia, nadeszły w znacznéj liczbie do *księgarni M. Orgelbranda w Wilnie*, któréj nakładem wydana nader zajmująca

Zabawa historyczna p. t. **Assarmot,**

a ułożona p. *Autorkę Pamiątki po dobréj Matce*. Cena rs. 1. Do tejże księgarni nadeszły *nauczające i zajmujące dla dzieci* od niedawnego czasu za granicą w użycie wprowadzone

MALOWANE ARKUSZE WZOROW na:

PAŁACE, DOMY, CHATKI, FORTECE, TEATRA, MŁYNY, MAGAZYNY, POKOJE POJEDYNCZE i t. p. Wycinają się one pojedyńczo z cząstek narysowanych na arkuszach, potém sklejają według załączonych wzorków i ustawiają na deszczce lub tekturze. Dokonanie podobnéj budowy, niewymówną radość sprawia nie tylko dzieciom, lecz młodzieży, odnoszącéj zarazem i korzyść przez kształcenie smaku. Dla tego najśmielej ten nowy rodzaj zabawy się poleca. Cena pojedyńczego kolorowanego arkusza na sztywnym papierze, *tylko 30 kop.* (774)

Otrzymano

w magazynie p. PIECHOWA w domu WP. Kadenacych przy ulicy Wielkiéj transport oczyszczonego *Oleju Słonecznikowego* do lamp i do kuchennego użycia i świec łojowych Kałuzskich. 1. (778)

1. SZUKAJĄ miejsca: doświadczony Agronom, który przez wiele lat samoistnie znacznemi gospodarstwami zarządzał i 2-gi młody człowiek w niemieckim, polskim, i łacinie uzdolniony, może naukę dzieci lub też buchhalterję objąć. Bliższe szczegóły w kantorze Redakcji. (778)

Cena zniżona wyłącznie dla prenumeratorów Kurjera Wileńskiego, rs. DWA, za trzy tomową powieść

Zygmunta Kaczkowskiego

ROZBITEK

ustanawia się i dla tych prenumeratorów, którzy się zgłoszą z przedpłatą na rok 1862 *przed nowym rokiem;* po nowym zaś roku cena dla wszystkich pozostanie jednakowa, t. j. rs: *cztery.*

ВИЛЕНСКІЙ ДНЕВНИКЪ.

Пріѣхавшіе въ Вильно, съ 20-го по 23-го ноября.

ГОСТИННИЦА НИШКОВСКІЙ. Пом. Фр. Пржигоцки. К. Капицъ. Ев. Завадзки. Микульски. Геп. Величко. Б. Сволькень. графъ Ст. Платеръ. Бол. Чернѣвски. Иг. Ясюкевичъ. Сев. Мрачевски. графъ Фл. Замойски. князь Пузына. Влад. и Алек. Брохоцки. Могильницки. Эд. Сальмоновичъ. Г. Свіонтецки. Камеръюнкеръ Войчински. кап. Микульски. чинов. Зубцовъ. Док. Влад. Ворзобогаты. Док. Конр. Хмѣлевски. Мински. Пильхау.

Въ разныхъ домахъ:

Въ д. Пупкина: пом. Ф. Романовичъ. Т. Помарнацки.—Въ гимназіальномъ зданіи: пом. К. Пальчевски.—Въ собствен. домѣ: пом. М. Россохацки.—Въ д. Хржностовской: чин. особ. поруч. Волловченновъ.—Въ д. Айзенштадта: Свенцян. уѣзд. врачъ колл. асс. Желявски. Вилей. уѣзд. пред. двор. М. Тукалло. Б. предвод. двор. Ив. Любански.

Выѣхавшіе изъ Вильна, съ 20-го по 23-ее ноября.

Пом.: Вильг. и Влад. Вѣржбовски. Вольски. Константыновскій. пом. Несторъ, Бол. и Брон. Бенисławски. Харламовъ. Мольденке. Липпа. Зайковски. Черницки. Мински. ксендзъ Гр. Буткевичъ. пом: И. Гедыминъ. пом. Гед Заштовтъ. Ад. Букаты. Ив. Рыхлевичъ. Э. Козанинъ.

DZIENNIK WILEŃSKI.

Przyjechali do Wilna od 20-go do 23-go listopada.

HOTEL NISZKOWSKI. Ob.: Fran. Przygodzki. Kon. Kaszyc. Eug. Zawadzki. Mikulski. Hen. Wieliczko. B. Swolkień. hr. Stan. Plater. B. Czerniewski. Ig. Jasiukiewicz. Sew. Moraczewski. Fl. hr. Zamojski. Książę Puzyna. Wład. i Alek. Brochoccy. Mogilnickl. Ed. Salmonowicz. M. Świątecki. Kamer-junker Wojczyński. kap. Mikulski. urzęd. Zubcow. Dok. Wład. Borzobohaty. Dok. Konr. Chmielewski. Miński. Pilchau.

W różnych domach:

W domu Pupkina: ob. Ferd. Romanowicz. Tacyt Pomarnacki.—W murach gimnazjalnych: ob. K. Palczewski.—W domu własnym: ob. Mar. Rossochacki.—W d. Chrząstowskiéj: urzęd. do szczegól. poleceń Wołłoczeninow.—W d. Ajzensztadta: Święcian. lekarz pow. ass. koll. Żelawski. marsz. szl. pow. Wilej. M. Tukałło. B. marszałek Jan Lubański.

Wyjechali z Wilna, od 20 do 23 listopada.

Ob.: Wilh. i Wład. Wierzbowscy. Wolski. Konstantynowski. Nestor Bron. i Bol. Benisławscy. Charłamow. Moldenke. Lippa. Zajkowski. Czernicki. Miński. ksiądz Grzegorz Butkiewicz. ob. J. Giedymin. ob. Gied. Zasztowt. Ad. Bukaty. Jan Rychlewicz. E. Kozanin.

Печатать позволяется. Вильно, 23 Ноября 1861 г. — Цензоръ статскій совѣтникъ и кавалеръ А. *Мухинъ.*

W drukarni A. H. Kirkora.